

**RECEPCE NIZOZEMSKÉ LITERATURY V ČESKÉM
LITERÁRNÍM KONTEXTU LET 1945-2010**

Reception of Dutch literature in Czech literary context in the years 1945-2010

Disertační práce doktorského studijního programu Teorie literatury

Vedoucí práce: doc. Dr. **Wilken Engelbrecht**, cand. litt.
Student: Mgr. **Lucie Smolka Fruhwirtová**

Prohlašuji, že jsem tuto disertační práci vypracovala samostatně a uvedla veškeré zdroje použité při jejím vypracování.

V Olomouci dne, 31.8.2011

Lucie Smolka Fruhwirtová

Děkuji svému školiteli doc. dr. Wilkenu Engelbrechtovi, cand. litt. za cenné rady a připomínky, které přispěly ke vzniku této práce. Dále děkuji *Nederlandse Taalunie* za udělení dvou stipendijních pobytů v Nizozemsku, které zásadním způsobem formovaly můj pohled na recepční terorii a pomohly mi seznámit se s nejnovějším vývojem v této oblasti. Mé poděkování patří také dr. Els Andringové za připomínky k metodologii vědecké práce a dr. Lianne Barnard a dr. Ule Topolské za podporu v nejhorších časech tápání. Děkuji také doc. dr. Olze Krijtové, Mgr. Veronice Ter Harmsel-Havlíkové, Magdě de Bruin-Hüblové a Marii Vlaar z produkčního fondu *Nederlands Literair Productie- en Vertalingenfonds* za korigování mého pohledu na česko-nizozemské meziliterární vztahy. Můj velký dík patří i mému manželovi, bez jehož bezbřehé podpory by tato práce patrně nikdy nevznikla.

OBSAH

I. ÚVOD.....	6
II. TEORETICKÁ VÝCHODISKA	17
2.1 LITERÁRNÍ KOMUNIKACE A POLYSYSTÉMOVÁ TEORIE	17
2.2 ELS ANDRINGA A OPERACIONALIZACE POJMU REPERTOÁR	22
2.3 DYNAMIKA POLYSYSTÉMU	24
2.4 FUNKČNÍ ROLE INSTITUCÍ V RÁMCI POLYSYSTÉMU	26
2.4.1 Distribuce textů	29
2.4.2 Recepce textů	29
2.4.3 Zpracování textů	29
2.5 PŘEKLADOVÁ LITERATURA A LITERÁRNÍ POLYSYSTÉM	30
2.6 PRAVIDLA LITERÁRNÍ INTERFERENCE.....	32
2.6.1 Obecné principy interference.....	33
2.6.2 Podmínky pro vznik a výskyt interference.....	34
2.6.3 Procesy a procedury s interferencí spojené.....	35
III. TEXT A KONTEXT	36
3.1 PŘEKLADY Z NIZOZEMSKÉ LITERATURY NA ČESKÉM KNIŽNÍM TRHU V LETECH 1945-1948	37
3.1.1 Knižní trh a nakladatelství	37
3.1.2 Překladová literatura	39
3.1.3 Překlady z nizozemské literatury	40
3.2 PŘEKLADY Z NIZOZEMSKÉ LITERATURY NA ČESKÉM KNIŽNÍM TRHU V LETECH 1949-1960	44
3.2.1 Knižní trh a nakladatelství	44
3.2.2 Překladová literatura	46
3.2.3 Překlady z nizozemské literatury	48
3.3 PŘEKLADY Z NIZOZEMSKÉ LITERATURY NA ČESKÉM KNIŽNÍM TRHU V LETECH 1960-1970	52
3.3.1 Knižní trh a nakladatelství	52
3.3.2 Překladová literatura	53
3.3.3 Překlady z nizozemské literatury	54
3.3.4 K obrazu nizozemské literatury v období komunismu a „myší disciplíně“ jedné překladatelky.....	57

3.4 PŘEKLADY Z NIZOZEMSKÉ LITERATURY NA ČESKÉM KNIŽNÍM TRHU V OBDOBÍ NORMALIZACE	63
3.4.1 Knižní trh a nakladatelství	63
3.4.2 Překladová literatura	65
3.4.3 Překlady z nizozemské literatury	66
3.4.3.1 <i>Normalizace a klasická literatura</i>	68
3.4.3.2 <i>Normalizace a tvorba současných nizozemských autorů</i>	68
3.4.3.3 <i>Normalizace a žánry populární literatury</i>	70
3.5 PŘEKLADY Z NIZOZEMSKÉ LITERATURY NA ČESKÉM KNIŽNÍM TRHU PO ROCE 1989	78
3.5.1 Knižní trh a nakladatelství	78
3.5.2 Překladová literatura	81
3.5.3 Překlady z nizozemské literatury	82
3.5.3.1 <i>Institucionalizace nizozemské literatury v 90. letech</i>	84
3.5.3.2 <i>Literární kritika a uvedení tvorby Ceese Nootbooma a Arnona Grunberga do českého literárního prostředí</i>	87
3.5.3.3 <i>Současné tendence</i>	93
IV. PŘÍPADOVÁ STUDIE MULTATULI.....	96
4.1 MULTATULI A NIZOZEMSKÁ LITERATURA.....	96
4.2 MULTATULI V ČESKÉM KULTURNÍM KONTEXTU DO ROKU 1945	98
4.3 MULTATULI V ČESKÉM KULTURNÍM KONTEXTU PO ROCE 1945	102
4.3.1 Příběh malého Waltra Pieterse	102
4.3.2 Max Havelaar.....	106
4.4 RECEPCE MULTATULIHO DÍLA Z POHLEDU SYSTÉMOVÝCH VZTAHŮ	114
V. ZÁVĚR.....	121
VÝBĚROVÁ BIBLIOGRAFIE PŘEKLADŮ NIZOZEMSKÉ BELETRIE A POEZIE V LETECH 1945-2011.....	124
SEZNAM RECENZÍ A ČLÁNKŮ VĚNOVANÝCH NIZOZEMSKÉ LITERATUŘE PUBLIKOVANÝCH V ČESKÝCH PERIODICÍCH V LETECH 1945-2011.....	144
ANOTACE	173
ANNOTATION	175
SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY	177

I. ÚVOD

Vstoupíme-li dnes do libovolného knihkupectví a rozhlédneme-li se kolem sebe, zjistíme, že velkou část knižní produkce tvoří knihy zahraničního původu. Listujeme-li různými kulturními přílohami deníků a časopisů, sledujeme-li žebříčky prodeje knižních titulů a různá literární ocenění a literární události, dojdeme opět k závěru, že překladová literatura je velice významnou součástí knižního průmyslu. Prolistujeme-li naopak několik přehledových literárněhistorických prací, nabudeme záhy dojmu, že literatura národní a literatura překladová koexistují paralelně sebe a výrazněji, až na některé výjimky, se neovlivňují a neprolínají, přičemž platí, že o čím současnější literaturu se jedná, tím jsou stopy vzájemného prolínání a ovlivňování méně zřetelné.

I když se v posledních letech organizují různá kolokvia věnovaná překladové literatuře z různých jazyků, lze tuto oblast stále považovat za nedostatečně probádanou, zejména v rovině specifických vztahů mezi literaturou výchozí a literaturou cílovou.¹ Tento stav je částečně zapříčiněn absencí vhodné metody, která by umožnila utřídit a popsat tento komplex vztahů. Problematice recepce a interference literatur se věnuje mnoho monografií a studií, ale často je aplikace teoretických závěrů do konkrétního empirického výzkumu velmi nejasná. Proto má mnoho recepčních studií často sumární charakter a jejich autoři často při popisu směšují různá kritéria a různé vztahové komponenty.

¹ Pozici překladové literatury v českém kulturním kontextu se věnovala především dvě kolokvia organizovaná Translatologickým ústavem FF UK, jejichž výsledkem jsou sborníky *Český překlad I. (1945-2003)* (Hrala, Milan – Šotolová, Jovanka (ed.) *Český překlad (1945-2003). Sborník příspěvků z kolokvia, které se konalo v Ústavu translatologie FF UK v rámci výzkumného záměru Srovnávací poetika v multikulturním světě v Praze 11. září 2003*. 1.vyd. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Filozofická fakulta, 2006.) a *Český překlad II. (1945-2004)* (Hrala, Milan – Šotolová, Jovanka (ed.) *Český překlad II (1945-2004). Sborník příspěvků z kolokvia, které se konalo v Ústavu translatologie FF UK v rámci výzkumného záměru Základy moderního světa v zrcadle literatury a filozofie (MSM 0021620824) v Praze 8. dubna 2005*. 1.vyd. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Filozofická fakulta, 2007.) věnované této tematice. I když mnohé statě mají přehledový charakter a nezamýšlejí se příliš nad vzájemnými vazbami, ať už kulturními, ideologickými nebo institucionálními, jsou tyto sborníky přeci jen významným počinem v mapování překladové literatury v českém kulturním kontextu.

Zejména v průběhu 90. let se v literární teorii vyčlenily dva směry, které chápou literaturu jako sociokulturní aktivitu a začleňují ji do širšího rámce společenských vztahů. Jeden z nich vychází ze sociologie symbolických statků Pierra Bourdieua, druhý ze systémového pojetí literární komunikace. Oba směry mají své kritiky i zastánce. Využití obou teoretických modelů v praxi je však často velmi diskutabilní a vede k nežádoucímu schematickému zjednodušení. Proto se v současnosti někteří literární teoretikové zabývají operacionalizací obou teoretických modelů (srov. např. Ostrower 1998, Codde 2003, Sapiro 2003, Andringa 2006).

Tato práce si klade za cíl zmapovat pozici nizozemské literatury v českém kulturním kontextu po roce 1945. Jak již bylo naznačeno, chápeme překladovou literaturu jako součást cílové literatury, jež je s cílovou literaturou propojena specifickou sítí vztahů. Tímto pojetím se přikláníme k teoretickému východisku Gideona Touryho, který překlad chápe jako:

„facts of target cultures; on occasion facts of a special status, sometimes even constituting identifiable (sub)systems of their own, but of the target culture in any event.” (Toury 1995: 29)

Toto východisko je pro nás důležité ze dvou důvodů:

- (1) překladová literatura je v rámci cílové literatury chápána jako (sub)systém;
- (2) tento (sub)systém má v rámci cílové literatury specifickou pozici.²

Abychom mohli uchopit komplex vztahů mezi literaturou výchozí (tj. literaturou nizozemskou) a její pozici v rámci literatury cílové (tj. literatury české), pokládali jsme za nutné nejprve nalézt teoretický koncept, který by nám tyto vztahy umožnil popsat a utřídit. Navzdory definičním nedostatkům a některým

² Systémové pojetí literatury se zdá být přínosné nejen na poli literární recepce, ale i v oblasti teorie překladu (především směr *Descriptive translation studies*, k jehož hlavním představitelům patří již zmiňovaný Gideon Toury a dále James Holmes, José Lambert či Theo Hermans), protože literární komunikaci strukturuje dle jednotlivých komponentů a vytváří tak rámec, v němž je možné uchopit vztahy mezi funkcí, produktem a procesem literární komunikace.

schematizujícím závěrům se nám jako nejlepší volba jeví polysystémová teorie Itamara Even-Zohara.³

Even-Zohar navazuje na tradici tzv. dynamického strukturalismu a Tynjanovo pojetí literární evoluce. Východiskem Even-Zoharova modelu je rozšíření systému s jedním kanonizovaným centrem a jednou periferií na tzv. polysystém „multiple system, a system of various system which intersect with each other and partly overlap, using concurrently different options, yet functioning as one structured whole, whose members are independent.” (Even-Zohar 1990: 11) Jednotlivé systémy jsou uspořádány na základě hierarchických vztahů a intenzitě inovačních sil. Centrum systému je tvořeno kanonizovaným repertoárem, periferie systému pak repertoáry nekanonizovanými. Repertoár je klíčový pojem celé polysystémové teorie a Even-Zohar jej definuje v poslední přepracované verzi jako „aggregate of rules and materials which govern both making and handling, or production and consumption, of any given product.” (Even-Zohar 2005: 14) Repertoár je hybnou silou celého polysystému a zároveň nejspornějším místem celé polysystémové teorie. Even-Zohar se tuto kategorii pokusil několikrát upřesnit, ale ani z posledního přepracování z roku 2005 není úplně jasné, co všechno lze do ní zahrnout. Na tuto slabinu polysystémové teorie upozorňuje i nizozemská literární teoretička Els Andringová (Andringa 2006). Andringová se pokouší repertoár redefinovat a upravit tak, aby bylo možné tuto kategorii popsat, uchopit její jednotlivé komponenty a zachytit tak proměňující se dynamiku systému.

³ Zajímavý teoretický model prezentuje Herbert van Uffelen ve svém článku „Nederlandstalige literatuur in vertaling.“ In Heuvel, P. van den (ed.), *Interculturaliteit. Interculturele aspecten van de Neerlandistiek in Midden- en Oost Europa*. Bratislava, 2000, s. 88-97. Navrhovaný model kritizuje pojetí systému v rámci binárních opozic, jehož dynamika je dána centrifugálními a peripetálními pohyby, a navrhuje jej rozšířit o další normativní kategorie. Van Uffelen zde navazuje zejména na závěry analýz Dirka de Geesta a Petera Zajace. Van Uffelenův model přizpůsobený na specifickou situaci překladové literatury je však natolik abstraktní a vágně definovaný, že není jasné, jakým způsobem spolu jednotlivé kategorie souvisejí a jakým způsobem lze do popisu včlenit hermeneutické hledisko a metasystémovou rovinu. I když je Van Uffelenova kritika v mnoha směrech konstruktivní, jeho teoretický koncept musí být nejprve detailněji rozpracován a operacionalizován. Vzhledem k tomu, že záměrem této práce není vytvořit nový teoretický model pro popis vztahů mezi literaturou výchozí a literaturou cílovou, nýbrž nalézt způsob, jak teorii uvést do praxe, nejví se nám tento koncept jako vhodná alternativa.

Polysystémový model vznikl ke konci sedmdesátých let původně jako model pro zachycení vztahů mezi výchozí a cílovou literaturou. Od té doby byl přepracován a teprve v devadesátých letech získal ambiciózní označení „polysystémová teorie“ a byl rozšířen o sociokulturní aspekty literární komunikace. Polysystémovou teorii jistě nelze přijmout bez výhrad, ale lze ji použít jako vhodný nástroj pro ověření hypotézy této práce. Předpokládáme totiž, že nizozemská literatura v českém kulturním kontextu druhé poloviny dvacátého století prošla různými fázemi recepce, které se od sebe navzájem odlišují:

(1) proměnami funkce literatury, která v různých obdobích podléhala různým ideologickým a estetickým kritériím (tj. změnami v oblasti symbolické produkce);

(2) změnami překladatelské a nakladatelské strategie (tj. změnami v oblasti produkce materiální).

Abychom hypotézu této práce mohli vůbec formulovat, bylo nutné nejprve sestavit, aktualizovat a projít bibliografické údaje týkající se literárních překladů z nizozemštiny do češtiny po roce 1945. Bibliografické údaje do roku 1993 přejímáme z velké části z práce *Bibliografie překladů z nizozemštiny do češtiny a slovenštiny od roku 1890 do roku 1993* (Krijtová, Pellar, Schürová 1994). K tomuto publikovanému seznamu doplňujeme údaje o výši nákladu, edicích a některé údaje upravujeme na základě informací čerpaných z katalogu Národní knihovny. Na rozdíl od této práce dále nezahrnujeme překlady literatury pro děti a mládež, kterou, jak se domníváme, je nejprve potřeba uvést do vztahu s ostatní produkcí literatury pro děti a mládež.⁴ Rovněž nezahrnujeme překlady knih autorů nizozemského původu, které byly původně napsány v jazyce jiném než v nizozemštině. Stejně jako zmíněný bibliografický seznam uvádíme i my překlady prokazatelně nizozemského původu přes třetí jazyk (nejčastěji němčina nebo angličtina). Pro účely této práce bylo nutné seznam doplnit o údaje do konce roku 2011. Při doplňování chybějících údajů jsme vycházeli z údajů uvedených v databázi *Česká národní bibliografie*, v elektronickém

⁴ Nizozemsky píšící autoři literatury pro děti a mládež jsou zastoupeni v publikaci Dorovský, Ivan – Řeřichová, Vlasta (ed.): *Slovník autorů literatury pro děti a mládež I.díl - zahraniční spisovatelé*. 1.vyd. Praha: Libri, 2007.

katalogu Národní knihovny a on-line databázi nizozemského fondu *Nederlands Literair Productie- en Vertalingenfonds*.

Bibliografie sestavená pro účely této práce je výběrová a je omezena pouze na překlady poezie a beletrie, tedy krásné literatury. Neuvádíme ani překlady divadelních her, non-fiction literatury i religiozní a odborné literatury, biografii, průvodců a zejména různých kulinářských a chovatelských příruček, které v posledních letech zaplavují český knižní trh. Bibliografický přehled dále nezahrnuje překlady básní, povídek a fragmentů delších próz publikovaných časopisecky.

Bibliografická příloha této práce nezahrnuje údaje pouze o knižní produkci, ale současně přináší a vůbec poprvé publikuje údaje o recenzích, studiích, obecných článcích a rozhovorech s nizozemskými a vlámskými autory, které vyšly v letech 1945-2011 v českém periodickém tisku. Tyto údaje čerpáme z *Bibliografického katalogu ČSR*, *Bibliografického katalogu ČSSR* a *České národní bibliografie*. Dále tento seznam rozšiřujeme o recenze a články publikované v sekci *Boeken* na serveru *iLiteratura*, který je obdobou tradičního literárního časopisu a publikuje obdobně pojaté články a recenze. Tyto údaje jsou pak velmi cenným zdrojem informací o postavení nizozemské literatury v českém literárním prostředí.

Pokud si seznam bibliografických údajů o nizozemské knižní produkci u nás prohlédne nederlandista, záhy zjistí, že jeho akademická představa o nizozemské literatuře je naprosto neslučitelná s reálným obrazem nizozemské literatury v českém překladu. Na základě tohoto seznamu by bylo možné považovat spisovatele jako je Theun de Vries, Johan Fabricius, Jan de Hartog nebo Fred Germonprez za velikány nizozemské literatury, ačkoli jejich jména v nizozemských literárně historických příručkách téměř nefiguruji. V článku *Het (zelf)beeld van de Nederlandse letterkunde in Tsjechië* píše Olga Krijtová (Krijtová 2004: 93), že překlad je v určitém období v cílové literatuře potřebný a důležitý, i když se tato skutečnost může z pohledu literatury výchozí jevit jako sporná. V této souvislosti je zajímavé, že překlady z nizozemštiny, jak dokládají bibliografické seznamy publikované na začátku 90. let v časopise *Ons Erfdeel*, se v zemích bývalého Východního bloku nápadně shodují. Lze však tyto paralely uspokojivě vysvětlit pouze obdobnou společensko-politickou situací a tendencí k regulaci knižního trhu? A platí opravdu i v případě tak marginální

literatury, jakou nizozemská literatura bezpochyby je, předpoklad Olgy Krijtové, že v určitém historickém období má překladová literatura v kontextu literatury cílové specifickou funkci a že metatext je důležitější než prototext? A jaká je tato funkce, jedná-li se zejména o překlady knih, jejichž estetická hodnota je z pohledu kanonizované literatury zanedbatelná?

Ze sestaveného seznamu bibliografických údajů je patrné, jak malý vliv na překlady z nizozemštiny měla změna politické situace v roce 1989. V následujícím období, období tzv. divokého kapitalismu, vycházely nové překlady z nizozemštiny spíše sporadicky a nakladatelé sahalo často po osvědčených a čtenářsky atraktivních titulech již zavedených autorů.⁵ Zdá se, jakoby v prvních porevolučních letech nastalo v případě překladů z nizozemštiny určité vakuum. Je zajímavé hledat odpověď na otázku, proč k této situaci vůbec došlo, i když by se dalo předpokládat, že uvolnění knižního trhu a konkurenční prostředí s sebou přinese i na tomto poli změnu nakladatelské a překladatelské strategie a že produkce bude reflektovat postupnou proměnu funkce literatury, související s odbouráváním ideologických kritérií a proměnou společenské situace.

Určitou změnu lze pozorovat až po roce 1997, kdy začínají vycházet překlady nové generace překladatelů a překlady z nizozemštiny vycházejí s finanční podporou nizozemského fondu pro produkci literárních překladů *Nederlands Literair Productie- en Vertalingenfonds* (od roku 2010 *Nederlands Letterenfonds*, který vznikl sloučením *Nederlands Literair Productie- en Vertalingenfonds* a vlámské obdoby tohoto literárního fondu *Vlaams Fonds voor de Letteren*). Předpokládáme, že tuto změnu lze vysvětlit systematickou politikou ze strany NLPVF a zejména postupnou stabilizací, krystalizací a profesionalizací knižního trhu. Důsledkem této změny je, že se obraz nizozemské literatury v českém kulturním prostředí začíná v několika posledních letech proměňovat a produkce překladů vykazuje konvergentní rysy s aktuálním procesem kanonizace v nizozemské jazykové oblasti.

Lze tedy předpokládat, že při utváření interliterárních vztahů mezi českým a nizozemským prostředím sehrály zásadní roli instituce, a proto pokládáme instituční

⁵ Tento fakt dokládá počet opakovaných vydání titulů, které před rokem 1989 dosahovaly vysokých nákladů (např. Madelon Székely-Lulofs, Jan de Hartog, Theun de Vries).

přístup, z něhož vychází polysystémová teorie, za nejvhodnější způsob analýzy objasňující proces recepcce v širších socio-kulturních souvislostech.⁶ I když Even-Zohar přisuzuje institucím klíčovou roli v procesu literární komunikace, věnuje se funkcím jednotlivých institucí pouze okrajově. Na tento nedostatek upozornil již ve své disertaci Frans Ruiter (Ruiter 1991). Ruiter se na základě teorie systémů Siegfrieda Schmidta pokusil kategorii institucí rozšířit o vztahové komponenty tak, aby bylo zřejmé, jakou funkci daná instituce plní a jakým způsobem ovlivňuje literární komunikaci. Ruiter rozlišuje čtyři základní role institucí: (1) distribuce textů; (2) recepcce textů; (3) zpracování textů a (4) produkce textů. V této práci budeme analyzovat pouze role institucí při šíření a zpracování textů.⁷

Proces distribuce textů ovlivňují v především nakladatelství, která již samotným výběrem textů ovlivňují obraz překladové literatury. Do tohoto procesu se dále zapojují instituce, jako jsou různé domácí i zahraniční fondy, nadace a instituty, ministerstva a v neposlední řadě mohou tento proces ovlivnit i samotní překladatelé. Proces šíření textů zajišťuje především literární kritika (ať už žurnalistická, časopisecká nebo akademická) a v posledních desetiletích také ostatní média. Podrobněji se jednotlivým procesům a funkcím jednotlivých institucí v nich budeme věnovat ve druhé kapitole.

Než přistoupíme k objasnění metodiky práce, je třeba předeslat, že práce sleduje dva hlavní cíle. V prvé řadě jde vůbec o utřídění údajů o překladové produkci, jejího zasazení do širšího rámce, pojmenování základních recepčních tendencí a

⁶ Jsme si vědomi skutečnosti, že příklonem k institučnímu pojetí ztrácíme ze zřetele evaluační a hermeneutický přístup k jednotlivým textům, který bezpochyby hraje při procesu recepcce důležitou roli.

⁷ Proces recepcce textů ovlivňuje chování čtenářů. Vzhledem ke skutečnosti, že modely chování českých čtenářů jsou doposud velmi málo prozkoumaným terénem, nemůžeme se opřít o žádné výsledky konkrétní studie sledující proměny chování čtenářů v druhé polovině dvacátého století. Domníváme se, že bychom v při popisu tohoto procesu tíhli k zjednodušeným a nepodloženým závěrům, a proto ponecháváme jeho analýzu stranou. V případě procesu produkce textů předpokládáme, že nizozemská literatura měla a doposud má v českém kulturním kontextu tak marginální pozici, že by nedokázala iniciovat modely pro psaní textů, které by se uplatnily v cílovém prostředí. Proto i této roli nevěnuje v práci pozornost.

tematických linií. V českém kontextu doposud chybí práce obdobného charakteru,⁸ a proto tato disertační usiluje zejména o poskytnutí základních, stěžejních informací o recepci nizozemské literatury po roce 1945 až do současnosti. Druhým cílem, jak už jsme naznačili, je testovat použitelnost polysystémové teorie, rozšířené o funkční, institucionální komponenty v praxi a upozornit na výhody a případné nevýhody jejího užití.

Tím se tedy dostáváme ke konkrétní metodě práce, kterou jsme pro objasnění hypotéz a pro sledování cílů práce zvolili. Jak jsme již uvedli, předpokládáme, že recepci nizozemské literatury v českém kulturním prostředí druhé poloviny dvacátého století ovlivňovaly především dvě skutečnosti, jež jsou spolu velmi těsně provázány: změny v širším literárním paradigmatu (proměny funkce literatury ve společnosti) a změny vlivu jednotlivých institucí na proces recepce (zejména vliv nakladatelů, překladatelů a literární kritiky). Domníváme se, že tyto skutečnosti měly zásadní vliv na proces infiltrace nizozemské literatury do kontextu literatury české a rozhodovaly dále o kvalitě vztahů mezi oběma prostředím. Bylo tudíž nutné najít metodu, která by umožnila zachytit dynamiku hodnotového a normotvorného rámce (jinými slovy dynamiku repertoáru) a zároveň detekovala pohyb mezi jednotlivými komunikačními okruhy literatury (systémy).

Vzhledem ke skutečnosti, že práce mapuje relativně velmi dlouhé historické období a velký objem překladové produkce, jsme byli nuceni sáhnout ke kompromisním řešením, sledujícím dva, již zmíněné cíle práce. Analytickou část tedy rozdělujeme na dvě části. Stěžejní část tvoří kapitola nazvaná „Text a kontext“, v níž čtenář najde informace o historickém kontextu, situaci na knižním trhu a v ostatních překladových, zejména dominantních literaturách a samozřejmě informace o produkci nizozemské literatury v daném historickém období. V jednotlivých částech věnovaných nizozemské literatuře se pokoušíme zmapovat nejen základní tematické linie, interliterární vztahy a jejich vývoj, ale sledovat, jaký obraz byl v jednotlivých historických obdobích o nizozemské literatuře vytvářen, kdo se na jeho vytváření

⁸ Existují pouze přehledové články, na něž odkazujeme dále v textu, mapující jen některé dílčí části recepční problematiky.

podílel a jak tento obraz ovlivňoval recepci nizozemské literatury v obdobích následujících. Na základě těchto souborných informací se pokoušíme zachytit pohyb mezi jednotlivými komunikačními okruhy a stanovit základní vývojové tendence.⁹

Druhou část analýzy jsme věnovali případové studii recepci Multatulihova díla, klasika nizozemské literatury. Na příkladu recepce jeho díla chceme detailněji podhalit recepční mechanismy, zachytit proměny komplexu norem i hodnot a současně testovat vhodnost využití polysystémové teorie pro empiricky orientovaný výzkum.

Analýza informací o produkci nizozemské literatury ve sledovaném období se opírá o práci s historickými prameny. Velmi důležitým zdrojem informací jsou pro

⁹ Ačkoliv reflektujeme produkci v celé nizozemské jazykové oblasti (tj. jak literatury psané severní podobou nizozemštiny, tak literatury psané vlámsky), orientovali se překladatelé i nakladatelé téměř výhradně na literaturu nizozemskou. Proto naše závěry budou vypovídat převážně o vztahu mezi českým a nizozemským literárním prostředím. Literatura vlámská vycházela v celém sledovaném období totiž jen velmi sporadicky a často bez jakékoli kritické reflexe v českých médiích. Tato situace je zapříčiněna několika důvody.

Z hlediska historického setrvala vlámská literatura téměř až do doby nedávné ve stínu literatury nizozemské. Vlámové, aby si udrželi svou autonomii v převaze frankofonní kultury, vždy zdůrazňovali své spojenectví s kulturně i ekonomicky vyspělejší Nizozemskem. V roce 1980 byla zřízena instituce *Nederlandse Taalunie* zaměřená především na podporu šíření jazyka a kultury nizozemské jazykové oblasti, která měla ovšem oporu již ve dřívějších smlouvách o jazykové unii (viz. <http://taalunieversum.org/taalunie/verdrag_inzake_de_nederlandse_taalunie/#art25>, cit. [29.6.2011]). Pro nizozemské kulturní prostředí je typická výborná organizovanost, propracovaný institucionální systém kultury i vysoká profesionalizace knižního trhu. Proto bylo a doposud je běžnou praxí, že vlámská publikují v nizozemských nakladatelstvích, aby tak dosáhli většího ohlasu i vyšší prodejnosti svých knih. V roce 2000 byl sice založen *Vlaams Fonds voor de Letteren*, který propaguje vlámskou literaturu v zahraničí, ale orientace na velké jazykové oblasti a významné knižní trhy způsobila, že v českém literárním prostředí je vlámská literatura zastoupena doposud jen okrajově. V posledních několika letech se situace začíná měnit. Podpora vlámské literatury je organizačně propracovanější, nizozemská literární kritika vlámskou literaturu pravidelně reflektuje a vlámská autoři pravidelně získávají prestižní literární ceny nizozemské jazykové oblasti, nebo se objevují v nominacích a užších výběrech těchto cen (podrobnější informace o vztahu mezi nizozemskou a vlámskou literaturou viz. Renssen, Floor van. *Een compliment om een beginnend auteur de kop mee in te slaan. Over kritiek en debutanten*. [online], poslední revize 07.2007, cit. [29.06.2011]. Dostupné z <<http://www.neerlandistiek.nl/publish/articles/000159/article.pdf> > nebo Imschoot, Tom van. Jak byla vynalezena vlámská literatura. O literárním zázraku, který probíhá dnes ve Flanderech. In *Host*, 2011, roč. 26, č. 3, s. 78-83.)

nás recenze, zejména žurnalistické a časopisecké. Recenzenti a literární kritikové hodnotí texty v rámci již existujícího repertoáru a uváděním do souvislostí s ostatní literární produkcí a dalšími společností postulovanými hodnotami vytvářejí soubor norem a hodnot, v jehož rámci je pak text recipován. Jedná se tedy o aplikaci stávajícího a vytváření nového repertoáru zároveň. Je nutné předeslat, že je naprosto vyloučené stanovit soubor norem a hodnot s univerzální platností a možné je pouze rekonstruovat zlomky, které vypovídají o částech komplexní reality. Abychom informace obsažené v recenzích nevytrhali z historického kontextu, pokoušíme se na základě literárně historických příruček a studií formulovat zásadní charakteristiky repertoáru pro dané období. Na základě těchto informací pak analyzujeme v recenzích aplikovaná hodnotící kritéria a pokoušíme se zjistit, jakým způsobem tato kritéria ovlivňují recepci textu (jaké estetické hodnoty jsou akcentovány, v rámci jakého systému je text recipován, do souvislosti s jakými texty je text uváděn, jaký obraz je o výchozí literatuře vytvářen apod.).

Změny v oblasti repertoáru nejsou dány pouze jakýmsi imanentním vývojem komplexu norem a hodnot, ale jsou zapříčiněny změnou v institucionálním nastavení systému. Opět se jedná o interaktivní proces, kdy repertoár je institucemi vytvářen a současně instituce jednají v rámci stávajícího repertoáru, a obě jeho části nelze popisovat odděleně. Proto údaje získané analýzou symbolických hodnot nelze objektivně posoudit bez přihlídnutí k jejich materiálnímu aspektu. Z tohoto důvodu klademe stejný důraz na analýzu údajů o materiální produkci, činnosti zprostředkujících institucí (fondy, systém grantové podpory) a situace knižního trhu. Zajímá nás tedy, v jakých nakladatelstvích nizozemská literatura vycházela, popř. v jakých edicích (naznačení tematických vztahů s ostatní literární produkcí) a v jakých nákladech (kvantitativní ukazatele recepčního procesu). Rovněž se pokoušíme zachytit, jaké instituční mechanismy měly v různých časových obdobích vliv na recepci nizozemské literatury v českém prostředí. Zda se jednalo o činnost fondů a různých referátů či vlastní komunikační kanály nakladatelství. Důležité jsou pro nás i informace o pozici překladatele v procesu interliterární komunikace. Jsme si vědomi skutečnosti, že tyto informace opět postihují jen zlomek historické reality a že mnoho materiálů a dokumentů zmizelo spolu s reorganizací či zánikem různých nakladatelství a referátů a že materiální produkce mohla být často závislá na mnoha

náhodách či osobních kontaktech, jež nejsme schopni vystopovat. Proto vedle kvantitativních metod a práce s dobovými prameny se naše závěry opírají i o rozhovory s lidmi podílejícími se na šíření nizozemské literatury v českém prostředí.

I když se při analýze shromážděného materiálu pokoušíme přihlédnout k širším literárním souvislostem a sledujeme, zda byla nizozemská literatura uváděna explicitně do vztahu s ostatními částmi systému překladové literatury a zda docházelo k transferům mezi literárními subsystemy, nejsme schopni přesvědčivě stanovit pozici nizozemské literatury, aniž bychom měli k dispozici podobně utříděné informace o recepci ostatních literatur v českém prostředí. Vzhledem ke skutečnosti, že předpokládáme pro nizozemskou literaturu v českém kulturním prostředí periferní pozici a transfer sekundárních modelů (tj. omezený potenciál iniciovat nový repertoár v cílové literatuře), bylo by vhodné naše závěry konfrontovat s recepčními mechanismy dominantních literatur. Uvědomujeme si, že bez začlenění do širšího rámce vztahů s ostatní překladovou produkcí, jenž však překračuje hranice této disertační práce i naše odborné kompetence, zůstaneme pouze na okraji zkoumané skutečnosti a naše závěry přinesou další otázky, na něž by bylo třeba hledat odpovědi v interdisciplinárním dialogu. I přes tyto limity věříme, že tato práce zmapuje síť vztahů mezi českou a nizozemskou literaturou a pojmenuje základní recepční mechanismy dané touto sítí vztahů a že se stane odrazovým můstkem pro další zkoumání v oblasti vztahů nizozemské literatury a jiných překladových literatur v českém kulturním kontextu.

II. TEORETICKÁ VÝCHODISKA

Itamar Even-Zohar formuloval poprvé polysystémovou teorii ve svých pracích z konce šedesátých let a od té doby ji rozšířil a přepracoval do několika verzí. Zásadní význam má verze z roku 1990 publikovaná pod názvem *Polysystem studies* v časopisu *Poetics today*. Tento teoretický koncept pak Even-Zohar přepracoval znovu v roce 1997 (*Polysystem Theory revisited*). K některým specifickým otázkám a pojmům se Even-Zohar vracel i v několika dalších studiích z konce devadesátých let. Polysystémová teorie se tak rozrostla do detailně rozpracovaného modelu popisujícího vztahy jak mezi jednotlivými kulturními systémy, tak mezi různými subsystemy v rámci jednoho kulturního systému. Polysystémová teorie, stejně jako řada dalších teoretických konceptů, představuje pouze zjednodušený model komplexní reality a dochází k závěrům a hypotézám obecné povahy, jež bude nutné ještě empiricky prověřit a upřesnit. Polysystémová teorie však navzdory své abstraktnosti a na některých místech i drobné definiční rozkolísanosti nabízí možnost, jak popsat a uchopit dynamiku vztahů uvnitř literárního (poly-)systému.

Východiskem pro naši práci je verze z roku 1990. Tato verze syntetizuje a koriguje původní koncepty od konce 60. let a zároveň představuje nové pojetí literárního polysystému. Pozdější verze z 90. let, shrnuté v souboru *Papers in culture* (2005), zpřesňují některé pojmy, uvádějí polysystémovou teorii do souvislosti s dalšími kulturními fenomény a rozpracovávají možnosti využití polysystémové teorie při studiu a popisu funkce kultury ve společnosti. Cílem této kapitoly není podat komplexní výklad polysystémové teorie, ale představit ji jako model, jenž lze využít pro pochopení dynamiky vztahů mezi originální a překladovou literaturou.

2.1 LITERÁRNÍ KOMUNIKACE A POLYSYSTÉMOVÁ TEORIE

Polysystémová teorie je inspirována myšlenkami dynamického strukturalismu, především pracemi ruských formalistů (Jurij Tynjanov a Boris Ejchenbaum) a

českých strukturalistů (Roman Jakobson a Jan Mukařovský). V návaznosti na tuto tradici není objektem zkoumání literární dílo samotné, ale síť vztahů mezi jednotlivými elementy literárního procesu. Systémové pojetí literatury pak v rámci literární teorie patří ke směrům, které zejména pod vlivem sociologie a psychologie přesunují těžiště zkoumání z literárního díla samotného na proces literární komunikace. Tímto přesunem se v literární teorii znovu stala aktuální otázka smyslu literárních dějin a způsobu jejich psaní.¹⁰ Systémové (v tomto smyslu přesněji řečeno vztahové) pojetí procesu literární komunikace umožňuje na rozdíl od modelů, které operují s hermeneutickým a evaluačním aspektem, vytvořit kompaktní model pro vystižení dynamiky literárních dějin i v souvislosti s ostatními sociálními procesy¹¹.

Systémové pojetí procesu literární komunikace, načrtnuté již formalisty a strukturalisty, rozšiřuje polysystémová teorie Itamara Even-Zohara. Even-Zohar přejímá strukturalistické pojetí sémiotického systému jako heterogenní otevřené struktury a to jej přivedlo k myšlence, že takto pojatý systém je:

„(..) very rarely a uni-system but is, necessarily, a polysystem – multiple system, a system of various system which intersect with each other and partly overlap, using concurrently different

¹⁰ Na nutnost změny perspektivy psaní literárních dějin upozornil již Felix Vodička v souboru studií *Struktura vývoje*. Vodička zde kritizuje pozitivistickou metodu způsobu psaní literárních dějin, která se změnila v samoučelné shromažďování materiálu. Proti této metodě staví Vodička metodu novou, vycházející z dynamického pojetí literární struktury. Úkoly literární historie pak shrnul do třech základních okruhů: (1) sledování vývoje literární struktury; (2) zkoumání a rekonstrukce vztahů mezi dílem a historickou skutečností a (3) zkoumání recepce díla a sledování proměn literárních hodnot. Proti tomuto pojetí literárního vývoje se vymezuje Hans Robert Jauß a kostnická škola recepční estetiky. Jaußova studie *Dějiny literatury jako výzva literární vědě* není provokativní svou orientací na moment recepce (ten lze nalézt i u strukturalistů), ale přesutím těžiště zkoumání na čtenáře, kterému v rámci procesu literární komunikace byla přičtena prominentní pozice. Nové pojetí procesu literární komunikace mělo vést k novému pojetí psaní literárních dějin, ale jak některé recepčně historické výzkumy naznačily (např. Kloek 1985), jsou praktické možnosti využití recepční teorie pro psaní literárních dějin značně omezené. Jaußově recepční estetice bylo vytýkáno, že hermeneutické a evaluační hledisko zbytečně komplikuje popis procesu literární komunikace a že nedostatečně rozlišuje, které kontextové elementy jsou, nebo naopak nejsou relevantní pro psaní literárních dějin (pro další kritické ohlasy viz Ruiter 1991: 19n).

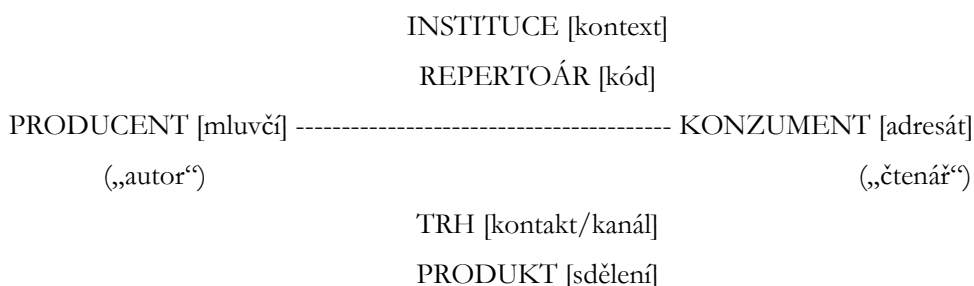
¹¹ Omezení a možnosti využití systémového přístupu pro zkoumání literárního vývoje popisují Fokkema a Ibsch (Fokkema – Ibsch 1992: 100-118) nebo Ruiter (Ruiter 1991: 22-25)

options, yet functioning as one structured whole, whose members are independent.“ (Even-Zohar 1990: 11).

Ačkoli se může zdát, že termín polysystém je pouhou terminologickou konvencí, Even-Zohar jím zdůrazňuje opozici mezi systémem heterogenním a otevřeným a systémem statickým (tj. De Saussurovo pojetí systému) a tím postuluje větší rozmanitost vztahů a vyšší stupeň strukturovanosti jednotlivých elementů (jednotlivé elementy/systémy jsou zkoumány vždy ve vztazích k ostatním částem systému/polysystému, např. oficiální kulturu lze lépe popsat ve vztahu k různým formám subkultury nebo překladovou literaturu nelze studovat bez přihlédnutí k originální literatuře). Důležité je upozornit na fakt, že polysystémová teorie odmítá evaluační stanovisko jako apriorní kritérium pro výběr objektů studia. Even-Zohar k tomu dodává:

„If one accepts the polysystem hypothesis, then one must also accept that the historical study of phenomena as polysystems cannot confine itself to the prestigious segments, even if some would consider them the only raison d'être of relevant study (such as "literary" studies) in the first place. This kind of biased elitism cannot be compatible with cultural history just as general history can no longer be the life stories of kings and generals.” (Even-Zohar 2005: 44)¹²

Pro lepší znázornění vztahů uvnitř systému a průběhu literární komunikace využil Even-Zohar Jakobsonovo známé komunikační schéma, které upravil do následující podoby (v hranatých závorkách je uvedena původní Jakobsonova verze):

¹² Jak Even-Zohar upozorňuje, tento postoj nečiní z polysystémové teorie žádný objektivní model pro popis procesu literárního/kulturního vývoje, naopak „without a study of such evaluative norms, there is no way of understanding the behavior of any human system.“ (Even-Zohar 2005:44)

Schéma literární komunikace pak Even-Zohar vysvětluje takto:

„This framework requires no a priori hierarchies of importance between the surmised factors. It suffices to recognize that it is the interdependencies between these factors which allow them to function in the first place. Thus, a CONSUMER may “consume” a PRODUCT produced by PRODUCER, but in order for the “product” (such as “text”) to be generated, a common REPERTOIRE must exist, whose usability is determined by some INSTITUTION. A MARKET must exist where such a good can be transmitted. None of the factors enumerated can be described to function in isolation, and the kind of relations that may be detected run across all possible axes of the scheme.” (Even-Zohar 1990: 34, *emfaze v originálu*)

Even-Zohar předpokládá pro literární komunikaci, podobně jako Jakobson pro komunikaci jazykovou, komplexní soubor navzájem usouvztažených faktorů. Největší změnou v Jakobsonově komunikačním modelu je nahrazení *kontextu* kategorií *institute*, která odkazuje k subjektům jako kritika (od recenzentů v denním tisku až po akademické kritiky), nakladatelství, různé kluby a sdružení spisovatelů, státní instituce (ministerstva, akademie, fondy), vzdělávací instituce a média. Umístěním procesu literární komunikace do prostoru společenského dění je naznačeno pojetí literatury jako socio-kulturní aktivity.

Ústředním bodem polysystémové teorie a zároveň i nejslabším místem je pojem *repertoár*, protože existuje několik variant, které se navzájem liší v důsledku toho, jak Even-Zohar v posledních letech rozšiřoval polysystémový model v souvislosti s některými sociologickými koncepty, zejména s pojetím „culture as tool-kit“ Ann Swidlerové. *Repertoár* nahrazuje Jakobsonovu kategorii *kód*, která je chápána jako soubor gramatických pravidel a lexika určitého jazyka. V návaznosti na Jakobsona definuje Even-Zohar v dřívějším pojetí repertoár jako: „aggregate of laws and elements (either single, bound or total models) that govern the production of texts“ (ibid: 17) Lze jej tedy chápat jako „shared knowledge for producing (and understanding) a „text“, as well as producing (and understanding) various other products of the literary system. There may be a repertoire for being a writer, another for „being a reader“ and yet another for „being as one should expect from a literary agent“ and so on.” (ibid: 40)

Toto abstraktní pojetí repertoáru se pokusil Even-Zohar změnit přihlédnutím ke konceptu „culture as tool kit“, v němž kultura je definována jako soubor dovedností, zvyků a stylů, jenž lidé využívají ke konstruování strategií jednání (např. existuje soubor pravidel a postupů, jak koupit dům, jak vstoupit do manželství apod.). Výzkum Swidlerové se soustředí k otázce, jak tento soubor pravidel a strategií ovlivňuje chod společnosti. Swidlerová předpokládá, že sociální změny způsobuje střet dvou protichůdných pojetí kultury, tzv. „*culture with settled lives*“, reprezentující konzervativní kulturní modely, a „*culture with unsettled lives*“, představující inovativní ideologie, styly a strategie, které usilují o nahrazení konzervativních modelů (toto je pouze ústřední myšlenka, podrobněji tento koncept vysvětluje Phillippe Codde, Codde 2003). V návaznosti na Swidlerovou definuje Even-Zohar *repertoár* jako:

„the aggregate of rules and materials which govern both making an handling, or production and consumption, of any given product.” (Even-Zohar 2005: 14)

Je tedy jasné, že musí existovat nějaký společně sdílený repertoár, bez něhož by nemohla probíhat komunikace, a čím větší je společnost vytvářející a užívající dané produkty (včetně literárních), tím větší musí panovat shoda o repertoáru. Samotná existence repertoáru však nezaručuje jeho legitimní užití, o tom rozhodují instituce a trh. Even-Zoharova hypotéza o heterogenitě (socio-) sémiotických systémů vede k úvaze, že:

„there is never a situation where only one repertoire may function for each possible set of circumstances in society. Concurrently different options constitute competing and conflicting repertoires.” (ibid: 16, emfaze autorky)

Repertoár funguje pak na dvou rozdílných rovinách. Zprvce na rovině jednotlivých elementů (podobně jako morfémy, lexémy), které jsou nazývány repertorémy, a na rovině modelů („*the combination of elements + rules + the syntagmatic (temporal) relation imposable on the product*“ ibid: 18) Rozlišování těchto dvou rovin je

čistě hypotetické a Even-Zohar neuvádí uspokojivé vysvětlení (není totiž vůbec jasné, zda lze vymezit vůbec jednotlivé repertoáry).¹³

Abstraktní definice repertoáru a komplikované využití této kategorie při empiricky orientovaném výzkumu je pravděpodobně nejslabším místem polysystémové teorie. Even-Zohar nabízí sice množství zajímavých hypotéz a úvah, ale jejich aplikace na konkrétní případy z praxe je mnohdy nejasná a zavádějící.

2.2 ELS ANDRINGA A OPERACIONALIZACE POJMU REPERTOÁR

Jak ukazuje obsáhlá studie nizozemské literární teoretičky Els Andringové *Penetrating the Dutch polysystem: The reception of Virginia Woolf, 1920-2000* (2006), je možné kategorii repertoáru upravit tak, aby vyhovovala kritériím empiricky orientovaného výzkumu. Andringová se ve své studii pokouší rekonstruovat hodnotový rámec vytvářený literární kritikou a zachytit změny sociálních a literárních faktorů ovlivňující recepci díla Virginie Woolfové v Nizozemsku v průběhu 20. století. Výchozím bodem jejího výzkumu je právě Even-Zoharův repertoár, který je za účelem zkoumání hodnotového rámce redefinován jako

„a mental equipment that enables its users to act and to communicate in a literary (sub)system. A (sub)system is consequently determined by a group of agents who share a certain repertoire and make use of it in their different institutional and noninstitutional roles.” (Andringa 2006: 525)

Takto definovaný repertoár Andringová dále rozděluje na jednotlivé *komponenty*, které literární agenti využívají ke komunikaci v literárním poli.¹⁴ (ibid: 526-529):

¹³ Ve verzi z roku 1990 rozlišuje dokonce 3 roviny: rovinu jednotlivých elementů, rovinu syntagmat („any combination up to the level of a „sentence“, Even-Zohar 1990:41) a rovinu modelů. I toto rozlišení má rovněž hypotetický charakter.

¹⁴ Pojem „literární pole“ lze v kontextu institučního pojetí literatury chápat jako „neustále se proměňující poměr sil mezi různými institucemi podílejících se na produkci, distribuci a konzumpci fikčních textů, především textů považovaných za literárně relevantní.“ (Van Rees – Dorleijn 1991: 13, autorčin překlad)

- (a) „*Knowledge of a collection of works/oeuvres that have a model function and serve as a frame of reference in processes of literary production, reception and communication.*” (Znalost klíčových literárních děl v daném sociokulturním prostředí; tyto díla slouží jako výchozí bod pro evaluaci a komunikaci v literárním poli.)
- (b) “*Sets of strategies and conventions that govern the production, reception and communication.*” (Strategie chápe Andringová jako standardní znalost postupů, jak se chovat v určité situaci a jak dosáhnout určitého cíle, sem patří např. cenzura nebo komerční prezentace. Konvence mají víceméně obligatorní charakter a řídí se jimi rozpoznávání literárních kvalit v určité společenské komunitě. Konvencemi se dále řídí vizuální design (obaly knih či jejich grafické ztvárnění podle konvencí určitého žánru nebo nakladatelství).)
- (c) “*Sets on internalized values and interests that determined selections, judgments and classifications.*” (Hodnoty jsou chápány jako produkty socializace a závisejí hodnotových stupnicích daného prostředí. Andringová zde odkazuje na pojetí norem a hodnot u Mukařovského a Vodičky, kteří zdůrazňují význam proměnlivosti norem a hodnot pro moment recepce literárního díla. Zájmy pak souvisejí s upřednostňováním určitých norem a hodnot, které pak vytvářejí recepční rámec.)

Repertoár má dále následující charakteristiky:

- (d) „*It is shared by a group of institutionalized and individual agents (authors, publishers, readers, reviewers, etc.); it governs the ways texts are dealt with and may contribute to a group's identity and power, whether the group is a literary movement, a nationality, or the following of a religious or political ideology.*” (Různé skupiny mohou vytvářet nebo udržovat určitý repertoár, pokud se shoduje s jejich sociokulturní identitou, zatímco jiné repertoáry mohou považovat za nevhodné.)
- (e) “*It is typical of a certain period and may change over time due to internal or external sources.*” (Tato charakteristika odkazuje k dynamickému pojetí repertoáru jako místu střetu primárních a sekundárních elementů, které vytvářejí centrum nebo periferii (sub)systému, viz kapitola 2.3).

2.3 DYNAMIKA POLYSYSTÉMU

Repertoár je v Even-Zoharově pojetí nejdynamičtější složkou polysystému: zapříčiňuje změny v (poly-)systému a umožňuje jeho vývoj. Podobně jako Swidlerová předpokládá soubor pravidel a strategií, jehož vývoj je dán neustálým střetáváním konzervativních a inovativních sil, chápe i Even-Zohar repertoár jako opozici inovativních a konzervativních modelů. Tyto modely označuje jako primární a sekundární a jejich působení vede ke vzniku produktů primárního nebo sekundárního typu. Produkty sekundárního typu vznikají za podmínek:

„when a repertoire is established and all derivate models pertaining to it are constructed in full accordance with what it allows, we are faced with a conservative repertoire (and system). Every individual product (utterance, text) of it will then be highly predictable, and every deviation will be considered outrageous.” (Even-Zohar 1990: 21)

Opačně pak platí:

„the argumentation and restructuration of a repertoire by the introduction of new elements, as a result of such each product is less predictable, are expressions of an innovatory repertoire (and system). The models it offers are of the “primary” type: the pre-condition for their functioning is the discontinuity of established models (or elements of them).” (ibid: 21)

Vzhledem ke svému inovačnímu potenciálu pronikají primární modely do centra (poly-)systému, postupně se automatizují a stávají se modely sekundárními.¹⁵ Změny v (poly)systému nastávají, když primární modely zaujmou dominantní pozici v repertoáru. Primární repertoár se pak nemusí nutně shodovat s kanonizovaným centrem repertoáru.

¹⁵ Návaznost na Tynjanovo pojetí literárního vývoje je evidentní. Even-Zohar ovšem literaturu chápe jako jednu ze socio-kulturních aktivit a tudíž je pro něj myšlenka Tynjanova myšlenka imanentního vývoje literatury, kterou později přejímá i Vodička, nepřijatelná. V Even-Zoharově pojetí ovlivňují složení repertoáru sociální faktory (instituce a trh) a napětí mezi primárními a sekundárními modely.

Ústřední myšlenkou Even-Zoharovy teorie je pojetí literatury jako polysystému, v němž jednotlivé systémy jsou uspořádány na základě hierarchických vztahů a podle intenzity inovačních sil. Jednotlivé elementy jsou v rámci subsystému stratifikovány a zauímají centrální či periferní pozice. Centrum je pak identické s kanonizovanou vrstvou, periferii naopak tvoří nekanonizované elementy. Kanonizovaná versus nekanonizovaná literatura není v Even-Zoharově pojetí eufemismem pro opozici vysoké a nízké literatury. Kanonizovaná literatura (modely i texty) je přijímána dominantními kruhy ve společnosti a je danou společností chráněna jako součást kulturního dědictví. Naopak nekanonizované modely a texty jsou v dlouhodobém horizontu těmito kruhy zapomenuty. Pro vývoj systému jsou důležité stratifikační opozice a vitální kanonizovaná literatura (a kultura vůbec) nemůže existovat bez podnětů literatury (kultury) marginální a masové. O tom, které modely a texty patří k centru či periferii, rozhoduje prestiž:

„As a rule, the centre of the whole polysystem is identical with the most prestigious canonized repertoire.” (ibid: 17)

Tímto je opět zdůrazněn vliv institucí na literární vývoj, neboť prestiž centrálního repertoáru je určována dominantními (oficiálními) institucemi.

Dynamické napětí mezi centrem a periferií ovlivňuje vitalitu celého systému. To je dáno tím, že kanonizovaná centrální vrstva inklinuje k petrifikaci a že bez podnětů a změn pocházejících z periferie (poly-)systému by systém postupně zkolaboval. (Poly-)systém by se bez možnosti neustálých změn nemohl dále vyvíjet, stal by se nestabilním ve smyslu ztráty schopnosti se vyvíjet spolu s ostatními potřebami společnosti. Systém naopak vykazuje jistou míru stability, pokud prochází neustálými, kontrolovanými změnami. Even-Zohar k tomuto poznamenává:

„Therefore, “crises” or “catastrophes” in a polysystem (i.e., occurrences which call for radical change, either by internal or external transfer), if they can be controlled by the system, are

signs of vital, rather than a degenerated, system. The system may be endangered only when change becomes uncontrollable and hence unmanageable.” (ibid: 26)¹⁶

2.4 FUNKČNÍ ROLE INSTITUCÍ V RÁMCI POLYSYSTÉMU

Již několikrát jsme zmínili, že Even-Zohar chápe literární komunikaci jako proces, v němž klíčovou pozici zaujímají literární instituce a trh. Prostudujeme-li Even-Zoharovy studie a monografie věnované polysystémové teorii, překvapí nás, jak málo pozornosti autor věnuje rolím jednotlivých institucí a mechanismům knižního trhu. Na tuto skutečnost upozorňuje již Frans Ruiter ve své disertaci věnované recepci americké postmoderní literatury v Německu a Nizozemsku (1991) a pokouší se vymezit a definovat funkční role jednotlivých institucí. Ruiter vychází z teorie systémů Siegfrieda Schmidta (1982), který rozlišuje čtyři základní procesy literární komunikace:

- (1) proces literární produkce;
- (2) proces šíření literatury;
- (3) proces literární recepce;
- (4) proces literární adaptace.

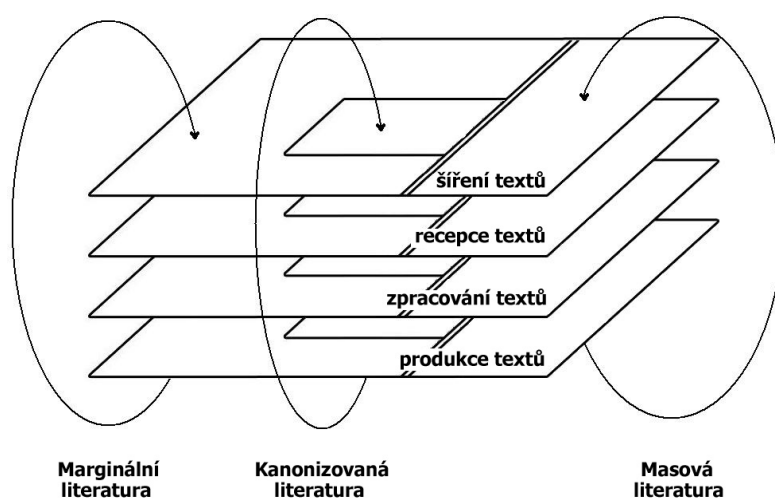
Těmto abstraktním procesům odpovídají potom funkční role jednotlivých institucí:

- (ad 1) distribuce textů;
- (ad 2) recepce textů;
- (ad 3) zpracování textů;
- (ad 4) produkce textů.

¹⁶ Nestabilitu systému a postupné nahrazování kanonizovaného centra novými repertoáry lze ilustrovat na příkladu středověké latinsky psané literatury, která byla identifikována s kanonizovaným centrem. Snaha o udržení centrální pozice bez přihlídnutí ke společenským změnám a potřebám národních kultur vedla k vyčerpání kreativního potenciálu repertoáru a ke kolapsu systému. Tento kanonizovaný repertoár byl postupně nahrazen repertoárem novým, který se etabloval v souvislosti se společenskou situací jednotlivých národních skupin.

Jednotlivé instituce mohou mít několik funkčních rolí, přičemž je jedna z nich vždy dominantní (např. literární kritika zajišťuje především zpracování textů, ale podílí se zároveň i na šíření textů, obdobně nakladatelství zajišťují primárně šíření textů, ale výběr určitého titulu v sobě zahrnuje komponenty funkčních rolí recepce a zpracování textů).

Pokud budeme chápat polysystém jako soubor jednotlivých systémů uspořádaných na základě hierarchických vztahů, je třeba předpokládat i diferenciovanou škálu institucí, které vytvářejí specifický repertoár a zajišťují komunikaci v rámci systému. Přijmeme-li hypotézu, že polysystém lze rozdělit do třech základních komunikačních okruhů uspořádaných podle intenzity inovačních sil, a sice okruhu marginální literatury, literatury kanonizované a literatury masové, přičemž překladová literatura je zastoupena v podobě jednotlivých subsystémů ve všech třech komunikačních okruzích, lze funkční role jednotlivých institucí v daném komunikačním okruhu znázornit takto (schéma přejímáme z již zmíněné disertační práce Franse Ruitera, Ruiters 1991: 38) :

Dvojitá čára mezi okruhem literatury masové a literatury kanonizované a marginální znamená, že v okruhu masové literatury jsou hlavním regulačním mechanismem tržní principy, zatímco v případě literatury kanonizované a marginální „lze

hovořit o tzv. „obrácené“ ekonomii zaměřené na *symbolický* zisk.“¹⁷ (ibid: 38) Šipky potom naznačují, že v každém literárním sektoru existují vlastní komunikační okruhy mezi jednotlivými institucemi.

I když jsou jednotlivé okruhy strukturovány na první pohled stejně, liší se podle Ruitera rolemi jednotlivých institucí v nich. V okruhu kanonizované literatury je nejzřetelnější činnost institucí zajišťující zpracování textů (literární kritika a akademické a vzdělávací instituce). Činností těchto oficiálních a ve společnosti dominantních institucí pak texty získávají kanonický status. V okruhu marginální literatury je sice literární kritika bohatě zastoupena a plní roli hlavního regulačního mechanismu, ale nedochází tu většinou ke zpracování textů vzdělávacími a akademickými institucemi. Naopak v sektoru masové literatury literární kritika téměř neexistuje a její roli plní reklama a další komerční strategie. Jednotlivé komunikační okruhy od sebe nejsou striktně odděleny a jedna instituce může být součástí několika komunikačních okruhů (např. nakladatelství vydávající zejména literaturu masovou může mít edice, v nichž vychází jak kanonizovaná literatura, tak literatura marginální). Současně produkt literární komunikace, v tomto případě literární text, nemusí fungovat pouze v jednom komunikačním okruhu, ale může docházet k transferu mezi jednotlivými okruhy (např. text publikovaný v marginálním sektoru se může stát bestsellerem a na jeho dalším šíření se podílejí instituce operující v jiných sektorech).

¹⁷ Proces vytváření symbolického kapitálu charakterizuje Pierre Bourdieu takto: „Symbolic capital is to be understood as economic or political capital that is disavowed, mis-recognized and thereby recognized, hence legitimate, a “credit” which, under certain conditions, and always in the long run, guarantees “economic” profits. Producers and vendors of cultural goods who “go commercial” condemn themselves, and not only from an ethical and aesthetic point of view, because they deprive themselves of the opportunities open to those who can *recognize* the specific demands of this universe and who, by concealing from themselves and other interests at stake in their practice, obtain the means of deriving profits from disinterestedness. In short when the only usable, effective capital is the (mis)recognized, legitimate capital called “prestige” or “authority”, the economic capital that cultural undertakings generally require cannot secure the specific profits produced by the field – nor the ‘economic’ profits they always imply – unless it is reconverted into symbolic capital. For the author, the critic, the art dealer, the publisher or the theatre manager, the only legitimate accumulation consists in making a name for oneself, a known, recognized name, a capital of consecration implying a power to consecrate objects (with a trademark or signature) or persons (through publication, exhibition, etc.) and therefore to give a value, and to appropriate the profits from this operation.” (Bourdieu 1980: 262)

2.4.1 Distribuce textů

Distribuce textů je doménou institucí jako jsou nakladatelství, knihovny a knihkupectví a nejtěsněji souvisí s procesem materiální produkce textů. Je evidentní, že klíčovou pozici mají nakladatelství, na jejichž činnosti jsou ostatní instituce zajišťující další distribuci textů přímo závislé. Nakladatelstvím připadá zásadní rozhodnutí o tom, zda bude text vůbec publikován. Toto rozhodnutí je výsledkem selektivních procedur (zde se lze nalézt moment recepce textu, např. ve formě lektorského posudku) a může být motivováno různými faktory, ať už komerčními, odbornými, literárně estetickými apod. Nelze ovšem opomenout fakt, že celý rozhodovací proces je ovlivňován ekonomickými procesy a instituce podílející se na distribuci textů podléhají ekonomickým zákonům, které platí pro celou komerční sféru (srov. např. Van den Brink 1991).

2.4.2 Recepce textů

Recepce textů označuje Ruitera procesy spojené s chováním čtenářů v procesu literární komunikace. Při popisu této role lze rozlišit dva přístupy, přístup kvantitativní (šíření textů mezi čtenáři např. pomocí analýzy údajů o prodeji titulů či výpůjčkách v knihovnách) a kvalitativní (proces čtenářské konkretizace textu a rozpoznání hodnotového rámce textu). Vzhledem k nedostatku údajů ponecháváme, jak už jsme v úvodu práce naznačili, analýzu tohoto komponentu literární komunikace stranou.

2.4.3 Zpracování textů

Zpracovávání textů je hlavním úkolem literární kritiky a vzdělávacích a akademických institucí. Literární kritika (žurnalistická) je prvním článkem řetězce v rozpoznávání kvalit literárního díla a hierarchizace literární produkce. Recenzenti jako první odlišují literaturu kulturně a společensky relevantní od ostatní literární produkce a umožňují tak další šíření a zpracování textů v kruzích, které se podílejí na produkci, distribuci a konzumaci literatury. Obecně lze konstatovat, že v případě

překladové literatury literární kritika zprostředkovává více informací o kontextu, v němž literární dílo vzniklo, a soustředí se zejména na interpretaci textu. Do pozadí naopak ustupují ty aspekty literární kritiky, které nemají přímý vliv na tržní chování čtenářů a jejich literární normy (zejména funkce postulativní a metakritická). V případě překladové literatury má literární kritik také omezenější pole působnosti. V okamžiku, kdy se překladová literatura dostává do rukou literárního kritika, má za sebou již několik selektivních procedur v rámci zdrojové a cílové literatury, které potvrzují její hodnotu a které jí propůjčují určitý status. Pokud by kritik tento status výrazně zpochybnil, vystavuje se riziku, že zpochybní i svůj vlastní status, a to výrazněji než v případě odmítnutí literárního díla z vlastní jazykové oblasti.

Akademická kritika se na rozdíl od kritiky žurnalistické výrazně svými výroky podílí na procesu kanonizace. V případě národní literatury je její role v procesu kanonizace nezpochybnitelná, ovšem v případě překladové literatury je nutné na ni pohlížet specifickým prisma. Pokud akademická kritika překladové literatury aplikuje prisma hodnotového systému literatury výchozí a opomíjí kontextuální vazby v literatuře cílové, udržuje si vzhledem k institucím operujícím v literatuře výchozí, tak k institucím literatury cílové sekundární pozici a její vliv na kanonizační proces je zanedbatelný. Pokud ovšem působí přímo na hranici mezi oběma hodnotovými systémy, může vitálním způsobem ovlivňovat kanonizační proces jak v literatuře výchozí, tak v literatuře cílové.

2.5 PŘEKLADOVÁ LITERATURA A LITERÁRNÍ POLYSYSTÉM

Polysystémová teorie vznikla původně jako koncept, který se pokoušel řešit specifické translátologické problémy. Even-Zohar upozorňuje na fakt, že překladová literatura je velice zřídka včleňována do popisu historického vývoje literatury. Zmínky o překladové literatuře lze nalézt v literárních historiích pouze v případech, kdy se jim nelze vyhnout. Výsledkem toho je, že překladová literatura je často pojímána pouze jako arbitrární skupina textů, o jejíž funkci či pozici v rámci původní literatury se mnoho neví. Proto jedním z hlavních cílů polysystémové teorie je:

„to deal with the particular conditions under which a certain literature may be interfered with by another literature, as a result of which properties are transferred from one polysystem to another.”
(Even-Zohar 1990: 25)

Vztah překladové a původní literatury je dán především dvěma aspekty:

„(a) in the way their source texts are selected by the target literature, the principles of selection are never being uncorrelatable with the home co-systems of the target literature; (b) in the way they adopt specific norms, behaviors, and policies – in short, in their use of the literary repertoire – which results from their relations with the other home co-systems.” (ibid: 46)

Překladovou literaturu lze tedy označit za systém a předpokládat, že vykazuje stejné charakteristiky jako ostatní části polysystému. Pozice překladové literatury v rámci literárního polysystému je závislá na rozvrstvení primárních či sekundárních repertoárů a podle toho překladová literatura může zaujímat centrální či periferní pozici.

Centrální pozici lze překladové literatuře přisuzovat v případě, kdy se aktivně podílí na vytváření centra polysystému (má vyšší potenciál produkovat nové repertoáry a jsou skrze ni do domácí literatury uváděny modely a elementy, které zde předtím neexistovaly). Překladová literatura zaujímá centrální pozici zejména z těchto okolností:

„(a) when a polysystem has not yet been crystallized, that is to say, when a literature is “young,” in the process of being established; (b) when a literature is either “peripheral” (within a large group of correlated literatures) or “weak,” or both; and (c) when there are turning points, crisis or literary vacuums in a literature.” (ibid:47)

Periferní pozici obsazuje překladová literatura tehdy, když využívá sekundární modely (používá normy a modely konvenčně zavedené dominujícím typem) a nemá tedy potenciál ovlivnit procesy probíhající v cílové literatuře. Periferní pozici si překladová literatura udržuje, když:

„either there are no major changes in the polysystem or these changes are not effected through the intervention of interliterary relations materialized in the form of translations.” (ibid: 49)

Z hlediska polysystémových vztahů nelze překladové literatuře přiřknout buď centrální, nebo periferní pozici, její jednotlivé části jsou rozvrstveny v rámci polysystému. Teoretické spekulace a dosavadní výzkum naznačují, že překladová literatura obsazuje ve většině případů periferní pozici, protože žádný ze systému nemůže setrvávat ve stavu slabosti či krize.

2.6 PRAVIDLA LITERÁRNÍ INTERFERENCE

Pokud přijmeme hypotézu, že překladová literatura je jedním z neaktivnějších systému v rámci dané literatury, je třeba klasifikovat nejen její funkce, ale i podmínky interference¹⁸ mezi danými literaturami. Interferenci stejně jako komunikaci mezi ostatními částmi polysystému nelze popsat bez přihlídnutí k historickému kontextu. Jen takto lze uspokojivě odpovědět na otázky, za jakých okolností a proč k interferenci dochází nebo jakými pravidly se interference řídí.

Interference může být buď unilaterální, nebo bilaterální podle toho, zda funguje v rámci jedné literatury nebo obou. K interferenci může docházet na úrovni repertoáru (zde je interference nejvýraznější) nebo na úrovni jiných komponentů systému. Jejimi hlavními prostředky jsou překlad (proces mezi dvěma literárními polysystémy) a transfer (proces v rámci jednoho literárního polysystému). Stupeň interference závisí jak na typu kontaktů mezi jednotlivými literárními polysystémy, tak na stavu uvnitř polysystému. Podle stupně interference lze rozlišovat dva typy (poly-)systémů:

¹⁸ Interference je definována jako „*relation(ship) between literatures, whereby a certain literature A (a source literature) may become a source of direct or indirect loans for another literature B (a target literature).*” (ibid: 54)

„The first state is that of relatively established system, which is consequently relatively independent, while the second is that of a non-established system, which consequently becomes dependent on some other system outside itself.” (ibid: 55, emfaze v originálu)¹⁹

Na základě dlouholetého studia kontaktů mezi jednotlivými literaturami (v tomto případě zejména literatury Blízkého východu) se Even-Zohar pokusil formulovat obecná pravidla, jimiž se interference řídí.²⁰ Tyto pravidla rozděluje do třech kategorií:

- (1) obecné principy interference;
- (2) podmínky pro vznik a výskyt interference;
- (3) procesy a procedury s interferencí spojené.

2.6.1 Obecné principy interference

(a) Mezi literaturami existuje vždy interference

I když v některých obdobích dochází k interferenci pouze na periferii systému a není z pozice centra polysystému patrná, je interference nejdůležitějším prostředkem obohacování vlastní kultury. I v případě literatur, které existovaly ve zdánlivém kulturním vakuu (např. literatura Eskymáků či Inků), lze předpokládat, že spíše chybí důkazy o interferenci, než že by k interferenci i v těchto případech vůbec nedocházelo.

¹⁹ Jako příklad systému prvního typu lze uvést francouzský literární polysystém, který sice vytvářel svůj repertoár za přispění externích vlivů a kontaktů s jinými literaturami, ale přítomnost interference zde nebyla podmínkou samotné existence tohoto polysystému. Systémem druhého typu jsou pak mladé literatury nebo literatury, které z nějakého důvodu nemohou vytvářet vlastní repertoár.

²⁰ Téměř identická pravidla a okolnosti interference, i když méně explicitně definované, nacházíme i v teorii meziliterárních centrismů.

(b) Interference je většinou unilaterální

Ve většině případů původní literatura ovlivňuje literaturu cílovou a cílová literatura buď nemá žádný nebo zanedbatelný vliv na literaturu původní. To je případ vztahu českého a francouzského literárního polysystému.

(c) Literární interference nemusí být nutně spojena s interferencí mezi komunitami na jiných stupních

To je případ komunit od sebe navzájem geograficky oddělených, kdy zdrojem interference může být výhradně literatura (např. vliv ruské literatury na dánský impresionismus 19. století). Mnohem častěji je literární interference součástí širšího interferenčního procesu.

2.6.2 Podmínky pro vznik a výskyt interference

(a) Pokud se nevyskytnou nepříznivé okolnosti, kontakty dříve nebo později umožní vznik interference

I když kontakty s cílovou literaturou směřují k interferenci, mohou některé okolnosti jejímu vzniku zamezit. Například v poslední třetině 19. století se některé vedoucí osobnosti francouzské kultury pokusily zabránit vlivu Ibsena, Strindberga či Tolstojeho a poukazovaly na neslučitelnost těchto autorů a jejich díla s francouzskou identitou. Naopak v závislých systémech dochází k interferenci na několika rovinách.

(b) Zdrojová literatura je volena podle prestiže

To znamená, že jednotlivé prvky či modely jsou vybírány na základě síly kulturního kapitálu zdrojové literatury. Síla kulturního kapitálu nemusí být ovlivněna politickou nebo ekonomickou silou, ale většinou tomu tak je.

(c) Zdrojová literatura je volena podle dominance

Dominantní literatura se nemusí shodovat s literaturou prestižní, ale stává se zdrojem vlivu na základě své politické a ekonomické dominance. To je případ koloniálních literatur.

(d) Interference se objevuje podle potřeby systému vytvořit elementy, které ve vlastním repertoáru chybí

To je případ nastupujících literárních generací, které odmítnou dříve etablovaný repertoár a proto musí vytvořit repertoár nový. Pokud domácí repertoár nově proklamované elementy neobsahuje, stávají se výpůjčky z cizích literatur velmi častou možností, jak nový repertoár vytvořit.

2.6.3 Procesy a procedury s interferencí spojené

(a) K interferenci dochází pouze v jedné části cílové literatury a odtud se pak může šířit do ostatních částí

Cizí elementy či modely pronikají nejprve do jedné části systému, situovaného většinou na periférii, zatímco ostatní část zůstávají nezměněny. Odtud se pak tyto modely a elementy mohou šířit do dalších částí nebo za určitých podmínek, popsaných již výše, do centra systému.

(b) Vhodný repertoár nemusí mít stejné funkce jako ve zdrojové literatuře

Jakmile se repertoár stane součástí systému cílové literatury, ztrácí svou funkci a pozici, jež měl ve zdrojové literatuře a jeho následná funkce a pozice je určována interními vztahy a hierarchiemi v cílové literatuře. Repertoár, který ve zdrojové literatuře zaujímal periferní pozici, může v cílové literatuře obsazovat pozici centrální.

(c) Vhodný repertoár je často zjednodušován, regulován a schematizován

Repertoár zdrojové literatury je často zjednodušován a schematizován literaturou cílovou. Může platit také opačný postup, kdy „*a target literature may take a simplified models and elaborate upon them, with products generated by them in a non-simplified, non-regularized, non-schematized context.*” (ibid: 72)

III. TEXT A KONTEXT

Cílem této kapitoly je přinést stěžejní informace o recepci nizozemské literatury v období let 1945-2010 v českém literárním prostředí. V této kapitole čtenář nalezne rámcové informace o historickém kontextu, situaci v nakladatelském a vydavatelském sektoru, na knižním trhu a také informace o hlavních tendencích v ostatních překladových literaturách. Do tohoto kontextového rámce pak zasazujeme informace shromážděné o přeložených titulech, vztazích mezi oběma literaturami, činnosti překladatelů, nakladatelů, fondů a literární kritiky, na jejichž základě se pokusíme načrtnout tematické linie a sledovat, jaký obraz byl o nizozemské literatuře vytvářen, kdo se na jeho utváření podílel a jakým způsobem vytvořený obraz ovlivňoval recepci nizozemské literatury v následujících obdobích. Jde nám tedy o zachycení sítě vztahů mezi textem, procesem jeho uvedení do cílové literatury a specifickou funkcí, jež je mu v cílové literatuře přisuzována.

Níže uvedená kapitola je výsledkem mnoha a mnoha kompromisů. Analyzované spektrum dat o historických souvislostech obou literatur, produkci nizozemské literatury v českém prostředí a činnosti institucí zajišťujících materiální i symbolickou produkci je totiž tak obsáhlé, že není možné uvést všechny informace, které se nám podařilo shromáždit. Domníváme se, že je vhodnější čtenáři předat podstatné informace o hlavních recepčních tendencích ve zmiňované síti vztahů, než jej zahlcovat detaily odvádějícími zbytečně jeho pozornost od stěžejních témat a otázek. Jak jsme již uvedli v úvodu, jde nám zejména o vytvoření kompaktního, jasného přehledu, který by se mohl stát výchozím bodem pro další zkoumání v oblasti recepcce nizozemské literatury. Z tohoto důvodů také čtenáři nepřekládáme jednoznačné závěry, spíše se jej pokoušíme podnítit k dalším otázkám úvahám a ukázat mu, že uvádění nizozemské literatury do českého literárního prostředí byl proces závislý na mnoha subjektivních okolnostech a náhodách a že podhalená fakta zachycují jen zlomky historické skutečnosti.

3.1 PŘEKLADY Z NIZOZEMSKÉ LITERATURY NA ČESKÉM KNIŽNÍM TRHU V LETECH 1945-1948

Období let 1945-1948 je těžko přehledným úsekem nejen v dějinách české společnosti, ale také v dějinách české literatury. Z hlediska literárního je hlavním rysem tohoto období postupné přesouvání těžiště literárního života z oblasti umělecké do oblasti politické. Do literární sféry i všech odvětví lidské činnosti postupně promítaly vlivy principů řízené společnosti (regulační mechanismy, centralizace a plánované hospodářství). Tyto zásahy do demokratického systému a tržního hospodářství byly většinou společností přijímány souhlasně, protože byly považovány za předpoklad k vybudování nové, konkurenceschopné společnosti, která se bude moci opírat o silnou a kvalitní národní kulturu.

3.1.1 Knižní trh a nakladatelství

Tyto celospolečenské tendence zrcadlila i situace na knižním trhu, kde již bezprostředně po skončení války začalo docházet k reorganizaci a regulaci knižního trhu.²¹ Hned v květnu 1945 vydal Pracovní výbor českých knihkupců a nakladatelů *Prohlášení* obsahující mj. i tyto body: revizi koncesí, zrušení koncesí neodborně provozovaných a proměnu Svazu českých knihkupců a nakladatelů v odbornou instituci, která by knižní produkci plánovala a kontrolovala. Tímto prohlášením byla v rámci SČKN nastavena pravidla pro regulaci nakladatelské činnosti, která se doplňovala s dobovými politickými tendencemi o kontrolu kulturního života. Ve sféře nakladatelské to znamenalo podporu knih, jejichž literární a poznávací hodnoty byly přínosné pro národní kulturu. Systém posuzování symbolické hodnoty knihy tak v podstatě zavedl okamžitě po válce plošně vykonávanou, předběžnou cenzuru a již od 4. června 1945 nemohla být ČSR vtištěna žádná kniha bez povolení publikačního odboru ministerstva informací. Regulační snahy se nejdříve omezovaly na vymýcení zábavné populární četby, literárního braku, vědecky nepodložených publikací a

²¹ Někteří badatelé, např. Pavel Janáček či Jiřina Šmejkalová, zmiňují fakt, že podmínky k regulaci knižního trhu byly nastaveny ve skutečnosti již mnohem dříve, o regulačních tendencích lze hovořit v rámci obrozeneckých snah i po celou dobu trvání první republiky.

esoterické literatury, umělecky náročnější literatura začala být regulována až v období po roce 1948. Regulační opatření měla sloužit k pozvolné proměně literární produkce, ale také k výchově čtenářů k literárně náročnější tvorbě, a proto byla tato opatření podporována nejen marxisty a komunisty, ale také většinou stoupců demokratických názorových proudů.

Dobová tendence k centralizaci, která měla umožňovat snadnější řízení a kontrolu hospodářství, se projevila také v nakladatelské sféře. V srpnu roku 1945 vznikl *Blok kolektivních nakladatelství* sdružující 25 nakladatelství (mj. Práce, Mladá fronta, Orbis, Melantrich, Svoboda, Družstevní práce aj.). Toto sdružení si vytкло za cíl:

„platně přispět k plánovitému, cílevědomému a zdravému podnikání a vytvořit podmínky, které by výlučně sledovaly prospěch české knihy ve smyslu potřeb svobodné republiky a jejího lidu.“
(Dějiny české literatury 1945-1989, I. 1945-1948, s. 41)

Blok kolektivních nakladatelství měl výrazné zastoupení ve všech důležitých výborech SČKN a ovlivňoval rozhodování této instituce v otázkách připravovaných zákonů o regulaci knižního trhu. Princip regulace ovšem knihkupcům vyhovoval, protože byl v souladu s jejich komerční zájmy a zajišťoval dostatečný odbytk knižní produkce. Paradoxně se však tyto kroky doplňovaly se záměry komunisty ovládaného ministerstva informací. Prodlouženou rukou politických snah tohoto ministerstva se pak v rámci SČKN stal právě Blok kolektivních nakladatelství, který účinně oslaboval pozici SČKN zevnitř, takže Svaz nemohl své záměry plně uskutečňovat. Od roku 1946 také situaci začal ovlivňovat nedostatek papíru a ministerstvem nastavená pravidla systému stranící produkci z kolektivních nakladatelství. Vliv SČKN postupně slábl a už v roce 1947 se svazové představy o fungování knižního průmyslu zřetelně rozcházejí s představami prosazovanými ministerstvem informací a při schvalování nových právních opatření o vydavatelské činnosti ministerstvo připomínky SČKN už zcela ignorovalo. Po únorových událostech musel být SČKN nahrazen institucí fungující na základě komunisty stanovených zásad, a tak samosprávný svaz prakticky zanikl. Jeho agendu převzal *Odborný svaz knihkupců, nakladatelů a obchodníků s uměleckými předměty*, který měl připravit integraci svazu v rámci *Ústředního svazu obchodu*. Bezprostředně v poúnorovém období se ideologický tlak soustředil

především na knihkupeckou síť, pouze v několika nakladatelstvích odklánějících se zřetelně od ideologických představ byla zavedena národní správa. Už na podzim 1948 dosadil ministr Václav Kopecký do všech soukromých nakladatelství zmocněnce pověřené kontrolou veškeré činnosti. V roce 1949 pak nastavil *Zákon o vydávání a rozšiřování knih, hudebnin a jiných neperiodických publikací* nová pravidla vydavatelského systému, plně řízeného a kontrolovaného státem.

3.1.2 Překladová literatura

Společensko-politické změny v poválečném uspořádání české společnosti a proměna kulturní atmosféry se samozřejmě promítaly i do produkce překladové literatury. Nakladatelství usilovala o zpřístupnění co nejširšího počtu titulů ze světových literatur a zaplnění mezer v produkci vzniklých izolací během druhé světové války. Přirozeně se na trhu objevil velký počet titulů tematizujících prožitky druhé světové války. Toto téma dominovalo zejména v překladech ze sovětské literatury, jejíž uvádění na trh bylo zvýhodňováno (dotace, přiděl papíru) před překlady z ostatních literatur. I když sovětská literatura byla novou politickou orientací Československa protěžována (její propagace měla oporu dokonce v Košickém vládním programu), kladl se v tomto období důraz na vyvážený poměr překladů z malých a velkých literatur a literatury a autoři nebyli selektováni podle politické orientace. Tyto podmínky umožnily, že nakladatelství mohla do svých edičních plánů zařadit široké spektrum překladové literatury. Vedle již zmíněných titulů s tématem druhé světové války vycházel velký počet knih z fondu světového klasického dědictví, celkově se však toto období vyznačuje až chaoticky širokým záběrem a velkou pestrostí překládaných titulů. Hojně vycházely také knihy autorů, jejichž čtenářská popularita byla již prověřena v předválečném období a jejichž opětovné vydávání bylo pro nakladatele atraktivní po komerční stránce.

3.1.3 Překlady z nizozemské literatury

Do této skupiny textů spadají z velké části knihy přeložené z nizozemštiny. Jak uvádí přehled, v období let 1945-1948 vyšlo 34 překladů z nizozemštiny.

Překlady krásné literatury z nizozemštiny v období 1945-1948

<i>Rok vydání</i>	<i>Nově vydané tituly</i>	<i>Reedice</i>	<i>Celkový počet</i>
1945	1	1	2
1946	9	4	13
1947	9	1	10
1948	8	1	9

Toto číslo je v kontextu produkce literatury z nizozemské jazykové oblasti v druhé polovině 20. století velmi vysoké. Přihlédneme-li však k produkci předválečných a válečných let, zjistíme, že kvantitativně i kvalitativně kopíruje trend započatý na konci 30. let 20. století. V tomto období se nakladatelé zaměřili především na vydávání populární literatury a literatury s exotickou tematikou, která byla komerčně i čtenářsky úspěšná (Johan Fabricius), a prózu s venkovskou tematikou (Ernest Claes, Antoon Coolen). Jak uvádí Engelbrecht (Engelbrecht 2007), náklady se pohybovaly v rozmezí pěti až osmi tisíc exemplářů, což je na dobovou produkci dosti vysoké číslo a ukazuje na oblibu knih těchto autorů. Vydávání populární literatury pokračovalo i během okupace a nakladatelé se ještě více zaměřili vydávání románů vlámských autorů (Felix Timmermans, Herman Teirlinck, Stijn Streuvels). Z kvantitativního hlediska bylo i toto období pro překlady z nizozemštiny úspěšné. V rozmezí válečných let vyšlo 55 překladů (včetně opakovaných vydání). Kvalitativní hodnocení produkce nizozemských knih předválečného a válečného období je však velmi složité. Z pohledu nizozemské literatury, resp. její kanonizované vrstvy, jsou tito autoři většinou již dávno zapomenutí a jejich jména se v literárně-historických příručkách buď vůbec neobjevují, nebo jsou jen letmo zmíněna. Jen Felix Timmermans je dnes řazen k velkým klasikům vlámské literatury předválečného období a jeho jméno figuruje i v prestižním přehledu vydávaném pro zahraniční nakladatele fondem Nederlandse Letterenfonds.

Z pohledu českého literárního prostředí nelze hodnocení výběru přeložených titulů mnohem také jednoznačně hodnotit. Domníváme se, že obraz vytvářený o literatuře nizozemské jazykové oblasti, který ještě po dlouhá léta zrcadlily překladatelské i nakladatelské tendence v komunistickém Československu, souvisí s klíčovou pozicí překladatele v procesu materiální produkce. V předválečném období totiž překladatel současně plnil mj. i roli kulturního zprostředkovatele a výběr knih tak z velké části závisel na jeho subjektivním výběru a čtenářském vkusu, nakladatelství samozřejmě tento výběr korigovalo a určovalo kritéria výběru, nové texty však vyhledával převážně překladatel. Produkci literatury nizozemské jazykové oblasti v meziválečném období výrazně ovlivnila osobnost Lídy Faltové.

Lída Faltová (1890-1944) vystudovala dívčí lyceum Vesna a poté působila jako redaktorka v redakcích různých listů. Po válce navštěvovala přednášky na romanistice brněnské filozofické fakultě a stýkala se s intelektuály soustředěnými kolem Jiřího Mahena. V roce 1923 se provdala za redaktora a sociálně demokratického politika Josefa Faltu. S manželem pravidelně cestovala po severoevropských a západoevropských zemích a tříbila si své jazykové znalosti, které zúročila jako překladatelka nizozemské, vlámské, francouzské i německé beletrie. Faltová se specializovala zejména na soudobou nizozemskou a vlámskou literaturu a publikovala časopisecky články o překládaných autorech i soudobném dění ve světových literaturách.²² Z podnětu nakladatelství, se orientovala na knihy, které vycházely ve čtenářských klubech (Družstevní práce, Evropský čtenářský klub) a vyhledávala pro český trh autory, kteří byli čtenářsky atraktivní. Její činnost byla velmi rozsáhlá, ve třicátých a čtyřicátých letech přeložila z nizozemštiny 42 knih (její překlady pořízené během okupace vycházely částečně až po druhé světové válce posmrtně). Faltová se soustředila zejména na velké výpravné romány Johana Fabricia, venkovské romány Antoona Coolena, Ernesta Claese či Stijna Streuvelse, koloniální tematiku v knihách Madelon Székely-Lulofs nebo cestopisy A. den Doolaarda. Z další překladové produkce této doby je patrné, že ostatní překladatelé a

²² Pro podrobnější informace i seznam přeložených knih viz *Lexikon české literatury*, 1. díl A-G, s. 680-681

nakladatelé kopírovali trend a uváděli na trh další jména vlámských autorů (Felix Timmermans v překladech Rudolfa Jordána Vonky) a autory populární literatury.

Tento trend započatý už koncem třicátých let navázali nakladatelé i bezprostředně v poválečných letech. Opětovně vycházejí venkovské prózy vlámských regionalistů Hermana Teirlincka a Stijna Steuvelse, romány s exotickou tematikou Johana Fabricia či Madelon Székely-Lulofs či romány kronikáře nizozemského venkova Antoona Coolena. Knihy těchto autorů tvořily většinu titulů přeložených z nizozemštiny a dá se předpokládat, že jejich opětovné vydávání bylo pro nakladatelství finančně výhodné. Tito autoři vycházeli nejen v nakladatelstvích s předválečnou tradicí (Družstevní práce, ELK, Sfinx, Fr. Borový apod.), ale také v nakladatelstvích nově založených (Svoboda, Práce).

Z překladové produkce tohoto období je evidentní, že výběr knih a autorů byl úzce profilovaný a zaměřený převážně na literaturu pro širší čtenářské publikum. Překladatelé i nakladatelé inklinovali k textům, jejichž potenciál iniciovat nové literární modely a postupy (jinak řečeno vliv na ostatní literární produkci) byl mizivý. Důvodů, proč výběr knih nebyl jiný, je hned několik.

V roce 1944 zemřela Lída Faltová a na její soustavnou propagátorskou činnost žádný z českých překladatelů nenavázal. Dalším důvodem, proč překladatelé i nakladatelé sahalí k osvědčeným autorům, byla samotná situace v nizozemské jazykové oblasti. V období druhé světové války a bezprostředně po ní lze v případě nizozemské literatury hovořit o literárním vakuu, které Willem Frederik Hermans charakterizoval slovy:

„Sedert Du Perron's heengaan, lijkt een deel van onze letteren op een kinderkamer, waar vader niet thuis is. Iemand doet wat, een ander zegt: oh, als vader dat eens wist!“ (Anbeek 1999: 179)

Během války zemřeli vedoucí osobnosti nizozemského literárního života a trvalo nějakou dobu, než se generace mladších autorů prosadila a než v nizozemské literatuře vykrytalizovaly nové tematické linie. Z hlediska pravidel literární interference je zřejmé, že literatura v okamžiku destabilizace nemůže být zdrojem výpůjček ve formě překladů. Překládání vlámských autorů nebylo jednoduché,

protože významní vlámské autoři (mezi nimi i Timmermans) se zdiskreditovali spoluprací s nacistickým režimem. Jak už jsme naznačili, chyběla v českém prostředí také osobnost (pomineme-li R.J.Vonku, téměř výsadního překladatele Timmermansových románů, který v této době byl už na penzi a překládání z nizozemštiny se věnoval jen příležitostně), která by se propagací vlámské literatury věnovala a vyhledávala pro český trh nové autory.

Situaci nizozemské a české literatury v poválečném období lze vnímat paralelně v tom ohledu, že v obou kulturních prostředích sehrály překlady z cizích literatur iniciační roli a byly zdrojem nových impulsů pro domácí literaturu. Podobně jako u nás navazovali čeští autoři na překlady existenciální, křesťansky orientované prózy či překlady poezie angloamerických autorů, v nizozemské literatuře v návaznosti na překladovou literaturu brzy dominovala existenciální a experimentální próza i poezie. Tato paralela jen dokazuje, že možnosti interference mezi oběma literaturami byly opravdu omezené. Přihlédneme-li navíc k okolnosti, že obraz nizozemské literatury vytvořený v českém prostředí byl značně odlišný od skutečného obrazu nizozemské literatury v meziválečném období, lze pochopit tendenci překladatelů i nakladatelů setrvávat u zavedených modelů. Navíc kvůli postupně sílícím regulačním opatřením bylo problematické uvádět na trh knihy nových autorů, jejichž spojitost s vytýčenými hodnotami v českém prostředí nebyla jasně patrná. Hodnotový a normotvorný komplex v nizozemské literatuře procházel v tomto období také procesem krystalizace a jeho slučitelnost s postulovanou orientací české knižní produkce bylo tudíž problematické prověřit.

Ztěžující se politická situace a prosazování jediné schematizující estetické normy po roce 1948 vedly dále k vzájemnému oddalování obou literatur. V roce 1948 bylo ještě povoleno vydání Fabriciova románu *Hotel Vesuvio*, Vestdijkových *Irských nocí* a počtvrté mohl vyjít i Timmermansův román *Selský žalm*. Vyšel také komunistický román Theuna de Vriese *Svoboda chodí v rudém šatě*. Nakladatelství Práce však zamítlo druhé vydání románu *Kuli Madelon Székely-Lulofs*, které bylo zahrnuto do edičních plánů pro rok 1948 znárodněného nakladatelství J.R.Vilímek. Tento román pak mohl znovu vyjít v roce 1978 a tehdy jeho atraktivitu nakladatelství Práce ocenilo více než padesáti tisícovým nákladem.

3.2 PŘEKLADY Z NIZOZEMSKÉ LITERAURY NA ČESKÉM KNIŽNÍM TRHU V LETECH 1949-1960

Ačkoli již v prvních třech poválečných letech se začaly i v oblasti literatury prosazovat trendy vedoucí k centralizaci, regulaci a plánovanému hospodářství, uchovávala si literatura v tomto období ještě relativně pluralitní a svobodný charakter. Po převratu v únoru 1948 a převzetí moci komunisty však došlo k potlačení většiny svobodných a demokratických prvků a velmi rychle byl nastolen totalitní systém, který za pomoci přebujelých kontrolních orgánů ovlivňoval veškeré veřejné dění. Prosazování jediné schematické estetické normy v souladu s politickou orientací země ochromilo na mnoho let svobodnou uměleckou tvorbu. Ta si svou cestu k publiku musela hledat buď velmi obtížně, nebo mimo oficiální komunikační okruhy.

3.2.1 Knižní trh a nakladatelství

Komunisté si uvědomovali, že pro upevnění nového systému je potřeba kontrolovat veškerou periodickou a neperiodickou produkci. Proto bylo nutné předběžná cenzurní opatření vykonávaná v třech poválečných letech rychle zlegalizovat. Zásadní význam mělo znárodnění polygrafie (*Zákon o znárodnění polygrafických podniků* z 5.5.1948 se zpětnou účinností k 1.1.1948), což umožnilo okamžitou kontrolu knižní produkce, protože papír i tiskárny se ocitly v rukou komunistů. Vydávání knih kontrolovala *Lektorská rada*, podléhající Kulturnímu a propagačnímu oddělení ÚV KSČ, od roku 1951 kontrolu převzal poté vydavatelský odbor téže instituce. Celou dobu se však vedly diskuze o zřízení speciálního úřadu pro kontrolu publikací, který vznikl po dlouhých peripetích až v roce 1953. Úřad po roce přešel do kompetence ministerstva vnitra jako *Hlavní správa tiskového dohledu*. Ačkoli HSTD působila jako oficiální orgán, její existence byla před veřejností utajována.

Únorový politický převrat znamenal pro knižní trh dalekosáhlé změny. Ty se dotkly nejprve knihkupecké sítě a o několik měsíců později proměnily také chod celého nakladatelského sektoru. Nová pravidla pro tento sektor pak definoval *Zákon o vydávání a rozšiřování knih, hudebnin a jiných neperiodických publikací* z 24. března 1949. V témž roce byla ustanovena *Národní ediční rada česká* (od roku 1950 *Ústřední ediční rada*

s celostátní působností), která určovala tematiku knižní produkce a ovládala vydavatelský systém. Tematické spektrum vydávané literatury se zúžilo; důraz se kladl na národní a světovou klasiku, původní literaturu, sovětskou literaturu a literatury lidově demokratických i rozvojových zemí a sociálně kritickou literaturu západních zemí, přičemž okruh autorů daných sekcí byl omezený. Pro toto období je charakteristický dramatický pokles počtu vydávaných titulů při současném výrazném nárůstu nákladu (v roce 1948 vyšlo v ČR 5 446 titulů, v roce 1949 se tento počet propadl na 1 936 titulů v průměrném nákladu 28 956, v roce 1950 počet titulů stoupl na 2 737 a průměrný náklad se zvýšil na 68 923 výtisků).²³

Struktura nakladatelské sítě se výrazně změnila, velký počet nakladatelství zanikl, nebo byl reorganizován v rámci větších nakladatelství (např. nakladatelství Československý spisovatel převzalo rozsáhlou produkci Evropského literárního klubu i produkci velkých předválečných nakladatelství jako Fr. Borový, F. Topič či Nakladatelského družstva Máj). Produkce nakladatelství byla určována tematickou specializací (spíše gescí) příslušného nakladatelství a na základě schváleného ročního edičního plánu (současně byl tedy zaveden systém řízeného hospodářství). Nakladatelství byla financována ze státního rozpočtu, takže přestala být závislá na zisku z prodeje knih. Rovněž byl cíleně budován systém knihoven, které se staly výrazným odbytištěm produkovaných knih. Soukromí knihkupci byli přinuceni vstoupit do družstva pro ústřední distribuci *Knihy lidu*. Toto družstvo se v roce 1951 přeměnilo v národní podnik *Knihy*, a tím byla knihkupecká síť zestátněna. 25. prosince 1952 projednala vláda další reorganizaci vydávání a šíření neperiodických publikací. Celý vydavatelský, distribuční a knihkupecký sektor přešel od roku 1953 do kompetence ministerstva kultury, v jehož čele stanul Václav Kopecký, od roku 1954 pak Ladislav Štoll. Ministerstvo kultury zasahovalo do edičního plánu nakladatelství, ovlivňovalo výši nákladu a udělovalo vydavatelská oprávnění. Oprávnění mohly získat už jen státní orgány, odborné instituce, fondy, podniky, politické strany a vrcholné organizace kulturní, společenské a hospodářské sféry. Distribuční síť se stala součástí národního podniku *Knihy*, který měl za povinnost převzít od nakladatelství veškerou produkci. Nakladatelská síť byla na základě sovětského modelu reorganizována, nově

²³ Pro další statistické údaje viz Šmejkalová 2000: 222-223.

vznikla resortní nakladatelství ministerstev a úřadů a současně v nich byly ustanoveny ediční rady. Nakladatelství se pak stala státními podniky, a tím vznikl řízený a plánovaný systém knižní produkce, který fungoval po celou dobu vlády komunistů. Všechna tato opatření vedla k důslednému vymýcení tržních vztahů z knižní produkce, a tak kniha byla učiněna na dlouhá léta národním kulturním statkem.

Řízený systém knižní produkce byl však značně nepružný a příliš otevřený ideologickým zásahům. Samotná organizace a úzká profilace nakladatelství způsobila, že zaniklo mnoho rozpracovaných edičních projektů a beletristických edic a doba vydávání se vzhledem k požadavkům trhu neúměrně prodlužovala. Celou situaci zhoršil v roce 1956 další reorganizační zásah, výrazně ovlivňující provoz jednotlivých nakladatelství. Správa nakladatelství byla totiž převedena do kompetence sloučeného ministerstva školství a kultury a polygrafie byla začleněna do resortu ministerstva spotřebního průmyslu; nakladatelství musela tedy předkládat ediční plány ministerstvu školství a kultury, které pak na základě schválených plánů žádalo o přiděl papíru. Proces vydávání knihy se tak kvůli velmi složité organizační a administrativní struktuře nakladatelství, podřízenosti nakladatelství dalším článkům v institucionálním řetězci, omezené kapacitě tiskáren, které musely upřednostňovat politické objednávky, omezeným přidělem papíru a oddělením výrobní složky od nakladatelství prodloužil až na několik let. Dlouhé časové prodlevy a složitá struktura všech složek systému (včetně způsobu fungování dalších článků v řetězci – centrálních skladů, distribuce a knihkupectví) působily jako destabilizační prvky a v průběhu let začaly postupně přispívat k zániku celého systému, který nebyl schopen ani pružně reagovat na poptávku čtenářské obce, ani dostatečně reflektovat procesy literární tvorby.

3.2.2 Překladová literatura

Politická atmosféra také samozřejmě ovlivnila produkci překladové literatury, jejíž spektrum se po zavedení modelu tzv. leninského modelu dvojí kultury (kultura pokroková a lidová, již bylo třeba podporovat, a kultura buržoazně zpátečnická, již bylo třeba vymýtit) se značně zúžilo. Tento model znamenal posuzování knižní

produkce podle jediné, schematické normy, ostatní produkce byla považována za nevyhovující, a tudíž ji nebylo možné v komunikačních kruzích oficiální kultury publikovat. Je evidentní, že v tomto období v překladové literatuře dominovala sovětská literatura (budovatelské romány, romány o hrdinských válečných činech sovětského lidu, poezie oslavující ideály VŘSR Vladimíra Majakovského, jako oživení této jednostranné tendence působí pak milostná a přírodní lyrika S. Ščipačova a časopisecky publikovaných mladších sovětských básníků). Ostatní literatury byly zastoupeny v menší míře, důraz se kladl na komunistickou a socialistickou orientaci autora a slučitelnost jeho tvorby s prosazovanou estetickou normou.

Hojně vycházela díla klasických autorů, zvláště klasiků ruského realistického románu 2. poloviny 19. století, kteří byly z hlediska socialistické realistické literatury považováni za vrchol písemnictví. Vydávání klasických děl se neomezilo pouze na literaturu ruskou, vycházely knihy z různých jazykových oblastí a rozmanitých historických období. Tyto knihy byly většinou pečlivě edičně připravené a komentované, oživovaly knižní trh, zahlcený produkcí schematické literatury. Na přípravě těchto klasických projektů se často podíleli autoři, jimž byla znemožněna vlastní tvorba (V. Holan, J. Kolář, J. Vladislav, L. Kundera aj.) a kteří prostřednictvím těchto překladů udržovali i počátkem 50. let kontinuitu umělecky náročné literatury.

Ideologický tlak na knižní produkci se postupně začal uvolňovat v letech 1953-1956, v návaznosti na události v SSSR (smrt Stalina, XXII. sjezd KSSS). Oslabení tohoto tlaku se projevilo především v překladové literatuře, kde v krátkém období bylo realizováno několik projektů, které výrazně ovlivnily a předznamenaly uvolněnou společenskou a kulturní atmosféru 60. let.

Zásadní význam pro překladovou literaturu mělo založení literárního časopisu *Světová literatura, revue zahraničních literatur* (v roce 1956 jako součást Státního nakladatelství krásné literatury, hudby a umění). Tento časopis vycházel v letech 1956-1996 v šesti svazcích ročně a zprostředkoval českému čtenáři styk s aktuální tvorbou světových autorů, která by jinak buď vůbec vyjít nemohla, nebo by se její vydání kvůli nepružnosti nakladatelského systému protáhlo na dlouhou dobu. *Světová literatura* přinášela překlady básní, povídek, novel, celých románů (otiskovaných na

pokračování), divadelních her a filmových scénářů, ale také literární studie, kritiky a recenze. Svým širokým zaměřením, výběrem autorů, jejichž tvorba byla vzdálená principům socialistického realismu, a kritickou činností přispíval časopis postupně k narušování dogmatické představy o funkci literatury ve společnosti. Publikované texty byly doprovázeny komentáři takovým způsobem, aby redaktoři ideologicky odůvodnili jejich potřebu pro české prostředí a současně nezkreslili jejich skutečnou uměleckou hodnotu. Ve *Světové literatuře* již koncem 50. let vyšly překlady z díla E. Hemingwaye, G. Greena, R. Bradburyho, A. Camuse, H. Bölla, I. Babela a dalších.

Světová literatura nebyla ojedinělým projektem přispívajícím k uvolnění literární normy, významnou měrou přispěly také čtenářsky oblíbené edice věnované překladové literatuře *Plamen* (SNKLHU) a *Květy poezie* (Mladá fronta). Podobně působily i knižně vydané překlady autorů angloamerických (E. Hemingway, W. Faulkner, G. Green), německé jazykové oblasti (H. Hesse, L. Feuchtwanger, E.M. Remarque, v roce 1958 se objevil také první překlad stěžejního románu F. Kafky *Proces*) či knihy autorů ukazující válečný konflikt v hlubších existenciálních dimenzích (N. Mailer, I. Babel, M. Šolochov, A. Rudnicki). Okleštěné společenské a kulturní paradigma uvolňovaly také překlady básníků, publikované v časopise *Květen*, nebo knižně (C. Sandburg, D. Thomas, L. Aragorn, R. Jeffers). Překladová literatura tak sehrála iniciační roli, podnítila a ovlivnila tvorbu českých autorů a přispěla k uvolnění dusivé atmosféry 50. let.

3.2.3 Překlady z nizozemské literatury

Poulnorová změna politického systému se přirozeně také dotkla produkce překladů z nizozemské jazykové oblasti, v letech 1949-1959 vyšlo pouze 12 titulů.

Překlady krásné literatury z nizozemštiny v období 1949-1959

<i>Rok vydání</i>	<i>Nově vydané tituly</i>	<i>Reedice</i>	<i>Celkový počet</i>
1949	1	0	0
1950	1	0	1
1951	0	0	0

<i>Rok vydání</i>	<i>Nově vydané tituly</i>	<i>Reedice</i>	<i>Celkový počet</i>
1952	1	0	1
1953	0	1	1
1954	0	0	0
1955	0	0	0
1956	1	0	1
1957	1	1	2
1958	1	1	2
1959	3	0	3

Průměrný náklad krásné literatury v letech 1949-1959 13 643 výtisků²⁴

Produkce nizozemské literatury se proti předcházejícímu období propadla téměř o dvě třetiny. Za tímto výrazným poklesem stojí změna politického klimatu, která se promítla do všech společenských sfér. Prudký pokles produkce mezi lety 1948-1949 lze vysvětlit tím, že se komunisté nejprve soustředili na ovládnutí knihkupecké sítě a nakladatelská produkce začala být striktně kontrolována až později. V roce 1948 ještě na knižním trhu doznívaly trendy poválečných let, proto jsme rok produkci za rok 1948 zařadili do předcházejícího období. Čísla na konci 50. let reflektují pomalé ožívání zájmu o nizozemskou literaturu, nicméně objem produkce už za celou dobu nebyl nikdy takový jako v prvních poválečných letech.

V letech 1949 až 1955 vyšly pouze tři překlady. V roce 1949 to byl první svazek románové trilogie *Povstalekyně* Jo van Ammers-Küllerové *Ženy z rodu Coornveltova*. Kniha byla přeložena už během války, ale jak uvádí Bibliografický katalog ČSR, její vydání bylo nacisty zakázáno. Zajímavé je, že v poválečném Nizozemí nemohla Jo van Ammers-Küllerová pokračovat ve své literární činnosti kvůli kolaboraci s okupanty (publikovala tedy pod pseudonymem Adriaan Hulshoff, ale když tato skutečnost vyšla najevo, byla postavena před soud). Katalog Národní knihovny řadí

²⁴ Do průměrného nákladu počítáme druhé vydání knihy *Guma klesá* Madelon Székely-Lulofs (Praha: Práce, 1958), která vyšla s ohledem na ostatní produkci nizozemské literatury v nebývale vysokém nákladu 50 250 výtisků. Bez této knihy činí průměrný náklad 9 576 výtisků.

tuto knihu pod předmětové heslo ženy – osvobozovací hnutí 1840-1924 (román vyšel v Nizozemsku už v roce 1925) a kniha tak spíše spadá do meziválečné vlny zájmu o tvorbu nizozemských socialistek a propagátorek ženské emancipace Domely Nieuwenhuis a Henriëtte Roland-Holst. Překlad jejího románu *Statečná Helga* vyšel ostatně už v roce 1934. Je pravděpodobné, že vydání knihy *Ženy z rodu Coornveltova* bylo schváleno v rámci edičním plánu už dříve a že na vydání kvůli složitému institučnímu systému a přidělu papíru došlo až v roce 1949 (nebo na konci roku 1948 s vrocením 1949). Kniha tak nemá v oporu kontextu poválečné literatury přeložené z nizozemštiny a postrádá tematickou návaznost na ostatní produkci. Skutečnost, že vydání tohoto románu je jen velmi okrajovou záležitostí a dozníváním předválečné tendence, dokládá fakt, že ostatní díly trilogie do češtiny nikdy přeloženy nebyly a dílo Jo van Ammers-Küllerové zcela zapadlo v zapomnění.²⁵

V roce 1952 se objevil na trhu román Theuna de Vriese *Bij vlky pastýří*. Jméno Theuna de Vriese nebylo českým čtenářům neznámé, již v předválečném období vyšla románová biografie *Rembrandt* (1931, česky 1938) a v roce 1948 levicově angažovaný román *Svoboda chodí v rudém šatě*. Román *Bij vlky pastýří* patří opět k autorovým komunisticky angažovaným románům, stejně jako román *Dívka s rudými vlasy*, který vyšel v roce 1959. Vedle prorežimních De Vriesových románů lze v produkci nizozemské literatury 50. let identifikovat další tři tematické linie: literaturu tematizující válečné zkušenosti (Nico Rost *Goethe v Dachau* a *Deník Anny Frankové*, který je až do současnosti vůbec jednou z nejčastěji vydávaných knihou z nizozemské jazykové oblasti u nás), klasickou literaturu (Multatuli, Arthur van Schendel) a linii populární literatury vycházející z meziválečného a poválečného překladatelského trendu (Fred Germonprez, Ernest Claes, Madelon Székely-Lulofs).

Úbytek překladů z nizozemštiny samozřejmě ovlivnilo zestátnění knižního průmyslu, zavedení cenzurních mechanismů a prosazování schematické literární normy. Můžeme-li do roku 1948 konstatovat určité podobnosti ve vývoji české a nizozemské literatury související s pozicí malých literatur v kontextu evropských

²⁵ K recepci Jo van Ammers-Küllerové ve střední Evropě viz článek Wilkena Engelbrechta Een boegbeeld van de morele sanering – Jo van Ammers-Küller. In: Heuckelom, Kris van (ed.). *Lage Landen Studies 2 „Midden-Europa en de Nederlanden.“* Gent: Academia press, in print.

literatur, po násilném přerušení kontinuity svobodného vývoje české literatury v roce 1948 se obě literární prostředí vyvíjela zcela odlišně. V nizozemském prostředí byla dominantním proudem literatura věnovaná válečné tematice, většinou se jednalo o deníkové záznamy válečných událostí (tzv. ego-documenten, z nichž jen Deník Anny Frankové dosáhl světové proslulosti) či romány líčící válečné události pouze z černobílé perspektivy. Většina této produkce však v kontextu evropské literatury nepřinášela po formální, ani obsahové stránce nic výjimečného. Existenciální a experimentální linie se začala prosazovat později, ale tato linie v českém prostředí byla odsunuta mimo oficiální literaturu, a tak není možné předpokládat, že by u nás knihy takto orientovaných autorů mohly vycházet. Ochlazení kontaktu mezi oběma literaturami v tomto období způsobilo, že dodnes u nás chybí překlady významných poválečných autorů experimentální prózy (Bert Schierbeek nebo Anna Blaman) a experimentální poezie (Gerrit Kouwenaar či Lucebert). Obecně nizozemská poezie byla překladateli nakladateli zcela opomíjena, výjimku snad tvoří antologie *Vlámská lyrika* a Wernischův výtečný překlad výboru z poezie Paula van Ostajena. Přihlédneme-li navíc ke skutečnosti, že produkce překladové literatury z nizozemské jazykové oblasti táhla už v meziválečném období obecně k udržování tradičních modelů, jeví se odmlka mezi oběma kulturními prostředími jako předvídatelná.

Ačkoli docházelo v polovině 50. let postupně k uvolňování politického tlaku na knižní produkci a překladová literatura se stala značně progresivní oblastí, iniciující změny v literárním paradigmatu, produkce překladů z nizozemštiny tuto změnu nereflektovala a setrvala u etablovaných a čtenářsky osvědčených modelů a témat. Tuto situaci zapříčinil nedostatek kontaktů na institucionální úrovni, absence výrazné překladatelské osobnosti (Olga Krijtová začala publikovat své překlady až na sklonku 50. let), a dále také velmi omezený přístup k informacím o soudobém literárním dění v nizozemské jazykové oblasti a nedostatek nových knih. Olga Krijtová v rozhovoru pro účely této práce uvedla, že ji o vývoji poválečné nizozemské literatury informoval převážně Theun de Vries, který jí posílal balíky s knihami současných autorů (mezi nimi byl i tehdy debutující Harry Mulisch). Tyto důvody zapříčinily, že nizozemská literatura i nadále setrvala u konzervativních modelů, v jejichž důsledku byla vytlačena na okraj překladové literatury uváděné do českého kulturního prostředí, a nedostačovala potřebám české literatury, hledající v té době

nové impulsy. Periferní pozice nizozemské literatury v 50. letech nebyla zapříčiněna pouze odlišnou historickou situací obou zemí, ale souhrou mnoha institucionálních okolností, mj. pomalým odezníváním meziválečné překladatelské tradice. Tyto okolnosti ovšem ovlivňovaly pozici nizozemské literatury i v několika dalších desetiletích.

3.3 PŘEKLADY Z NIZOZEMSKÉ LITERATURY NA ČESKÉM KNIŽNÍM TRHU V LETECH 1960-1970

I když se na konci 50. let projevíly opětovné snahy o návrat k původně vytýčeným ideologickým cílům a razantním praktikám, proces liberalizace společnosti se zastavit nepodařilo. V 60. letech pak postupně dochází v souvislosti s proměnou politického klimatu k rozšiřování a diferenciaci literárního prostoru, rehabilitaci doposud ideologií potíraných uměleckých směrů i filozofických proudů, a literatura se tak stává oblastí, jež široké spektrum společenských změn nejen kriticky reflektuje, ale současně aktivně spoluutváří.

3.3.1 Knižní trh a nakladatelství

Postupné známky liberalizace pronikly v průběhu 60. let také do nakladatelského systému. Struktura celého vydavatelského systému, nastavená začátkem 50. let se sice výrazně nezměnila, systém však začaly více ovlivňovat tržní mechanismy, které v něm způsobovaly zásadní trhliny. Základními problémy celého modelu byly převis poptávky po vybraných titulech nad nabídkou, velký nárůst neprodejných knižních zásob literatury, vydávané na politickou objednávku v neúměrně vysokých nákladech, a výrobní problémy. Výrobní problémy byly těmi nejpálčivějšími, protože tiskárny řízené ministerstvem spotřebního průmyslu si vybíraly z komerčních důvodů zejména vysokonákladové publikace tištěné na rotačkách. Vybavení tiskáren bylo v této době už značně zastaralé, což komplikovalo výrobu technicky náročných publikací a prohlubovalo kontrast mezi nápaditým grafickým ztvárněním a poly-

grafickým zpracováním. Doba vydávání knih se také vzhledem k potřebám knižního trhu neúměrně prodlužovala, u nízkonákladových publikací, které pro tiskárny nebyly lukrativní, se doba od přijetí rukopisu k vydání knihy prodloužila z původních dvou a půl až tří let na čtyři až pět let. Cesta knihy ke čtenáři tak byla v řetězci institučních nástrah velmi svízelná. Narůstající problémy knižního průmyslu se pokusila odstranit opatření *Svazu českých nakladatelských, vydavatelských a knihkupeckých podniků* (založen v červnu 1968 s podporou ministerstva kultury a informací), který vznikl jako oborový samosprávný orgán s výkonnými pravomocemi a navazoval na poválečnou činnost SČKN. Opatření přijatá Svazem vedla k zrušení tematické gesce nakladatelství (nakladatelství si ediční programy určovala sama; tím se rozšířilo spektrum beletristických a společenskovedních nakladatelství) a řešení provozních problémů oboru (od 1.7.1968 Svaz ovlivňoval rozdělování papíru a polygrafických kapacit). Pravomoci Svazu však byly záhy omezovány a v roce 1970 knižní produkci začaly opět ovlivňovat masové cenzurní zásahy nově ustanoveného odboru knižní kultury ministerstva kultury.

3.3.2 Překladová literatura

Proměna společenského klimatu v 60. letech měla samozřejmě velmi příznivý vliv i na překladovou literaturu. Překladová literatura seznamovala české čtenáře s doposud tabuizovanými tématy, problémy a různými vývojovými proudy v soudobé světové literatuře a pokoušela se obnovit a udržet kontakt s aktuálním literárním děním ve světě. Knižní produkce přestala být postupně normativně usměrňována, politická moc se spokojila s pouhou formou administrativní regulace, a tak v tomto období mohl vyjít vysoký počet titulů, které svým charakterem neodpovídaly oficiálně proklamované literární normě.

Překladaelé a nakladatelé se zpočátku soustředili především na zahraniční autory, kteří v průběhu 50. let nemohli v Československu vycházet. Na trhu se objevují překlady francouzských existencionalistů (J. P. Sartre, A. Camus), křesťansky orientovaných autorů (G. Bernanos, P. Claudel, A. de Saint-Exupéry) a absurdních dramatiků (S. Beckett, E. Ionesco, H. Pinter). Velkému čtenářskému ohlasu se těšila

tvorba autorů francouzského nového románu (M. Butor, A. Robbe-Grillet, N. Sarrautová), tvorba „rozhněvaných mladých mužů“ (K. Amis, J. Brain, J. Wain) a amerických autorů (J. D. Salinger, J. Updike, P. Roth, J. Kerouac, W. Miller). Čtenáři získali také možnost seznámit se v neokleštěné podobě se současnou literaturou německé jazykové oblasti. Vycházely tak překlady autorů Skupiny 47 (G. Grass), rakouských prozaiků (H. Broch, R. Musil, J. Roth, I. Bachmanová) a švýcarských dramatiků a prozaiků (F. Dürrenmatt, M. Frisch). Ze sovětské literatury byli překládáni dříve zcela umlčovaní autoři zobrazující krutou tvář komunistického režimu (A. Solženicyn, G. Baklanov, G. Vladimov). Nejvýznamnějším počinem v této oblasti byl pak překlad kultovního románu M. Bulgakova *Mistr a Markétka*, který u nás výrazně ovlivnil vnímání sovětské literatury. Specifickým rysem překladové poezie byly antologie současné tvorby básníků z různých jazykových oblastí, v nichž mohli být zastoupeni i autoři, jejichž dílo nemohlo zatím samostatně vyjít (např. A. Ginsberg). Dále se objevovaly vysoce kvalitní, nové překlady klasických básníků 20. století (R. M. Rilke, P. Valéry, F. Werfel, T. S. Eliot), překlady experimentální poezie nebo básníků-solitérů, stojících mimo dominantní překladatelský zájem (G. Ungaretti, F. Pessoa, A. Lundkvist). Produkce překladové literatury byla tedy neobyčejně široká a v podstatě nesměli být vydáváni jen ti autoři, kteří evidentně vystupovali proti komunistickému režimu (např. G. Orwell, V. Nabokov).

3.3.3 Překlady z nizozemské literatury

Změny ve společenském paradigmatu ovlivnily vydávání literatury nizozemské jazykové oblasti jen částečně. Z kvantitativního pohledu se nizozemské literatuře dařilo na českém knižním trhu mnohem lépe než v průběhu 50. let:

Překlady krásné literatury z nizozemštiny v období 1960-1969

<i>Rok vydání</i>	<i>Nově vydané tituly</i>	<i>Reedice</i>	<i>Celkový počet</i>
1960	3	0	3
1961	0	0	0
1962	0	1	1

<i>Rok vydání</i>	<i>Nově vydané tituly</i>	<i>Reedice</i>	<i>Celkový počet</i>
1963	2	1	3
1964	4	0	4
1965	0	0	0
1966	2	1	3
1967	0	0	0
1968	3	1	4
1969	4	0	4

Průměrný náklad krásné literatury v letech 1960-1969

37 612 výtisků

Počet vydaných knih stoupl z 11 na 22 titulů při průměrné výši nákladu 36 198 výtisků (průměrná výše nákladu veškeré knižní produkce v ČSR činí v tomto období 43 158 výtisků). Toto číslo však zvyšují knihy vydané v klubových edicích, v nichž se průměrný náklad běžně osciloval mezi 100 000 až 200 000 výtisků na konci 60. let (např. 5. vydání románu Antona Coolena *Vesnický lékař* vyšlo v odeonském Klubu čtenářů v nákladu 160 000 výtisků). Náklad knih určených pro náročnější publikum a náklad knih současných autorů byl samozřejmě mnohonásobně nižší (v rozmezí 6 000 až 10 000). Významnějším ukazatelem je zvýšení počtu titulů přeložených z nizozemštiny dvakrát. Počet titulů krásné literatury se v období řízené knižní produkce pohyboval průměrně na 16,2 % veškeré knižní produkce v ČSR, tedy kolem 590 titulů ročně. I když v souvislosti s obdobím 60. let hovoříme o liberalizaci knižního trhu, princip fungování nastavený již v 50. letech se výrazně nezměnil. Jak Jiřina Šmejkalová výstižně konstatuje: „objevily se sice knihy s „lidskou tváří“, ale sám princip určování, k jakým a ke kolika oněm tvářím bude čtenář připuštěn, se v zásadě nezměnil.“ (Šmejkalová 2000: 122) Nizozemská literatura si tedy v tomto období ukrojila větší část z pomyslného koláče produkce krásné literatury než v období předcházejícím a díky vyšším nákladům mohla také zaznamenat větší čtenářský ohlas.

Nizozemská literatura se v tomto období neobjevovala pouze v knižní podobě, ukázky z tvorby mladých nizozemských autorů Jana Wolkerse a Remca Camperta se také objevily v časopise *Světová literatura* v druhé polovině 60. let, kdy

náklad tohoto časopisu dosahoval 22 000 výtisků na číslo a jeho společenský dopad byl z dnešního hlediska výjimečný.²⁶ Skutečnosti jako zařazení nizozemských autorů do klubových edic, větší objem produkce, zvláště pak středové, a články o soudobé produkci tak bezesporu přispěly k popularizaci nizozemské literatury, která si v té době v rámci překladové literatury z malých jazykových oblastí hledala opět své místo a své čtenáře.

Tematická skladba produkce literatury přeložené z nizozemštiny je také mnohem širší než v předcházejícím desetiletí a lze ji rozčlenit do několika linií. Jednu z nich tvoří literatura reflektující události druhé světové války (A. van der Veen, J. Presser, A. den Doolaard). Všichni tři autoři patřili tehdy v Nizozemí k uznávaným kulturním osobnostem (A. den Doolaard byl překládán do češtiny už v meziválečném období), v případě A. van Schendela a J. Pressera se navíc jednalo o knihy nizozemskou kritikou vyzdvihované a oceněné literárními cenami.²⁷ Do této linie patří i třetí vydání světoznámého *Deníku Anny Frankové*. Další skupinu tvoří historické romány (Germonprezovi *Ďáblové z močálu*) a historické biografie (Fabriciovy *Vzpomínky staré paruky* a Vestdijkova románová biografie *El Greca*). I v tomto období byla do češtiny překládána díla s politickou tematikou (De Vriesova románová trilogie *Křest ohněm*, druhé vydání *Dívky s rudými vlasy*, Germonprezova *Stávka v ráji* a románová biografie Rosy Luxemburgové od A. Musscheho). De Vries byl také v tomto období poprvé představen jako autor rozsáhlého románového cyklu *Fuga času*, z nějž v 60. letech vyšel román *Pan mezi lidmi* s krátkým lyrickým intermezem *Svatební píseň pro Swaantji*. Nejpočetnější skupinu, i z hlediska výše nákladu, však tvoří detektivní romány (J. de Hartog, D. Ekema a R. Ferdinandusse). Ve spektru sledované literární produkce najdeme i čtenářsky atraktivní milostný román Johana Fabricia *Pamatuješ, Još? odehrávající se v exotickém Japonsku*, třetí vydání Multatuliho klasického díla

²⁶ Campert, Remco. Exel Burnman. Z nizozemského originálu *Exel Burnman* přeložili Jiří Elman a Vladimír Farský. *Světová literatura*, 1966, roč. 11, č. 5, s. 108-116.

Wolkers, Jan. Osmá morová rána. Vosy. Z nizozemského originálu *De achtste plaag, Wespen* přeložila Olga Krijtová. *Světová literatura*, 1967, roč. 12, č. 3, s. 70-82.

²⁷ Van Schendelův román *Fregata Johanna Maria* získal Van der Hoogtovu cenu v roce 1931, Presserův román *Noc girondistů* získal totéž ocenění v roce 1957.

Příběh malého Waltra Pieterse, již páté vydání románu *Vesnický lékař* Antoona Coolena. Tvorba mladých nizozemských autorů je zastoupena románem Remca Camperta *Gangsterská slečna*.

Tematická skladba je tedy mnohem pestřejší než v předcházejícím období, ovšem v mnoha ohledech také odpovídá konvenčnímu obrazu vytvářenému o nizozemské literatuře již v uplynulých obdobích. Je zde opět patrná tendence uvádět tzv. středovou produkci, literaturu oddechovou, neproblematizující, nepolemizující, nep psychologizující. Je pozoruhodné, jak okrajově je zastoupena literatura odrážející aktuální literární dění, hodnoty nizozemské společnosti či literatura vypovídající o individuálních niterných dramatech, ačkoli uvolněné společenské klima 60. let uvádění literatury tohoto typu umožňovalo (a v nizozemské jazykové oblasti tyto knihy vznikaly). Odpověď, proč tomu tak je, nabízí velmi cenný dokument *Otevřený dopis Janu Wolkersovi o „myší disciplíně“ jedné překladatelky*,²⁸ v němž se Olga Krijtová pokouší vysvětlit, proč nevyšel její překlad Wolkersova románu *Růžička z masa*.²⁹

3.3.4 K obrazu nizozemské literatury v období komunismu a „myší disciplíně“ jedné překladatelky

Dokument vypovídá nejen o překladatelském krédu Olgy Krijtové, ale také o vztahu překladatele a nakladatele i úloze překladatele v tehdejší společnosti. Tato, v mnoha ohledech téměř generační výpověď překladatelky totiž potvrzuje, že výběr přeložených knih nelze posuzovat z akademické perspektivy a hodnotit je z pohledu kanonizované vrstvy nizozemské literatury či hlavních překladatelských tendencí v dominantních literaturách. To bychom analýzou jednotlivých období totiž opakovaně docházeli k závěru, že v českém prostředí byl postupně vytvářen pokřivený obraz nizozemské literatury, odrážející aktuální dění v této jazykové oblasti pouze částečně. Tímto přístupem by se nám ze zřetele ztrácely individuální překladatelské

²⁸ Krijtová, O. Open brief aan Jan Wolkers over de „muizendiscipline“ van een vertaalster. *Kentering*, 1969, č. 3/4, s. 18-21.

²⁹ Tento román vydalo až v roce 2006 Nakladatelství Lidové noviny.

motivy, všední nakladatelská praxe v rámci složitého institučního řetězce i aspekty související s tradiční zakotveností a čtenářskou oblibou nizozemské literatury v okruhu masové (tj. středové) literární produkce.

Jak z dopisu Olgy Krijtové vyplývá, konečný výčet knih přeložených z nizozemštiny není dokladem nedostatku informací o literárním dění v nizozemské jazykové oblasti a neochoty prosazovat nové tituly, důvody jsou mnohem prozaičtější:

„Want ook met de vertalingen is het zo. Men moet een uitgever hebben en die uitgever moet zelf beslissen, want de uitgever moet tenslotte het boek verkopen en moet zijn keuze verantwoorden en moet dit of dat, zaken waarvan de doodgewone vertaler meestal geen benul heeft. En de uitgever heeft ook deze keer zijn beslissing gemaakt en ik kreeg een brief, dat het dit jaar weer geen Wolkers (en vul maar verder in) zou zijn maar een beminnelijke, zeer vlot geschreven roman van drie honderd zestig bladzijden, zeer goede lectuur maar geen naam van mijn lijst.³⁰ Eerst heb ik nog een beetje verbitterd aan Flip (hlavní postava z Nesciovy povídky Boven het Dal, pozn. autorky) gedacht en hoe de derde uitgever tegen hem zei: “Meneer, wij uitgevers moeten ‘t hier in Nederland hebben van de leesportefeuilles. En ze hadden ‘m een lorrigen roman laten zien, dameswerk...” maar daarna heb ik bedacht dat ik toch onrechtvaardig ben, want de vlotte, zeer leesbare roman meer dan drie honderd bladzijden is geen lorrig dameswerk en ik verdiepte me in de goed geformuleerde zinnen van de verantwoordelijke redactrice van de uitgeverij, mijn vriendin nogal, en liet me alweer paaien.

“Wij verdienen er zoveel aan en weet je dat wij het geld nodig hebben” (jazeker, om daarna gedichtenbundels uit te geven die minder verkoopbaar zijn, dat is juist), “en weet je dat er zeer veel lezers op het platteland zijn die juist naar zulke romans vragen” (jazeker, de mensen hebben het moeilijke genoeg, waarom ben dus geen beminnelijke en goede lectuur gegeven, het hoeft toch niet altijd per se literatuur te zijn, die ben misschien alleen verwacht in plaats van hen rust geeft). Ja, ja, ja.”
(s.18-19)

Důvody pro zamítnutí rukopisu překladu tedy moc nelišily od těch před v dobách Nesciových, ani od těch dnešních. A je evidentní, že tržní prvky se nepo-

³⁰ Na pomyslný seznam řadí Olga Krijtová nejen Jana Wolkerse, ale také prozaickou tvorbu Warda Ruyslincka, Willema Elschotta, Sybrena Polleta, Willema Frederika Hermanse, Huga Raese, Theuna de Vriese či básně Gerarda Reveho.

dařilo vymýtiti ani z institučního řetězce řízené knižní produkce. Některé motivy a některá rozhodnutí však nelze odvodit ze systému materiální produkce, jsou velmi individuální a nelze je vypátrat ani v archivech. Dnes už je dokáží objasnit jen přímí svědkové událostí. Tak jako například události kolem překladu poválečných velikánů nizozemské literatury, Willema Frederika Hermansa a Gerarda Reveho, které Olga Krijtová zahrnula do pomyslného seznamu.

Reveho klíčový román *Večery (De Avonden)* k vydání doporučen nebyl, Olga Krijtová usilovala tehdy o překlad básní ze sbírky *Blíž k Vám (Nader tot U)*. Když se však se svým přáním svěřila autorovi, bylo jí naznačeno, že autor práva neposkytne, protože Československo prý za autorská práva neplatí, což nebyla pravda. Krátká ukáзка z Reveho *Večerní* vyšla tedy až v roce 2003 v *Literárních novinách*³¹ a překlad románu *Jazyk lásky (De taal der Liefde)*, který měla nasmlouvaný Veronika ter Harmsel-Havlíková, nakonec nikdy nevyšel. S vydáním Hermanova románu *Temná komora Damoklova*, který vyšel až v roce 2010 a byl kritikou považován za jednu z nejvýznamnějších událostí překladové literatury toho roku, to bylo jinak. Když Olga Krijtová doporučila román k vydání, autor neposkytl autorská práva. Dal tak sice najevo svůj nesouhlas s praktikami komunistického režimu, způsobil tím však mnoho nepříjemností lidem, kteří text v síti institučních nástrah s „myší disciplínou“ k vydání doporučovali.

Právě zmiňovaná „myší disciplína“, byla pro překladatele, který chtěl překládat a své překlady vydávat, nezbytnou nutností. Aby se mu totiž podařilo tu a tam prosadit buď literárně hodnotný, nebo z hlediska regulačních opatření problematický text, slovy Olgy Krijtové, aby tu a tam nechal proklouznout nějakou tu myš, škůdce, který čtenáře místo klidu jen mate a nutí ho přemýšlet, musí respektovat pravidla nastavená systémem, musí umět přijmout rozhodnutí nakladatele a překládat i knihy, jež sám nepovažuje za reprezentativní a k vydání by je nedoporučil. K této strategii, zakořeněné v dusné atmosféře 50. let, v níž poválečná generace překladatelů vyrůstala, překladatelka poznamenává:

³¹ Reve, G. *Večery*, zimní příběh. Z nizozemského originálu přeložila Magda de Bruin-Hüblová. *Literární noviny*, 2003, roč. 14, č. 28, s. 1, 14.

„Het klinkt belachelijk, een beetje pijnlijk zelfs. Ik zei toch, dat het een koortsachtige tijd was, een tijdperk dat lang vergeten en verloochend en bespot (terecht) is, maar dat toch onze levens heeft getekend. Velen van ons trekken zich nog steeds het lot van ons land aan. Wij voelen zich voor alles medeverantwoordelijk. Voor alles medeschuldig. (...) Ik leerde echter – toen al – één ding. Ik leerde met de onoverzienbare gevolgen van elke daad rekening te houden. Ik ontwikkelde bepaalde eigen “muisdiscipline” die me dwong met heleboel dingen rekening te houden, me heleboel dingen aan te trekken, me voor heleboel dingen verantwoordelijk en medeschuldig te voelen maar tóch de bepaalde en desbetreffende muis altijd te laten lopen in de stille hoop dat ik nog altijd voor haar en haar vreetzuchtige nakomelingen goed kon maken.

Natuurlijk ben ik dus medeverantwoordelijk voor de beslissing van de uitgevers en natuurlijk snap ik, dat dit jaar dát boek wel en die andere boeken niet vertaald moeten worden. Zoveel “muisdiscipline” heb ik nog wel. En oprecht gezegd: zoveel plezier in het vertalen van goed leesbaar vlotte tekst ook... Maar wat denk jij, zouden zij volgend jaar toch wel “De Roos van Vlees” kunnen plaatsen...? Ik zou dat dolgraag vertalen, ook vanwege de muizen daar...” (s. 20-21)

Z dnešního pohledu není proto možné výběr knih soudit, zavrhnout je, nebo naopak přeceňovat význam a společenský dopad těžce prosazovaných titulů. Spíše se ukazuje (a v období 70. a 80. se už bude jen nadále potvrzovat), že obraz vytvářený o nizozemské literatuře byl ovlivňován nejen větší či menší mírou přítomnosti cenzurních opatření, ale také nastavením systému materiální produkce, který se s přibývajícými lety a zvětšujícími se trhlinami vyčerpával. Zkušené překladatelé i pracovníci nakladatelství byli v mnoha případech velmi citlivými „seismografy“ těchto systémových změn a mnohdy se pokoušeli jednat tak, aby dokázali prosadit své individuální cíle, které mohly být v rozporu s nastavením systému.³² Olze Krijtové se tak díky její „myší disciplíně“ podařilo obraz nizozemské literatury korigovat a připravovat současně půdu pro další, mladší překladatele.

Olga Krijtová vystudovala nizozemštinu a angličtinu na FF UK v Praze a po ukončení studií začala působit jako asistentka na katedře germanistiky FF UK. V roce

³² Podrobněji se k tomuto souboru strategií, tzv. *skrytým protokolům*, využívaných jednotlivci i dílčími složkami k prosazení individuálních zájmů v rámci oficiální kultury, vrátíme při analýze recepčního kontextu Multatulihho díla.

1956, začala publikovat články o soudobém dění v nizozemské literární oblasti v časopise *Světová literatura*.³³ Ve stejném časopisu ji také v roce 1958 vyšel úryvek z oceňovaného románu *Rozsévač nepokojů* Willema Gustaafa van Maanena³⁴ a rok poté jí vyšel překlad románu Arthura van Schendela *Fregata Johanna Maria*. Nejednalo se tedy o žádnou době poplatnou literaturu, ale o překlady kvalitních a oceňovaných románů.³⁵ I její další překlad De Vriesovy *Dívky s rudými vlasy* není z dnešního pohledu době poplatná literatura, jak by se na první pohled mohlo zdát. Jak Olga Krijtová poznamenává v článku *Bilanční věk nizozemské literatury*³⁶ doplatil tento román na skutečnost, že:

„byl psán v nejmrazivějších letech studené války a vyšel v době protikomunistické hysterie, kdy jeho autor byl nevybíravě napadán. Bylo třeba dvaceti let, než se román dočkal v Nizozemí nebyvalého ocenění, za dříve opovrhované exempláře se platily horentní ceny, kniha začala vycházet v nových vydáních, stejnojmenný film, natočený podle ní, byl nebyvalým kasovním úspěchem.³⁷ To však bylo už v době, kdy autor, aniž změnil své původní, niterné přesvědčení, přidal ke svému fondu řadu dalších knih s válečnou tematikou. (s. 227)

Publikační záběr Olgy Krijtové je velmi široký, na seznamu jejích překladů nalezneme jak čtenářsky atraktivní literaturu středové produkce (romány, detektivní příběhy), tak literaturu klasickou i současnou, v její tvorbě je také zastoupena poezie (od středověku po současnost) i dětská literatura (zejména překlady knih Miep

³³ Krijtová, O. Nad literárním almanachem Nizozemí 1956. *Světová literatura*, 1956, roč. 1, č. 4, s. 253-256.

Krijtová, O. Balíček současné nizozemské literatury. *Světová literatura*, 1957, roč. 2, č. 6, s. nedohledána (viz. poznámka v příloze Seznam recenzí a článků věnovaných nizozemské literatuře)

³⁴ V roce 1955 tento modernistický román získal Van der Hoogtovu cenu. Van Maanenovo dílo bylo mnohokrát oceněno a v roce 2004 za celoživotní přínos pro nizozemskou literaturu získal prestižní literární ocenění Constantina Huygense.

³⁵ Román *Fregata Johanna Maria* získal Van der Hoogtovu cenu již v roce 1931, šlo tedy o překlad klasického díla.

³⁶ In *Světová literatura*, 1984, roč. 29, č. 2, s. 225-239.

³⁷ Zfilmováno v roce 1981, režie Ben Verbong.

Diekmannové³⁸). Zasadila se také o oživení nederlandistiky u nás a během svého akademického působení napsala řadu studií, článků i studijních textů věnovaných nizozemské literatuře. Za svou činnost překladatelskou i akademickou získala četná ocenění (Cena Josefa Jungmanna 2005, Magnesia litera 2006, NLPVF Vertalersprijs 2007). Již v roce 1969 získala prestižní ocenění pro literární překladatele, cenu Martijnuse Nijhoffa a porota se v posudku jejích zásluh i překladatelských schopností vyjádřila takto:

„Het Nederlands blijkt voor Olga Krijtová geen geheimen te kennen, ook niet daar waar de teksten verouderde of gestileerde taal of jargon bevatten. Haar Tsjechisch is geheel adequaat aan de originelen. Over het algemeen volgt de vertaalster deze zeer trouw, haar tekst is nergens vaag of onduidelijk: zij hanteert de Tsjechische taal, die bij uitstek scherp-exact is, met gemak en op natuurlijke wijze. (...) Mevrouw Krijtová is vrijwel de enige mij bekende persoon in Tsjecho-Slowakije, en in heel Slavisch midden-Europa, die zo daadwerkelijk de Nederlandse literatuur bevordert en bekendheid gegeven heeft en dat nog steeds doet.“ (http://www.nlpvf.nl/docs/juryrapport_nlpvfvertalersprijs2007.pdf), [cit.30.5.2011])

Překladatelské a akademické aktivity Olgy Krijtové mají pro nizozemskou literaturu v českém prostředí v období druhé poloviny 20. století zásadní význam, podobně jako aktivity Lídy Faltové v období meziválečném. Olze Krijtové se podařilo v prostoru restrikcí, zákazů a často i za cenu kompromisů předkládat čtenářům nizozemskou literaturu v její široké, rozmanité podobě a udržovat povědomí o její aktuální podobě a současných vývojových tendencích. I když Olga Krijtová nebyla jedinou překladatelkou, usilující o šíření nizozemské literatury (v 60. letech to byla vedle ní překladatelská dvojice Jiří Elman a Vladimír Farský, nebo generačně starší překladatelé Miroslav Drápal a Ella Kazdová, kteří překládali z nizozemštiny už

³⁸ Miep Diekmannová jezdila do Československa propagovat vzájemné překládání nizozemských a českých autorů. Za normalizace ale s sebou tajně přivázela finanční podporu pro české chartisty, např. pro Ivana Klímu. Její zásluhy byly po sametové revoluci oceněny na pražském zasedání PEN klubu. Jméno Miep Diekmannové je bohužel také spjatou s kauzou kolem deníku Dagmar Hilarové, jenž Miep Diekmannová literárně přepracovala a vydala pod názvem *Nemám žádné jméno (Ik heb geen naam)*. Autorství Miep Diekmannové je zpochybňováno synem Dagmar Hilarové, Evženem Hilarem.

před válkou), žádnému z ostatních překladatelů se nepodařilo takovým způsobem popularizovat a soustavně propagovat nizozemskou literaturu. Olga Krijtová se také významně zasadila o výchovu mladších překladatelských generací, zejména generace současné, výrazným způsobem ovlivňující dnešní podobu nizozemské literatury u nás. Aktivity Olgy Krijtové samozřejmě poznamenaly také problémy politického charakteru, a to v následujícím období normalizace.

3.4 PŘEKLADY Z NIZOZEMSKÉ LITERATURY NA ČESKÉM KNIŽNÍM TRHU V OBDOBÍ NORMALIZACE

Normalizací je označováno dlouhé, šedé období trvající od roku 1969 do roku 1989, poznamenané obnovením komunistického režimu. Zvláště na počátku 70. let se režim uchýlil k represivním a zastrašovacím praktikám, připomínajícím spíše praxi 50. let. Mnoha osobám, společensky aktivním v 60. letech a podílejícím se na demokratizaci země, bylo znemožněno vykonávat své původní povolání nebo jim bylo zakázáno publikovat. V důsledku těchto opatření se kulturní prostor rozštěpil na dva komunikační okruhy, oficiální a neoficiální.

Oficiální kultura se v tomto období vyznačovala průměrností a snahou zavděčit se průměrnému konzumentovi. Umělecky náročná tvorba se opět ocitla pod ideologickým nátlakem a díla renomovaných autorů mohla vycházet jen díky četným úlitbám režimu, nebo nesměla vycházet vůbec. Až s výměnou generací na přelomu 80. let a změnami v SSSR začal politický tlak slábnout a režim se začal postupně rozpadávat.

3.4.1 Knižní trh a nakladatelství

Nástup normalizace systém řízené, plánované knižní produkce zásadním způsobem neovlivnil a základní problémy, s nimiž se knižní trh potýkal (zejména problémy týkající se distribuce titulů, převisu poptávky nad nabídkou, výrobních problémů), se v období krátkého působení Svazu nakladatelských, vydavatelských a

knihkupeckých podniků vyřešit nepodařilo, resp. návrat k původnímu systému je velmi rychle obnovil. Svaz byl k 1. 4. 1970 zrušen a jeho pravomoci přebíral v roce 1969 ustanovený odbor knižní kultury ministerstva kultury, který drastickým způsobem zasáhl do edičních plánů nakladatelství. V důsledku těchto zásahů byly pozastaveny některé projekty a některé již vytištěné tituly byly staženy z distribuce a knihkupeckých pultů a odsouzeny k likvidaci.

Nástup normalizace však ochromil provoz mnohých nakladatelství. Začátkem 70. let došlo k četným personálním změnám na vedoucích postech, v redakcích a zákazem publikační činnosti bylo postiženo mnoho autorů, překladatelů a editorů. Pouze některým nakladatelstvím se podařilo udržet si v 60. letech získané beletristické edice (mj. Práce a Svoboda, kde i nadále vycházely překlady z nizozemské literatury), většina z nich se musela vrátit k původní tematické profilaci či své působení striktně omezit na hranice regionů. Některá, nově vzniklá nakladatelství byla zrušena úplně. V nakladatelstvích však i nadále zůstali takoví redaktori, kteří se navzdory těžkým podmínkám pokoušeli udržet kvalitní literární produkci. Celkově však zúžení okruhu publikačních témat znamenalo návrat k vydávání klasické české a světové literatury.

Opětovné zavedení tematické gesce, neúměrné zvyšování nákladů, především u neprodejných titulů na politickou objednávku, zúžení okruhu literární produkce, výrobní, distribuční a ekonomické problémy způsobovaly, že se systém řízení knižní produkce potýkal již v průběhu 80. let s četnými, vnitřně rozkladnými silami. Zdá se, že:

„o reálném společenském bytí knihy a její reprezentaci již v 70. a 80. letech jako by přestala rozhodovat řízená státní kulturní politika, ale právě nabromaděné rozkladné institucionální bariéry v přístupu k ní.“ (Šmejkalová 2000: 135)

K zániku řízeného systému knižní kultury přispěla tedy nejen změna politického kurzu a zrušení cenzury, ale také neudržitelné provozní, ekonomické a distribuční podmínky, s jejichž následky se knižní trh musel ještě několik let po sametové revoluci vyrovnávat.

3.4.2 Překladová literatura

Období normalizace zasáhlo přirozeně i překladovou literaturu. Její hlavní tribuna, revue *Světová literatura* se nevyhnula personálním čistkám, a tak záhy do redakce nastupují tvrdí normalizátoři typu Vladimíra Bretta, Jana Pilaře či Oldřicha Rafaje. Jejich nástup se projevil obratem k tvorbě západních autorů socialistického ražení, tradiční realistické tvorbě či nevýznamným překladům z okrajových literatur. Situace v redakci se začala proměňovat až na konci 70. let, kdy se opět začínají sporadicky objevovat fragmenty z děl nonkonformních autorů v překladech renomovaných překladatelů, nicméně *Světové literatuře* už se nikdy nepodařilo navázat na úspěšné období 60. let, kdy se svou činností výrazně podílela na reflexi i proměně dobového klimatu.

Ideologická nivelizace zasáhla také překladovou literaturu vydávanou knižně. Jednou z mála oblastí, kam tato nivelizace nepronikla, bylo vydávání překladů z fondu klasického světového písemnictví (mezi velké ediční počiny patřilo vydání Proustova románového cyklu *Hledání ztraceného času* nebo vydávání díla R. Musila). Velká pozornost byla nadále věnována překladům z angloamerické literatury, vydávány byly překlady děl autorů, kteří u nás již zdomácněli (E. Hemingway, F. S. Fitzgerald, W. Saroyan, W. Faulkner), ale i autorů uvedených na knižní trh v průběhu 60. let (J. Heller, T. Capote, J. Updike, W. Styron) a nově objevených (E. L. Doctorow, K. Kesey, T. Morrisonová). Velkému čtenářskému ohlasu se těšila v této době také tvorba latinskoamerických autorů, zejména stěžejních autorů magického realismu (G. G. Márquez, J. Cortázar, J. G. Rosa). Sovětská literatura, ačkoliv byla znovu oficiálně propagována a masivně vydávána, měla obecně velmi nízký čtenářský ohlas. Zájem vzbuzovala jen díla ruským emigrantů, nonkonformistů, či později v 80. letech knihy kritizující politický režim (I. Babel, B. Pasternak, I. Bunin, Č. Ajmatov, M. Bulgakov).

Orientace na průměrného čtenáře se projevila zejména v oblasti oddechové literatury, která tvořila významnou část překladové produkce. V tomto proudu dominovaly detektivní romány především angloamerických autorů, společenské romány a humoristické romány. Symbolem kultivované a inteligentní zábavné četby pro široké

vrstvy byla v období normalizace science-fiction, těšící se mimořádné čtenářské oblibě.

3.4.3 Překlady z nizozemské literatury

Z kvantitativního hlediska nástup normalizace produkci překladů z nizozemštiny výrazně neovlivnil. Proti předcházejícímu období stoupl v 70. letech počet vydaných titulů z 22 na 30 a průměrný náklad se zvýšil na 40 757 výtisků. V 80. letech naopak dochází k výraznému úbytku překladů z nizozemské literatury, počet všech titulů, včetně reedic se snížil o více než polovinu, tedy na 14 titulů, přičemž průměrný náklad v tomto období vzrostl na 43 100 výtisků:

Překlady krásné literatury z nizozemštiny v období 1970-1979

<i>Rok vydání</i>	<i>Nově vydané tituly</i>	<i>Reedice</i>	<i>Celkový počet</i>
1970	1	2	3
1971	1	1	2
1972	2	2	4
1973	1	1	2
1974	6	0	6
1975	3	0	3
1976	1	0	1
1977	2	1	3
1978	3	1	4
1979	2	0	2

Průměrný náklad krásné literatury v letech 1970-1979

40 757 výtisků

Překlady krásné literatury z nizozemštiny v období 1980-1989

<i>Rok vydání</i>	<i>Nově vydané tituly</i>	<i>Reedice</i>	<i>Celkový počet</i>
1980	1	0	1
1981	4	1	5
1982	1	0	1
1983	1	0	1
1984	1	0	1
1985	1	0	1
1986	2	0	2
1987	0	1	1
1988	0	1	1
1989	0	0	0

Průměrný náklad krásné literatury v letech 1980-1989

43 100 výtisků

Vzrůstající výše průměrného nákladu mezi 70. a 80. lety není jednoznačně ukazatelem stoupající oblíbenosti nizozemské literatury, může být dokladem postupně kolabujícího systému řízené knižní produkce, který se vyznačoval zachováváním omezeného počtu titulů při současném zvyšování nákladu. Toto opatření mělo vzbudit dojem širokého spektra a snadné dostupnosti knižní produkce, ale ve skutečnosti působilo jako výrazný destabilizační prvek, protože během 80. let se knižní zásoby tzv. „ležáků“ nezadržitelným způsobem kupily (v druhé polovině 80. let to byla 1/4 knižní produkce) a v podstatě narůstal systémově neřešitelný problém neuspokojené poptávky po čtenářsky atraktivních titulech a žánrech. Kvantitativní ukazatele, ačkoli na ně v dalším textu odkazujeme, mají tedy v tomto případě jen omezenou výpovědní hodnotu a není možné je nadhodnocovat, protože nám chybí srovnání s ostatní dobovou produkcí, zejména produkcí překladové literatury. Větší výpovědní hodnotu má popis tematických linií a rozvrstvení produkce do různých literárních žánrů, z něž je možné vyvodit alespoň částečně závěry o stoupající či upadající oblibě nizozemské literatury v českém prostředí.

3.4.3.1 Normalizace a klasická literatura

Jak jsme již uvedli, tematické restriktce v období normalizace vedly k zvýšenému zájmu o tvorbu klasických autorů. V 70. a 80. letech se tedy v souvislosti s nimi objevují na knižním trhu kvalitní a velmi cenné překlady nizozemských a vlámských klasických děl. Významným počinem byl překlad dvou rodinných ság Louise Coupera, uvedeného do českého literárního prostředí už na přelomu 19. a 20. století ve vlně zvýšeného zájmu o tvorbu modernistů a poté i světových symbolistů. První z Couperových ság *Co dávno odnesl čas* (1974) vyšla v Odeonu bez uvedení jména překladatele. Olga Krijtová se totiž v roce 1974 dostala na seznam překladatelů, kterým byla zakázána publikační činnost. Kniha byla však už vytištěná, a tak Olga Krijtová musela podepsat prohlášení, že nakladatelství nebude žalovat, když v tiráži nebude uvedeno její jméno. Druhá Couperova sága *Knihy malých duší* vyšla v nakladatelství Svoboda, které však žádný seznam „nespolehlivých“ překladatelů nedostalo, takže překlad směl i přes zmíněný publikační zákaz vyjít pod jejím jménem. Obě knihy byly čtenářsky velmi úspěšné. *Knihy malých duší* vyšly ve vysokém nákladu 49 600 výtisků a týden po vydání se ocitly na vrcholu žebříčku nejprodávanějších titulů.

Vedle již zmíněných překladů vyšlo zásluhou Olgy Krijtové téměř kompletní dílo Willema Elsschota (pod názvem *Bludička*, 1977), psychologický román *Autoportrét neboli Poslední večere* Hermana Teirlincka oceněný nizozemskou státní cenou za literaturu nebo románová trilogie o předválečných, válečných a poválečných poměrech v Belgii vlámského spisovatele Julienu van Remoortera *Hnízdo* (1980). V roce 1974 také vyšel nový překlad stěžejního díla nizozemské literatury, Multatulihó *Max Havelaar* (překlad Miroslav Drápal).

3.4.3.2 Normalizace a tvorba současných nizozemských autorů

Uvádění aktuální tvorby současných nizozemských autorů nebylo jednoduché, ale přes všechna omezení v tomto období vyšly novely *Metsiersové* Huga

Clause³⁹ a *Vlak setrvačnosti* Johane Daisneho (obě zahrnuty do antologie *Pět belgických novel*, 1974) nebo *Atentát* Harryho Mulische (1986). K odvážným projektům, které realizovaly studentky Olgy Krijtové, patří vydání vědeckofantastického románu Tonke Dragtové *Planoucí lesy Venuše* (Jana Červenková a Hana Válková-Pločková, 1979) či román magického realisty Huberta Lampoa *Příchod Joachima Stillera* (Kamila Follová, 1981). Z tak nízkého počtu titulů se zdá, že současná nizozemská literatura se ocitla na úplném okraji zájmu českých nakladatelů. Od druhé poloviny 70. let suploval výpadky v knižní produkci nizozemské současné literatury alespoň časopis *Světová literatura*, v němž se pravidelně objevovaly ukázky z žánrově rozmanité tvorby současných autorů.⁴⁰

³⁹ V krátkém sledu se v 70. letech objevily také překlady tří Clausových her: *Cukr* (Dilla 1974), *Enšpígl* (Dillia, 1976) a *Pas de deux* (Dillia 1977), vše v překladu Olgy Krijtové.

⁴⁰Raes, Hugo. Benelux – vrcholná konjunktura. Šarmérûv bankrot. Z nizozemského originálu *Bankroet van een charmeur* přeložila Olga Krijtová. *Světová literatura*, 1972, roč. 17, č. 2, s. 153-165.

Campert, Remco. Stínohry lásky. Z nizozemského originálu *Liefdes schijnbewegingen* přeložil Vladimír Farský. *Světová literatura*, 1973, roč. 18, č. 6, s. 95-146.

Isacker, Frans van. Ženich mé duše. Z nizozemského originálu *De bruidegom van mijn ziel* přeložila Olga Krijtová. *Světová literatura*, 1976, roč. 21, č. 5, s. 212-219.

Lampo, Hubert. 1977. Madona z Nedermunstru. Z nizozemského originálu *Madonna van Nedermunster* přeložila Kamila Šašková. *Světová literatura*, 1977, roč. 22, č. 2, s. 19-40.

Remoortere, Julien van. Skoky vlaků. Z nizozemštiny přeložila Jana Červenková-Klímová. *Světová literatura*, 1977, roč. 22, č. 2, s. 40-44.

Ruyslinck, Ward. Demolice. Z nizozemštiny přeložila Hana Pločková. *Světová literatura*, 1977, roč. 22, č. 2, s. 17-19.

Ruyslinck, Ward. Recepce. Z nizozemštiny přeložila Hana Pločková. *Světová literatura*, 1977, roč. 22, č. 2, s. 17-19.

Bomans, Godfried. 1979. *Požárník*. Z nizozemštiny přeložila Z. Bílková. In *Světová literatura*. 24, č. 2, s. 218-220.

Carmiggelt, Simon.

Člověk musí přece občas něco říct. Z nizozemštiny přeložila H. Drbohlavová. *Světová literatura*, 1979, roč. 24, č. 2, s. 211-212.

Přistižen. Z nizozemštiny přeložila I. Drábová. *Světová literatura*, 1979, roč. 24, č. 2, s. 212-214.

Psycho. Z nizozemštiny přeložila M. Říhová. *Světová literatura*, 1979, roč. 24, č. 2, s. 209-211.

Rembrandt. Z nizozemštiny přeložila Z. Bílková. *Světová literatura*, 1979, roč. 24, č. 2, s. 208-209.

Freezer, Harriet.

Komplex obětavosti. Z nizozemštiny přeložila Z. Bílková. *Světová literatura*, 1979, roč. 24, č. 2, s. 214-216.

Komplex špatného vkusu. Z nizozemštiny přeložila H. Drbohlavová. *Světová literatura*, 1979, roč. 24, č. 2, s. 214-216.

Campert, Remco. Svatosvatě. Z nizozemského originálu *Bij boog en bij laag* přeložil Vladimír Farský. *Světová literatura*, 1982, roč. 27, č. 6, s. 133-138.

3.4.3.3 Normalizace a žánry populární literatury

Nivelizační normalizační vlna zasáhla překlady z nizozemské literatury zejména v letech 1970-1973. V tomto období je počet reedic poprvé vyšší než počet nově přeložených titulů. Jednalo se o reedice populárních románů, které vyšly v meziválečném období nebo krátce po válce (*Hospoda u nesváru* kronikáře nizozemského venkova A. Coolena, Fabriciova *Italská trilogie*, román z koloniálního prostředí M. Székely-Lulofs *Guma klesá*, obojí v překladu Lídy Faltové, v novém překladu Jiřího Elmana vyšla také Hartogova *Holandská sláva*, tentokrát pod názvem *Plout musí námořník*). Do této linie spadá i později vydaný román *Slunce chudých* A. de Vriesové v původním překladu Elly Kazdové (1977).

Pokladem v archivech nakladatelství Práce byly čtenářsky vděčné romány Madelon Székely-Lulofs z prostředí nizozemské Indie, těšící se velkému čtenářskému ohlasu už v meziválečném a poválečném období. Nejprve vyšel v nákladu 54 000 výtisků její nejznámější román *Guma klesá* (v původním překladu Lídy Faltové) a v roce 1978 pak v nákladu 50 000 román *Kuli* (tentokrát v novém překladu Josefa

-
- Loggem, Manuel van. Pop-festival. Z nizozemštiny přeložil Petr Podaný. *Světová literatura*, 1985, roč. 30, č. 4, s. 151-156.
- Mulisch, Harry. Co se stalo se seržantem Massurem? Povídka *Wat gebeurde er met sergeant Massuro?* ze souboru *Verbalen* přeložily Marta Nouzová a Jitka Hronová. *Světová literatura*, 1985, roč. 30, č. 3, s. 144-156.
- Mulisch, Harry. Hranice. Povídka *De grens* ze souboru *Verbalen* přeložily Marta Nouzová a Jitka Hronová. *Světová literatura*, 1985, roč. 30, č. 3, s. 156-167.
- Ruyslinck, Ward. Sněžení. Povídka *De sneeuwvui* ze souboru *De oeroudevijver* přeložil Petr Podaný. *Světová literatura*, 1985, roč. 30, č. 4, s. 145-151.
- Bertin, Eddy C. 1985. Konec něčeho. Z nizozemského originálu *Het einde van iets* přeložil Petr Podaný. *Světová literatura*, 1985, roč. 30, č. 4, s. 156-160.
- Brandt Corstius, Hugo. Klíček. Z nizozemského originálu *Het sleuteltje* přeložil Petr Podaný. *Světová literatura*, 1985, roč. 30, č. 4, s. 160-163.
- Hamelink, Jacques. Vize města Glamorrhee. Z nizozemského originálu *Visionen van de Glamorrhee* přeložil Petr Podaný. *Světová literatura*, 1985, roč. 30, č. 4, s. 141-145.
- Hart, Maarten 't. Muiderský zámek. Z nizozemského originálu *Muiderslot* přeložila Olga Krijtová. *Světová literatura*, 1986, roč. 31, č. 5, s. 150-161.
- Hart, Maarten 't. Nežádoucí plavba po moři. Z nizozemského originálu *Ongewenste zeereis* přeložila Olga Krijtová. *Světová literatura*, 1986, roč. 31, č. 5, s. 161-180.
- Boon, Louis Paul. Stolování po vlámsku. Z nizozemského originálu *Eten op z'n Vlaams* přeložila Jitka Růžičková-Hronová. *Světová literatura*, 1987, roč. 32, č. 6, s. 211-221.
- Campert, Remco. Chmurova akce. Z nizozemského originálu *Somberman's actie* přeložila Olga Krijtová. *Světová literatura*, 1987, roč. 32, č. 4, s. 92-131.

Zlámala). Dílo této autorky patřilo u nás vůbec k nejčastěji vydávaným knihám z nizozemské jazykové oblasti a ještě v 90. letech vycházelo v původních překladech Lídy Faltové.

V prvních normalizačních letech také vyšly tři románové biografie, dva Timmermansovy romány *Adriaan Brouwer* v překladu Olgy Krijtové a reedice románu *Petr Breugel* v původním překladu R. J. Vonky. Ve stejném roce jako *Adriaan Brouwer* vyšla i reedice Kelkova meziválečného románu *Jan Steen* v původním překladu J. Votrubové-Koutecké. Románové biografie se staly v době normalizace velmi oblíbené. Do období zvýšeného zájmu o tento žánr patří román věnovaný životu italského malíře Giorgiona manželů Schartenových *Spící Venuše* (1978, překlad M. Drápal) nebo romány Theuna de Vriese o Vincentu van Goghovi (*Vincent v Haagu*, 1975, překlad Blanka Pešinová), Guy de Maupassantovi (*Ženojed*, 1981, překlad Olga Krijtová) a Hieronymu Boschovi (*Skřeti v podsvětí*, 1984, překlad Olga Krijtová)⁴¹

Theun de Vries (1907-2005) patřil v tomto období u nás mezi stálice nizozemské literatury. Jak jsme již zmínili, jeho dílo k nám bylo uvedeno už v roce 1938 a soustavnější pozornosti se jeho knihám dostalo po druhé světové válce. V poválečných letech přišly s obratem politického kurzu na řadu jeho prokomunistické, silně společensky angažované romány *Svoboda chodí v rudém šatě* (1948), *Bij vlky, pastýři* (1952), *Dívka s rudými vlasy* (1959, 1962) a trilogie o revolučním roce 1848 nazvaná *Křest ohněm* (1964). Za tyto knihy byl v Nizozemí literáty i kritikou exkomunikován, uznání se mu dostalo až po mnoha letech, kdy už mezitím měl na svém kontě mnoho dalších, převážně historických románů, několik literárních ocenění (mj. v roce 1962 získal prestižní cenu P. C. Hoofta za celé dílo a v roce 1987 dodatečně i nejvyšší státní vyznamenání za odbojovou činnost) a miliony prodaných knih v zahraničí. Ačkoli jsou výše uvedená díla v mnoha ohledech poplatná době svého vzniku a poznamenána černobílým viděním skutečnosti, nedají se ani v nich zpochybnit Vriesovy mimořádné vypravěčské schopnosti, hluboký historický ponor, smysl pro

⁴¹ Velmi oblíbený byl v té době i román *Rembrandt, tragédie prvního moderního člověka* Henrika van Loona, amerického žurnalisty a spisovatele nizozemského původu. Tato kniha, přeložená z angličtiny nejdříve Karlem Nováčkem a později Jaroslavem Zaorálkem, vyšla poprvé už v roce 1931 a objevila se postupně v reedicích v roce 1939, 1947, 1968, 1971 a 1977. Náklad této knihy byl velmi vysoký, v době posledního vydání činil 97 000 výtisků.

detail a psychologii postav. Tyto románové kvality začínají v dobovém hodnocení jeho díla postupně převládat a společně s překladem jeho románů z cyklu *Fuga času* (v tomto období vyšel z tohoto cyklu další román, *Anna Caspariová*, do češtiny je Vries představován jako autor historických, psychologických próz, v nichž se pokouší:

„dobrat podstaty smyslu veškerého lidského konání a bytí, at' už na příkladu dějinných epoch, či životů umělců, pocitujících tuto otázku obzvláště palčivě.“ (text z obálky knihy *Skeřeti z podsvětí*, 1984)

Z dobových recenzí románů *Anna Caspariová* a *Ženojed*⁴² či z doslovů Olgy Krijtové k románům *Pan mezi lidmi* či *Haydnova hlava* (1990) je jasné, že zájem o Vriesovo dílo nelze vysvětlovat „ideologickou průchodností“, ale že je potřeba vzít v úvahu mnohem hlubší aspekty a humánní hodnoty jeho tvorby a jeho dílo posuzovat jako rozmanitý celek, mapující vztah člověka a společnosti, člověka a dějin. Právě tyto aspekty propůjčují jeho dílu nadčasový rozměr a činí z Theuna de Vriese velkého spisovatele, oblíbeného několika generacemi čtenářů.

Také další žánry populární literatury se těšily vysoké oblibě. V tomto období byly kromě překladů nových knih u nás už známých autorů jako Johan Fabricius, Ernest Claes, Anna de Vries, Jan de Hartog, Fred Germonprez na trh uváděny knihy nových autorů populární literatury Willy Corsariové a Toona Kortoomse. Velký zájem o tvorbu těchto vyjmenovaných autorů je odrazem prodejnosti jejich tvorby v Nizozemsku a Vlámku.

V průběhu 50. let začala nizozemská nakladatelství vedle klasicky vydávaných knih na trh uvádět paperbacky, pocket romány a omnibusy. Už na začátku 60. let tvořily takto vydávané knihy více než 20% nizozemského knižního trhu a náklady jednotlivých knih se pohybovaly průměrně kolem 50 000 – 75 000 výtisků, což bylo

⁴² Macurová, A. Anna Caspariová. *Zemědělské noviny*, 1.8.1973, s. 2.

Knappová, H. Na rozhraní století. *Brněnský večerník*, 5.2.1974, s. 2.

Hajná, I. Láska v dopisech. *Zemědělské noviny*, 13.8.1982, s. 2.

Hájková, J. Dvakrát z přeložené prózy. *Svobodné slovo*, 27.5.1982, s. 5.

ve srovnání s klasickou knižní produkcí velmi vysoké číslo. V této formě vycházela tvorba hlavně již jmenovaných populárních vypravěčů, kteří podle ankety NIPO z roku 1951 byli považováni za nejoblíbenější nizozemsky píšící autory. Autoři jako Toon Kortooms a Willy Corsariová vystoupali na vrchol čtenářské obliby díky vlně takto vydávaných knih. Omnibusu Willy Corsariové, vydaném v roce 1958, se prodalo během několika týdnů více než 200 000 exemplářů. I u nás díla těchto autorů vycházela ve vysokých nákladech, bestseller Willy Corsariové *Neviditelný nepřítel* (překlad Olga Krijtová) o lékaři, který zasvětil svůj život boji proti rakovině, vydalo nakladatelství Svoboda v roce 1974 v nákladu 54 750 výtisků (reedice vyšla v tomtéž nakladatelství v roce 1992, náklad neuveden)⁴³, Kortoomsova čtenářsky úspěšná humoristická trilogie z lékařského prostředí *Pomóóóc, doktor se topí* (1978), *Doktor to zařídí* (1981, obojí v překladu Elly Kazdové) a *At' už doktor kouká mazat...* (1985, překlad Olga Krijtová) vydalo nakladatelství Vyšehrad postupně v nákladu 20 000, 25 000 a 45 000 výtisků.

Autorům nizozemské populární literatury vévodily co do prodejnosti, počtu vydání a čtenářské obliby knihy Jana de Hartoga (1914-2002), v Nizozemsku kritikou zatracovaného a opovrhovaného autora čtiva, ale v zahraničí oceňovaného, společensky angažovaného autora, jehož knihy vycházely v USA v milionových nákladech a byly přeloženy do mnoha světových jazyků.

První, společensky závažný Hartogův román o kapitánu Janu Wandelaarovi, bojujícím proti bezohlednému vykořisťování rejdařů, *Holandská sláva* (1947, překlad Marie Polívková) vyšel v češtině už krátce po válce, kdy sklízel velký ohlas u čtenářského publika v Anglii a Americe. Tento román, vydaný už v roce 1940, zařadili dokonce nacisté na druhé místo, seznamu „Co by měl číst každý esesman“, hned po Hitlerově *Mein Kampf*. Poté, co Hartog odmítl vstoupit do nizozemské Kulturní komory, sdružující umělce loajální okupantskému režimu, byla jeho kniha zakázána a autor se musel ukrývat. V roce 1943 se mu podařilo uprchnout z Nizozemí do Anglie, kde jako držitel kapitánského patentu vedl obchodní loď. Za své válečné

⁴³ Do širšího literárního rámce knihu zasazuje Olga Krijtová v článku *Euthanasie očima nizozemské literatury* (*Tvar*, 1995, roč. 6, č. 12, s. 10-11).

zásluhy byl v Nizozemí oceněn válečným křížem, ale do rodné země se už nikdy natrvalo nevrátil. Plavil se několik let po moři a usadil se v Americe, která se mu stala druhým domovem. Válka prohloubila jeho pacifistické smýšlení, umocněné navíc vstupem do Společnosti přátel protestantské církve kvakerů. Jan de Hartog se po celý život velmi společensky angažoval, protestoval proti napalovým náletům ve Vietnamu, v Nizozemsku se úspěšně zasadil o změnu zákona zakazujícího adopci asijských dětí (sám dvě vietnamské děti adoptoval), uveřejněním knihy *Nemocnice*, vypovídající o bezútěšné situaci v jedné chudinské nemocnici v Houstonu, kde pracoval jako dobrovolník, se mu podařilo získat větší dotace pro toto zařízení a zjednat nápravu.

Během války začal Hartog své knihy sám překládat do angličtiny a slavnou trilogii ze života námořníků během válečných let *Stella, Mary, Thalassa* (1950-1952), z níž u nás vyšla pouze *Thalassa* (1983, překlad Olga Krijtová), napsal jako první nejdříve v angličtině. K svému oblíbenému tématu moře a života námořníků, táhnoucím se jak červená nit jeho celým dílem, se vrátil i jednom z svých bestsellerů, románu *Kapitán Harinx* (1967, česky 1971⁴⁴). Román vyšel v době, kdy už byl Hartog v zahraničí považován za renomovaného světového prozaika a dramatika,⁴⁵ přednášel dramaturgii a literaturu na univerzitě v Houstonu a kdy měl v Nizozemsku za sebou první vydání svého souborného díla.

U nás se zapsal Jan de Hartog do povědomí čtenářů v 60. letech jako autor svižných a vtipných detektivních příběhů (*Třikrát Gregory a Yvona, Hledá se levá noha*). Tyto příběhy vznikaly už v před válkou a Hartog je vydával pod pseudonymem F. R. Eckmar (překládá se do češtiny jako T.R.H. Nisi nebo J.D.I. Sevycpat), jenž byl příznačnou odpovědí na dobově nepříznivé kritiky. Po velkém ohlasu těchto knih, které vyšly v nákladech 115 000 a 70 000 výtisků, vyšel již zmiňovaný *Kapitán Harinx* v nákladu 87 000 výtisků. V tisku se také objevila krátká anotace, upozorňující na

⁴⁴ Z anglického originálu přeložili Jiří Chuchvalec a Libuše Burianová. 1.vyd. Praha: Naše vojsko, 1971. Reedice knihy vyšla v tomtéž nakladatelství v roce 1996.

⁴⁵ Největší ohlas sklídila jeho hra *Postel s nebesy* (z angličtiny přeložil Bedřich Becher, Dilia 1965), která se stala nejúspěšnější hrou roku 1951 na Broadwayi a dočkala se také filmového zpracování.

„mistrovský román (...) o osobní statečnosti a odvaře“.⁴⁶ Druhé vydání románu *Plout musí námořník* neušlo také pozornosti tisku a kniha je v recenzi označována za:

„mistrovskou románovou epopej nepokořeného života, epopej ustavičně v pohybu jako moře.“⁴⁷

Velkou pozornost vzbudil překlad knihy *Nemocnice* (1976, překlad Jiří Elman, reedice 1981). Zdeněk Volný ve své recenzi knihu staví po bok knihy *Chladnokrevně* Trumana Capota a charakterizuje ji jako:

„burcuující reportáž, postavenou na ostrém vidění skutečnosti, strhujícím popisu a zachycení neopakovatelné atmosféry, kterou autor umí podtrhnout kontrastem a ironií.“⁴⁸

Kniha vyšla ve vysokém nákladu 124 000 výtisků a pět let poté ještě jednou v nákladu 40 000. Po úspěchu *Nemocnice* vydalo nakladatelství Svoboda ještě román *Thalassa* (1983), který však kvůli méně senzačnímu tématu vyšel „jen“ v nákladu 30 000 výtisků. Obě knihy vydalo nakladatelství ještě jednou v první polovině 90. let. Ještě v roce 2009 se v rubrice *Kalendárium* objevil krátký článek ke 105. výročí narození spisovatele,⁴⁹ v němž je Hartog připomínán jako autor detektivních příběhů. Dílo generacemi čtenářů oblíbeného autora tak také upadá v zapomnění, podobně jako dílo Theuna de Vriese.

Zdá se, že recepce děl obou autorů se omezila na období jejich aktivní publikační kariéry a také aktivní činnosti překladatelů, jež jejich díla do češtiny překládali. Oba spisovatelé představovali tehdy ideální typ literatury, který mohl projít případným cenzurním sítem a řetězcem posudků, protože v nich bylo možné akcentovat sociální aspekty, míru společenské angažovanosti a univerzální humánní hodnoty (u

⁴⁶ (-dd-). Kapitán Harinx právě vyšel. *Lidová demokracie*, 31.3. 1972, s. 5.

⁴⁷ Maršíček, V. Obrazy nepokořeného života. *Zemědělské noviny*, 27.11.1973, s. 3

⁴⁸ Volný, Z. Skvrna na kosmickém věku. *Tvorba*, 1976, roč.10, č. 15, s. 11.

⁴⁹ Vykoupil, L. Jan de Hartog - Detektivky s chutí moře. *Host*, 2009, roč. 25, č. 4, s. 39.

dříve publikovaných překladů Theuna de Vriese k tomu přispívala samozřejmě i autorova politická orientace). Zároveň tyto aspekty neubíraly knihám nijak na jejich čtenářské atraktivitě. Oba autoři byli výborní vypravěči, dokázali svým příběhem zaujmout a současně podnítit k úvahám. Oba dva se sice věnovali populárním žánrům, ale jejich knihy byly inteligentní, poučnou zábavou a často přinášely mnoho zajímavých informací o životě v netradičních prostředích či historických epochách. Navíc v období, kdy knihy těchto spisovatelů vycházely, byl takovýto druh informací mnohem cennější a kniha byla důležitějším zdrojem poznání. V některých případech se tyto knihy daly číst jako podobenství a čtenáři v nich dokázali nalézt hlubší významy, či dobové paralely. Z recepčních výzkumů čtenářských strategií v post-komunistických zemích se totiž ukazuje, že tehdy čtenáři:

„nejenže četli mezi řádky, ale také měli pod kontrolou významy nepopsaných míst. Četli kriticky, agresivně, s kombinací vytříbenosti a odcizení, která je na Západě i mezi dekonstruktivisty nejtěžšího kalibru nepředstavitelná.“ (Šmejkalová 2000: 96)

Typ tvorby, jakou představovali Theun de Vries, Jan de Hartog, ale také již zmiňovaní autoři jako Johan Fabricius, Fred Germonprez či Madelon Székely-Lulofs, ideální také pro nakladatele. Jak jsme již uvedli, nakladatelský a vydavatelský sektor se po celou dobu systému řízené knižní produkce potýkal s ekonomickými problémy, které se zmenšovaly či zvětšovaly v závislosti na politických zásadách do systému. Pokud nakladatelství musela povinně zvyšovat počet titulů na politickou objednávku nebo zvyšovat náklady špatně prodejných knih, promítla se tato nařízení samozřejmě negativně do jejich hospodaření a nakladatelství s postupem času a neměnností systému zabředávala do hlubších ekonomických problémů. Proto takové množství nakladatelství usilovalo v 60. letech o uvolnění tematické gesci a získání beletristických edicí, které by jejich ekonomickou situaci zlepšily. S nástupem normalizace a návratem k tematické gesci se problémy ekonomického charakteru rychle obnovily. Nakladatelství musela své beletristické edice tedy profilovat tak, aby jim zisk z prodaných beletristických titulů kompenzoval ztráty způsobené nucenou produkcí tzv. „ležáků“. Vedle ekonomických problémů musela nakladatelství také řešit neustále se zvětšující konflikt mezi nabídkou a poptávkou. Ačkoliv byla nabídka

titulů omezována (jak jsme již uvedli, v případě krásné literatury to bylo v průměru 590 titulů ročně), omezení výběru nepotlačovalo ve čtenářích touhu po akumulaci knih, ale mělo efekt přesně opačný. Čtvrteční dlouhé fronty před knihkupectvími byly toho více než výmluvným důkazem.

Nakladatelství byla tedy v podstatě nucena do svých edic zařazovat zvýšené množství titulů populární literatury, aby vyhověla poptávce co nejširšího publika, neutápěla se v ekonomických problémech a současně se vyhnula tlakům ze strany nadřízených institucí. Tvorba autorů jako Theun de Vries, Jan de Hartog, Johan Fabricius, Fred Germonprez, Madelon Székely-Lulofs nebo rodinná sága klasika Louise Coupera *Knihy malých duší* se v tomto světle jevily jako ideálním řešením. Díky mnohovrstevnatosti textů umožňujícím různocnění se v posudcích akcentovaly aspekty uspokojující ministerské úředníky, ale čtenáři byli schopni knihu číst tak, že tyto aspekty jejich zážitků z četby nenarušovaly. Nakladatelství pak tímto kompromisem řešila své provozní problémy a sytila poptávku co nejširšího čtenářského publika.

Tento řetězec kompromisů se však z dlouhodobé perspektivy neobešel bez následků. Umělecky náročnější literaturu si v té době mohl dovolit vydávat jen Odeon, který případné ztráty vykrýval z prodeje knih distribuovaných v rámci Klubu čtenářů. Odeon ovšem provozně nemohl zajistit uspokojení vysoké poptávky po umělecky náročnější literatuře a přirozeně dával přednost překladové literatuře dominantních jazykových oblastí a důležitějším edičním projektům. Proto překlady současné nizozemské literatury vycházely téměř výhradně ve *Světové literatuře*, na knižní vydání omezená kapacita Odeonu prostě nestačila. Situaci zachraňovalo ještě nakladatelství Svoboda, kde v průběhu 70. let vyšly zásluhou schopných redaktorů překlady nizozemské klasické literatury a v 80. letech *Atentát* Harryho Mulische. Ostatní nakladatelství, v nichž nizozemská literatura vycházela, jako Vyšehrad, Melantrich, Panorama upřednostňovala výhradně středovou literární produkci zavedených a dobře prodejných autorů (Fred Germonprez, Antoon Coolen, Toon Kortooms, Jan de Hartog).

Vraťme se ještě krátce k otázce, zda uvedená vzrůstající čísla průměrného nákladu v 70. a 80. letech dokládají nizozemské překladové literatury vyšší oblíbenost nizozemské literatury. Z výše uvedené analýzy kvalitativních i kvantitativních ukaza-

telů vyplývá, že vzrůstající průměrný náklad nizozemské beletrie reflektuje spíše posun do sektoru masové literatury, která se sice vyznačuje širší čtenářskou obcí, vyššími náklady i vyšší prodejností titulů, ale současně je v něm kniha produktem konzumním, jednorázovým, s nižší symbolickou hodnotou.

Jak jsme předeslali, tyto posuny se neobešly bez následků. Už v polovině 80. let se projevuje zřetelný pokles zájmu o nizozemskou literaturu, který byl zajisté ovlivněn udržováním malého, konzervativního okruhu překládaných autorů a témat. Tento postupný úpadek zájmu o nizozemskou literaturu a neuvádění tvorby nových autorů zapříčinily, že v první polovině 90. let se nizozemská literatura ocitla na okraji zájmu, vycházela téměř výhradně v reedicích a trvalo několik let, než opět našla cestu ke čtenáři.

3.5 PŘEKLADY Z NIZOZEMSKÉ LITERATURY NA ČESKÉM KNIŽNÍM TRHU PO ROCE 1989

3.5.1 Knižní trh a nakladatelství

Změna politického kurzu v roce 1989 přinesla zásadní změny do života celé československé společnosti a velmi rychle se projevila zhroucením všech institučních složek podílejících se na udržování zdánlivé stability postupně kolabujícího systému. Nakladatelský a vydavatelský sektor, úzce provázaný s žitou skutečností a právem svobody slova, se v důsledku těchto změn začal spontánně transformovat hned v prvních porevolučních měsících.

Uvolnění knižního trhu a zrušení omezení vydavatelských oprávnění znamenalo okamžitý nárůst počtu nakladatelů (jen během roku 1990 stoupl počet nakladatelství z původních 45 na 550). Nárůst počtu titulů není ještě tak zásadní jako v následujících letech, protože většina „kamenných“ (tj. předlistopadových) nakladatelství seškrtala své ediční plány na rok 1990 a zaměřila se na jiný typ produkce (počet vydaných titulů stoupl z 3 767 v roce 1989 pouze na 4 136). Toto období se však vyznačuje obrovskými náklady knih, především disidentských a exilových

autorů. Na trhu se současně objevují všechny potlačované žánry triviální literatury, od rodokapsů až po červenou knihovnu, vydávané v mnohatisícových nákladech. Svou činnost obnovuje také Svaz českých knihkupců a nakladatelů, který má ovšem v nových poměrech (i z dlouhodobé perspektivy) slabé postavení.

V následujícím období (konec roku 1990 a rok 1991) pokračují nakladatelé v saturaci stále ještě neuspokojené poptávky po knižních titulech nejrozmanitějšího druhu. Vycházejí reedice zapomenutých knih, volných autorů, autobiografické texty, deníková a memoárová literatura, všechny doposud ideově zatracované žánry triviální literatury, sci-fi a non-fiction literatura, publikace slovníkového a encyklopedického typu apod. Počet vydaných titulů v tomto období postupně vzrostl na 6 057 titulů. Vydavatelská činnost se vyznačuje vysokou mírou nesystematičnosti, orientací na kvantitativní uspokojení poptávky a z ní plynoucí co nejvyšší zisk. Počet registrovaných nakladatelů se zdvojnásobil a v roce 1991 v ČR působilo již 1 080 nakladatelů. Nakladatelé již nemuseli žádat o povolení na ministerstvu kultury, k získání nakladatelského oprávnění stačila jen registrace na magistrátu. V tomto období se začíná také ukazovat, že všemocná ruka trhu kupící se funkční a koordinační problémy nevyřeší, a tak se postupně ozývají hlasy volající po zavedení nových principů, na jejichž základě by měl krystalizující systém knižní produkce fungovat.

Již v roce 1992 se zřetelně projevuje, že se knižní systém neobejde bez hlubší transformace. I když počet vydaných titulů v roce 1992 nadále stoupá (v roce 1992 se v ČR objevilo 6 743 titulů), trh vykazuje ve všech ohledech známky přesycenosti. Náklady knih postupně klesají, knižní nadprodukce ničí některá (hlavně státní) nakladatelství i distribuční podnik Kniha, zvyšují se ceny knih, vzrůstají výrobní náklady i knihkupecký rabat. Krize knižního průmyslu postihla nejvíce kamenná nakladatelství, potýkající se nejvíce s dědictvím minulého režimu. Ačkoliv se tato nakladatelství okamžitě po převratu snažila reagovat na změny a podstatně snížila počet zaměstnanců i titulů, struktura jejich provozu se měnila jen pomalu. Začátkem 90. let ministerstvo kultury přistoupilo k jejich privatizaci, která se však pro mnohá z nich stala osudnou (např. kauza kolem privatizace nakladatelství Odeon). I přes nepříznivé

okolnosti na knižním trhu v tomto roce stoupá počet zaregistrovaných nakladatelů (statistiky pro rok 1992 uvádějí 1 520 nakladatelských subjektů).⁵⁰

V následujících letech se problémy knižního trhu dále prohlubovaly (špatná platební morálka mezi jednotlivými články knižního řetězce, stánkový a pultový prodej knih, komisioní prodej a výprodej levných knih, neprofesionalita knihkupců i nakladatelů, velké distribuční problémy a zvyšující se distributorský rabat, porušování autorských práv, reprinty úspěšných předlistopadových edic), teprve až po roce 1996 můžeme sledovat tendenci k postupné stabilizaci a profesionalizaci knižního trhu.

Dnešní český knižní trh má sice ještě doposud svá specifika, ale v zásadních charakteristikách je jeho vývoj konvergentní s vývojem velikostně srovnatelných, západních knižních trhů. Z dlouhodobější perspektivy je jeho vývoj dán těmito tendencemi (Pistorius 2005: 19):

- (1) odklon od beletrie k literatuře faktu a odborným publikacím
- (2) příklon k vizuální informaci (velké ilustrované knihy, komiksy)
- (3) vzestup odborné literatury
- (4) vzestup dětské literatury
- (5) na západních trzích se projevuje celkový odklon od laciných knih směrem k tlustým a výpravným knihám a také k vázaným na úkor paperbacků⁵¹
- (6) vzestup elektronických médií

K těmto charakteristikám je třeba doplnit tendenci k monopolizaci knižního trhu, která se v posledních letech projevuje zvláště zřetelně. V roce 2010 Národní agentura ISBN registrovala 4 875 nakladatelů, ale z tohoto počtu jen 1 925 nakladatelů vydalo alespoň jeden titul. 41% knižního trhu pak ovládají nakladatelství produkující více než 100 titulů ročně. Výrazně se změnila také struktura knižní

⁵⁰ Výzkum Jana Halady z poloviny 90. let (citováno podle Halada 2007) ukazuje, že jen 20% polistopadových nakladatelů se rekrutovalo z řady nakladatelských pracovníků působících před revolucí v kamenných nakladatelstvích, 6% z profesí blízkých nakladatelské činnosti, dalších 6% z řad bývalých knihkupců, 15 % z řad kulturních pracovníků a více než 51% z profesí ostatních.

⁵¹ V tomto ohledu je český knižní trh specifický, protože se na něm odklon od vázaných, graficky kvalitně zpracovaných knih nikdy neprojevil, Češi mají ke knize silně proprietární vztah.

produkce. Z celkového objemu dnešní knižní produkce (tj. 17 054 vydaných titulů za rok 2010) tvoří 88% novinek a 35% z tohoto objemu překladová literatura (jasná je převaha titulů přeložených z angličtiny, dále je nejvíce zastoupena literatura přeložená z němčiny a francouzštiny, překlady z malých literatur tvoří asi 1% celkového objemu knižní produkce). Samozřejmě výše uvedená čísla mají jen malou výpovědní hodnotu o skutečném žánrovém složení knižní produkce. Beletrie je však obecně na ústupu, Pistorius (2005) uvádí, že v letech 1992-2000 tvořila ještě 40% objemu produkce všeobecných knih (tj. beletrie, literatura faktu, dětské knihy, výtvarné umění), statistiky v roce 2010 uvádějí pouhých 26%.

Ve srovnání s obdobím první poloviny 90. let pracují současní nakladatelé s promyšlenými strategiemi a soustředí se na dlouhodobější cíle, které jim umožňují přežít na trhu (vedle propagačních strategií jsou to např. promyšlený ediční profil a udržování, rozšiřování tzv. tržní niky). Český knižní trh je ve srovnání s ostatními západními trhy charakteristický vysokým podílem výrobních nákladů na celkové ceně, které tvoří průměrně 40% nákladů (na západních trzích asi 23%), a tak čeští nakladatelé tak musejí pracovat s odlišnými strategiemi a počítat s většími riziky.

Na vztahu českých čtenářů ke knize se však turbulentní vývoj uplynulých 20. let podepsal jen minimálně. Hororové scénáře o zániku české knihy a masivní nivelizaci čtenářského vkusu, šířené profesionály i publicisty v průběhu 90. let, se nepotvrdily, ba naopak. Knižní trh vykazuje v současnosti vysokou míru profesionalizace, a jak ukazuje průzkum Jiřího Trávnicka (2008) o vztahu českých čtenářů ke knize, jsou Češi v evropském kontextu stále nadprůměrnými čtenáři se silně zakořeněným vztahem k tomuto médiu.

3.5.2 Překladová literatura

Jestliže jsme v předcházejících obdobích o tendencích uvádění překladové literatury na knižní trh konstatovali, že jsou málo přehledné, tak v období 90. let můžeme hovořit přímo o chaosu. V prvních letech se dohánělo to, co v období normalizace být publikováno nesmělo, nebo se do omezené kapacity edičních plánů nedostalo. Současně se na trh uvádějí noví autoři, nové směry, ale vycházejí také

reprinty starších překladů a překladů uvolněných autorů. V dnešní době, kdy je nabídka po překladové literatuře klasických i moderních autorů nasycená a v knihkupectvích je tento typ literatury běžně k dostání, se projevuje tendence k uvádění tvorby současných světových autorů. Podíl na tomto trendu má rozsáhlá současná zahraniční síť grantové podpory a profesionální síť kontaktů mezi českými a zahraničními nakladateli. Tento trend má však i své nevýhody, protože produkce překladové literatury je ze $\frac{3}{4}$ podporována zahraničními fondy a je málo pravděpodobné, že by tento typ literatury (zejména beletrie) byl bez grantové podpory v takovém množství na český trh uváděn. Také kontakty mezi českými a zahraničními nakladatelstvími se soustředí spíše na udržení přehledu o nejnovější produkci, ve zdrojovém kontextu oceňované literárními cenami, výroky kritiky, prezentacemi na světových knižních veletrzích či v případě oddechových žánrů čísly prodejnosti, a tak (zvláště v případě malých literatur) je dnes těžké prosadit k vydání titul starší pěti let, byť kvalitního a renomovaného autora a se zajištěnou grantovou podporou (např. několikeré odmítnutí oceňovaného a v Nizozemsku dobře prodávaného románu Helly S. Haase *Slenteloog*).

3.5.3 Překlady z nizozemské literatury

Zdá se, že s proměnou společenského kontextu v roce 1989 se uzavřela další dějinná etapa uvádění nizozemské literatury do českého literárního prostředí. V předcházející kapitole jsme ukázali, že na konci 80. let postupně upadá zájem o nizozemskou literaturu a že uvádění žánrově a umělecky nepřilíš rozmanité tvorby se po čase zcela vyčerpalo a skončilo ve slepé uličce. Pokud se produkce nizozemské literatury měla udržet a obstát na českém knižním trhu, potřebovala hlubokou, dalekosáhlou transformaci. Devadesátá léta jsou tedy i pro ni obdobím kolapsu, krystalizace, ale i postupné stabilizace a institucionalizace. Tyto vývojové fáze zřetelně ukazuje kvantitativní rozvrstvení produkce v jednotlivých letech:

Překlady krásné literatury z nizozemštiny v období 1990-2010

<i>Rok vydání</i>	<i>Nově vydané tituly</i>	<i>Reedice</i>	<i>Celkový počet</i>
1990	2	0	2
1991	0	0	0
1992	0	3	3
1993	1	2	3
1994	1	3	4
1995	0	0	0
1996	1	0	1
1997	2	0	2
1998	2	0	2
1999	5	0	5
2000	4	0	4
2001	2	1	3
2002	2	0	2
2003	4	1	5
2004	4	0	4
2005	3	0	3
2006	5	3	8
2007	7	0	7
2008	6	0	6
2009	2	0	2
2010	5	3	8

V první polovině 90. let jasně dominují reedice dříve komerčně i čtenářsky úspěšných autorů, do roku 1995 vyšlo v reedicích 8 z celkových 11 titulů. Nakladatelství Svoboda⁵² sahá k opětovnému vydání bestsellerů Willy Corsariové *Neviditelný nepřítel* (1992) a Jana de Hartoga *Nemocnice* (1993). Vydává také podruhé román Jana

⁵² Po převratu změnilo majitele, v roce 1993 vystupovalo pod názvem Svoboda-Libertas, poté opět jako Svoboda. Po neúspěšné privatizaci skončilo nakladatelství v roce 1998 v likvidaci. V roce 1996 založil poslední ředitel Svobody, Stefan Szeryński, nakladatelství Svoboda Servis, s.r.o., zaměřené převážně na vzdělávací literaturu a učebnice. Toto nakladatelství vydává ročně okolo 10 titulů.

de Hartoga *Thalassa* (1993, 1. vydání v nakladatelství Panorama). Dále se objevují dva reprinty slavných předválečných románů Madelon Székely- Lulofs *Guma klesá* (1993, Erika) a *Kuli* (1994, Dekon). Také vychází třetí vydání oblíbeného románu *Deník čínské císařovny*, tou dobou už volného autora, Johana Fabricia (Nakladatelství Josefa Šimona, 1994). Nakladatelství Vyšehrad vydalo v reedici úspěšný humoristický román Toona Kortoomse *Pomóóóc! Doktor se topí* (1992) a poté přistoupilo k vydání nového titulu tohoto autora *Farnost na blatech* (1994). Do této skupiny komerčně i čtenářsky úspěšných autorů patří i překlad dalšího, tentokrát detektivního románu, Theuna de Vriese *Haydnova hlava* (Odeon, 1990). Jedná se tedy o populární tituly, které mohly vycházet v relativně vysokých nákladech⁵³ a byly dobře prodejné, z dlouhodobé perspektivy tento trend však nebyl udržitelný. Pokud se produkce nizozemské literatury měla na českém knižním trhu vůbec udržet, bylo třeba její vydávání opřít o silné nakladatelské partnery a oživit u čtenářské obce historii dlouhých česko-nizozemských kulturních vztahů.

3.5.3.1 Institucionalizace nizozemské literatury v 90. letech

Prvním pokusem o nalezení nového místa pro nizozemskou literaturu a současně pokusem o uvádění kvalitní tvorby nizozemských autorů, bylo vydání Mulischova románu *Dvě ženy* (nizozemsky 1975, česky 1993, překlad Olga Krijtová). Knihu vydalo nakladatelství Ivo Železný a na příkladě jejího vydání je dobře vidět, jak významnou hodnotu měl symbolický kapitál naakumulovaný v době před revolucí a jak důležitou roli měla v novém tržním prostředí síť kontaktů z této doby. Olga Krijtová se osobně znala s Ivem Železným, ještě z dob, kdy působil v nakladatelství Svoboda, kde jí redigoval vydání Elsschotových spisů. Nakladatelství Iva Železného patřilo v 90. letech k nejvýznamnějším hráčům na trhu, v druhé polovině 90. let pak bylo vůbec největším nakladatelstvím s vlastní distribuční sítí, které ovládalo jednu třetinu českého knižního trhu. Ivo Železný se držel hesla, že k vydání ¼ kvalitní literatury je třeba vydat ¾ čtiva, a podle této zásady byly profilovány edice jeho

⁵³ Od roku 1990 byla zrušena povinnost uvádět v tiráži výši nákladu publikace. Pokud se o nákladu v tomto období vůbec zmiňujeme, jedná se pouze o hrubé odhady.

nakladatelství. Nakladatelství zřídilo už na počátku své činnosti edice profilované pro náročnější literaturu jako *Česká knihovna*, *České osudy* nebo *Severská knihovna*.

V roce 1993 nakladatelství přistoupilo k zřízení edice *Nizozemská knihovna*, v níž jako první svazek vyšel již zmiňovaný román Harryho Mulische. Kniha nezůstala bez povšimnutí recenzentů, v deníku *Svobodné slovo* vyšla recenze⁵⁴ a ve *Tvaru* se objevil rozhovor s překladatelkou a krátkou ukázkou z knihy.⁵⁵ V *Nizozemské knihovně* měly vyjít i další svazky, v kompletním, necenzurovaném překladu román Theuna de Vriese *Ženojed*⁵⁶ a román Jana Bernlefa *Zatmění mozku*⁵⁷. Z velkých plánů toho nakonec nezůstalo příliš mnoho, v roce 1996 vydalo nakladatelství IŽ jen Bernlefův román *Zatmění mozku*, román *Ženojed* se svého opakovaného vydání nakonec nedočkal. Nicméně i krátká existence *Nizozemské knihovny* stačila k tomu, aby si zásluhou Olgy Krijtové nizozemský produkční fond *Nederlands Literair Productie en Vertalingenfonds*⁵⁸ povšiml, že v Čechách je o vydávání nizozemské literatury zájem. Román *Dvě ženy* vyšel tak jako první u nás s finanční podporou NLPVF, pokrývající ze 3/4 překladatelův honorář a částečně náklady na vydání knihy.

Zahájení činnosti *Nizozemské edice* přineslo první plody v postupném ožívání zájmu o nizozemskou kulturu. Do rolí literárních agentů a kulturních propagátorů se pasovali bývalí i tehdejší studenti Olgy Krijtové (Veronika Havlíková, Jana Irmannová, Petra Schürová, Ruben Pellar aj.) a spolu s grande dame nizozemské literatury u nás, která v této době už mohla těžit ze svého prestižního postavení docentky i kontaktů v kulturní sféře z předlistopadového období, se podařilo

⁵⁴ (-kra-). Láska je láska. *Svobodné slovo*, 7.6.1994, s. 8.

⁵⁵ (-již-). O nizozemských knížkách, Nizozemské knihovně a Harry Mulischovi. *Tvar*, 1994, roč. 5, č. 11, s. 12-13.

⁵⁶ V tomto románu si zastříhaly nůžky příliš pruderní cenzury. O pruderních zásazích cenzury v různých nizozemských románech viz. Krijtová, O. Překlady pro použití delfíny. *Světová literatura*. 1981, roč. 26, č. 4.

⁵⁷ Kniha vyšla ještě jednou. V roce 2010 ji vydalo nakladatelství Za tratí pod změněným titulem *Vybasínání mozku Martina Kleina* a s doslovem Jiriny Šiklové. Objevila se také v nominacích na Knihu roku 2010 v tradiční anketě Lidových novin.

⁵⁸ Od roku 2010 pracuje fond pod názvem *Nederlandse Letterenfonds*, který vznikl sloučením *Nederlands Literair Productie en Vertalingenfonds* a *Fonds voor de Letteren*. Tento fond zaštiťuje vedle dalších aktivit také vydávání a propagaci nizozemské literatury v zahraničí. Paralelně existuje *Vlaams fonds voor de Letteren* pro podporu vlámské literatury v zahraničí.

upozorňovat na dlouhou tradici česko-nizozemských vztahů a význam nizozemské kultury pro evropské kulturní dědictví. V červnu roku 1994 proběhl v Českém rozhlase *Týden nizozemské kultury*, v roce 1995 vyšlo tematické číslo časopisu *Tvar* (1995/12) věnované nejen nizozemské literatuře, ale i nizozemštině a nizozemskému malířství.

Když záhy v roce 1996 projekt *Nizozemské knihovny* ztroskotal, pokoušeli se nederlandisté z tohoto okruhu nalézt jiného strategického partnera pro vydávání širšího spektra nizozemské literatury. Jejich aktivity zaštitilo po čase nakladatelství Cinemax, jehož majitelem byl manžel nederlandistky Petry Schürové a které se specializovalo na vydávání filmové literatury. V Cinemaxu vznikla v roce 1997 *Nizozemská edice*⁵⁹, v níž měla vycházet klasická i současná beletrie, dětská literatura, non-fiction, knihy věnované společenským vědám, historii, geografii a umění. Prvním svazkem byl soubor pohádek Mauritse de Meyera *Vlámské pobádky* (1997, překlad Petra Schürová), dále zde vyšel *Belgický labyrint* Geerta van Istendaela (1998, překlad Jana Irmannová), v řadě dětské literatury *Veverčák a mravenec* Toona Tellegena (1998, překlad Jiřina Holeňová), *Malé dějiny Amsterdamu* Geerta Maka (1999, překlad Veronika Havlíková) a detektivní romány vlámských autorů Pietra Aspeho a Boba Mendese (1998, překlad Petra Schürová). V dubnu 1999 pak stejný okruh lidí založil doposud aktivní společnost pro šíření nizozemské a vlámské kultury *Ne-be*.⁶⁰

Ani *Nizozemská edice* neměla dlouhého trvání (zanikla už na konci 90. let). Tento projekt však potvrdil zájem o vydávání nizozemské literatury v kvalitních překladech odborníků.⁶¹ Práci těchto lidí tedy začal podporovat nizozemský produkční fond a ve spolupráci s nimi se pustil do soustavné propagace nizozemské literatury v Čechách. Prvním výsledkem této spolupráce byla velká promoční akce v roce 1999. Na pražský knižní veletrh *Svět knihy* přijeli propagovat překlady svých knih

⁵⁹ Více informací Schürová, P. *Nizozemská edice*. *Literární noviny*. 1999, roč. 10, č. 20, s. 2.

⁶⁰ Více o záměrech této společnosti Schürová, P. *Ne-be*. *Literární noviny*. 1999, roč. 10, č. 20, s. 2, nebo na www.ne-be.cz.

⁶¹ Vedle knih publikovaných v *Nizozemské edici* vyšly roce 1997 překlady dvou čerstvých absolventek Olgy Krijtové, *Díra do světa* Benna Barnarda v překladu Jany Irmannové (Český spisovatel 1997) a soubor povídek Jana Wolkerse *Model* v překladu Veroniky Havlíkové (Aurora). Veronika Havlíková získala také za svůj překlad Wolkersovy povídky *Atrapa* v roce 1995 3. místo v soutěži Jiřího Levého.

nizozemští autoři Cees Nooteboom a Arnon Grunberg, v divadle Archa proběhly dva večery autorských čtení věnované nizozemské literatuře, na nichž oba autoři, doprovázeni Jáchymem Topolem, také vystoupili. Oběma spisovatelům se dostalo velké pozornosti ze strany českých médií. V květnu také vyšlo tematické číslo *Literárních novin* (1999/20), věnované nizozemské literatuře (próze, poezii i divadlu) a obecným článkům o nizozemské kultuře a česko-nizozemských vztazích.

Překlady Nooteboomova *Následujícího příběhu* (Mladá fronta, překlad Olga Krijtová) i Grunbergových *Modrých pondělků* (Aurora, překlad Veronika Havlíková) vzbudily pozornost předních českých recenzentů i vydavatelů. Ještě v tomtéž roce se objevil překlad Nooteboomova stěžejního díla *Rituály* (Prostor, překlad Veronika Havlíková) a rok na to následoval překlad dalšího Grunbergova románu *Statisté*.

3.5.3.2 Literární kritika a uvedení tvorby Ceese Nootebooma a Arnona Grunberga do českého literárního prostředí

Ačkoli Cees Nooteboom i Arnon Grunberg vstoupili do českého literárního prostředí ve stejnou dobu a s dostatečnou pompou ze strany kritiků i recenzentů, z dnešního pohledu se ukazuje, že jméno Arnona Grunberga se v českém literárním prostředí zabydlelo, zatímco dílo Ceese Nootebooma sice není neznámé, ale je stále ještě poznamenáno jistou mírou exkluzivity, neuchopitelnosti a tudíž i okrajovosti. Na romány a poetiku Arnona Grunberga odkazují i recenzenti uvádějící do českého prostředí jména jiných autorů (např. v případě Willema Frederika Hermanse nebo Dimitri Verhulsta) a ze srovnání počtu přístupů k recenzím a článkům na literárním portálu *iLiteratura* v sekci *Boeken* vyplývá, že články o Arnonu Grunbergovi patří hned po těch o Harry Mulischovi a Willemu Frederiku Hermansovi k nejvíce čteným (Ceese Nootebooma naopak předstihují spisovatelé jako Margriet de Moor, nebo méně překládaní Tessa de Loo, Frank Westerman, Jan Bernlef apod.). Pojďme se tedy blíže podívat na otázku, jaký obraz o obou autorech vytvářela literární kritika a jaké faktory ovlivnily recepční proces jejich díla a odlišnou pozici v současném českém literárním prostředí.

Cees Nooteboom byl v době svého uvedení na český knižní trh literární hvězdou světového formátu. Měl za sebou četná literární ocenění, včetně nizozemské literární ceny Constantina Huygense (1992) za celoživotní dílo a evropského ocenění Aristeion (1993). Prezentace jeho díla na frankfurtském knižním veletrhu věnovaném literatuře Nizozemí a Vlámka v roce 1993 vzbudila po celé Evropě (zejména v německy mluvící jazykové oblasti) obrovskou vlnu zájmu o literaturu nizozemsky píšících autorů. Jeho knihy byly přeloženy do mnoha světových jazyků a i v Nizozemsku byl po vydání *Rituální* (1980) – dříve jeho dílo bohužel doplácelo na to, že byl považován za autora cestopisů, tudíž pro nizozemskou literární kritiku méně literárně hodnotné lektury – přiřazen k autorům tzv. velké trojky, Revemu, Hermansovi a Mulischovi.

Z kritického ohlasu *Následujícího příběhu* je znát, že české recenzenty zaskočila mnohovrstevnatost a světovost Nooteboomova díla. Právě tyto dva aspekty akcentuje Olga Krijtová ve svém fundovaném doslovu k překladu *Následujícího příběhu*, v němž poukazuje na paralely mezi Nooteboomem a Harry Mulischem, středověkou moralitou *Everyman*, resp. její nizozemskou obdobou *Elckerlyk*, magickým realismem (v češtině také dostupných) vlámských autorů Huberta Lampoa a Johana Daisneho, básnickým dílem Jana Slauerhoffa a díly velkých evropských klasiků – Fernanda Pessoa a Marcela Prousta. Ukazuje se, že v českém kontextu nejsou tyto klasické a paralela se středověkými hledačskými díly dostatečnou zárukou kvality, mnohem větší váhu má jméno Milana Kundery, které slouží jako měřítko evropské velikosti (to platí i textu na záložce knihy).⁶² Souvislost s Kunderou zmiňují hned v úvodu dva recenzenti, Pavel Kotrla⁶³ a Milan Jungmann.⁶⁴ Zatímco u Kotrly se jeví srovnání s Kunderou adekvátním příměrem Nooteboomovy kanonicity:

⁶² Fenomén „Kundera“ také výrazně ovlivnil recepci románu *Temná komora Damoklova* Willema Frederika Hermanse (překlad Magda de Bruin-Hüblová, Host 2010), k němuž Kundera napsal dokonce doslov. Díky tomuto doslovu se kniha dočkala ještě v tomtéž roce i druhého vydání (což je v případě nizozemské překladové literatury věc nevídaná), nadšeného ohlasu předních českých recenzentů a kritiků a byla považována za jednu z nejvýznamnějších literárních událostí roku 2010. Hned v následujícím roce vyšel další Hermansův román *Už nikdy spánek* (překlad Magda de Bruin-Hüblová, Host 2011). Recenze, ostatně velmi pozitivní, se objevily ve všech významných kulturních rubrikách českých i slovenských novin a časopisů.

⁶³ Kotrla, P. *Následující příběh*. *Tvar*, 1999, roč. 10, č. 17, s. 23.

„Je až s podivem, že česká literatura tohoto autora píše, cestopisů, fejetonů, literárního kritika, básníka, romanopisce, držitele několika významných literárních ocenění doposud obcházel. Připomeňme jenom, že od autora, co do věhlasu srovnávaného s Milanem Kunderou, máme možnost přečíst si v *Lettre Inaternationale* 7/1992 jeho rozhovor s Umbertoem Ecem.“

Jungmann tento výrok zpochybňuje:

„Záložka novely *Následující příběh*, tvrdí o jeho autorovi, že jeho jméno „je ve v poslední době ve vzdělaneckých kruzích skloňováno častěji než jméno Milana Kundery.“ My v českém zázemí vzdělanecké kruhy zřejmě postrádáme, protože jméno Cees Nooteboom nám nezní nijak povědomě, ale je to vskutku autor překládaný do mnoha jazyků.“

Daniel Anýž⁶⁵ se zase naopak v rozhovoru s Nooteboomem soustředí na vztah autora ke Kunderovi.

Je až s podivem, jak v případě této knihy recenzenti zůstávají v zajetí závěrů Olgy Krijtové a jak málo originálním způsobem dokáží Nooteboomovu novelu zhodnotit či ji včlenit do širšího literárního kontextu. Výjimku v tomto případě tvoří recenze Josefa Chuchmy, který vidí souvislost mezi *Následujícím příběhem* a aktuálně probíhající výstavou v Obecním domě *Cesta na jih*, dílem Ferdinanda Pessoy a rakouského prozaika Petra Handkeho.

V Chuchmově recenzi avizované vydání Nooteboomova klíčového románu *Rituály*, nezbudilo u recenzentů větší ohlas než kniha předcházející, ačkoliv Cees Nooteboom byl tou dobou podle Jakuba Grombíře autorem téměř kultovním.⁶⁶ V denním tisku se objevuje pouze jedna recenze,⁶⁷ další recepce se odehrává výhrad-

⁶⁴ Jungmann, M. Záložka novely. *Literární noviny*, 1999, roč. 10, č. 11, s. 16.

⁶⁵ Anýž, D. Nooteboom : Vždy jsem chtěl cestovat a psát. *Mladá fronta Dnes*, 31.5.1999, s. 15.

⁶⁶ Grombíř, J. Nooteboomovo panoptikum voskových figurín. *Tvar*, 2000, roč. 11, č. 7, s. 22-23.

⁶⁷ Jungmannová, L. Nooteboomovy Rituály jako příspěvek k zobrazení času. *Mladá fronta Dnes*, 3.1.2000, s. 20.

ně v čistě v literárních periodících *Tvar* a *Host*.⁶⁸ Recenze i studie, srovnávající *Rituály* s románem *Průzračné věci* Vladimira Nabokova, jsou sice detailnější, promyšlenější, informačně hodnotnější (to je zajisté dáno i větším rozsahem, který v denním tisku není možný), ale jejich dopad je omezen pouze na úzce profilovaný okruh čtenářů a literárních profesionálů.

Další překlad z Nooteboovy tvorby, tentokrát román *Ráj ztracený* (překlad Magda de Bruin-Hübllová, Paseka 2008), vyšel až v roce 2008, kdy už měl autor za sebou udělení rakouské Státní ceny pro evropskou literaturu (2002), německé Goetheho ceny (2002), v nizozemské jazykové oblasti nejvýznamnějšího literárního ocenění Ceny P. C. Hoofta (2004) a v německé jazykové oblasti vydání souborného díla v prestižním nakladatelství Suhrkamp, jinými slovy, jeho dílo bylo ověřeno všemi atributy, které dle teoretických překladů dynamizují knižní trh. Patrně ne však dostatečně ten český.⁶⁹ Knize se ve srovnání s *Rituály* dostalo větší pozornosti. *Lidové noviny* přinesly recenzi Veroniky ter Harmsel Havlíkové v rubrice *Knihy týdne*, recenze se objevily také v *Literárních novinách* a *Respektu*.⁷⁰ Literární portál *iLiteratura* se propagací této knihy věnoval nejvíce, jsou tu k nalezení recenze, doslov knihy, ukázka a portrét autora.

Pro recenze je příznačné, že už nepotvrzují kanonický status autora a neopírají jeho tvorbu o velká jména evropské literatury, ale je v nich v patrné tápání a nenalézání interpretačního klíče k tomuto Nooteboomovu dílu (jediná Veronika ter Harmsel-Havlíková vidí východisko v postmoderním čtení). Recenze se tak v podstatě omezují na převyprávění obsahu, ačkoliv ani to není v případě *Ráje ztraceného* úkol jednoduchý.

⁶⁸ Sýkora, M. "Snadné, jak víš, je to, synu.": Nabokov a Nooteboom. *Host*, 2000, roč. 16, č. 1, s. 35-39.

Sýkora, M. *Rituály života a smrti*. *Host*, 2000, roč. 16, č. 3, příl. s. 9-10.

⁶⁹ Výmluvným důkazem nezájmu je letošní výprodej románu, distribuční firma Kosmas ho od června prodává jen za 49 Kč.

⁷⁰ Harmsel-Havlíková, V. ter. Andělé a lidé nepatří k sobě. *Lidové noviny*, 21.6.2008, s. 23.

Havlová, V. Tajemství andělů. *Literární noviny*, 22.9.2008, s. 10.

Pilátová, M. Jak ztratit a najít ráj. *Respekt*, 2008, roč. 18, č. 30, s. 63.

Arnon Grunberg byl v roce 1999 autorem úspěšného debutu *Modré pondělky* (1994, překlad Veronika Havlíková, Aurora 1999), románu *Statisté* (1997, překlad Veronika Havlíková, Aurora 2000) a knižní prémie k Týdnu knihy *Svatý Antonio* (1998, česky pouze úryvek v revue *Prostor*, 1999, č. 41, s. 161-172, překlad Veronika Havlíková).

Ačkoliv Grunberg vstupoval do českého literární prostředí s výrazně nižším kanonickým statusem než Cees Nooteboom, dostalo se mu ze strany českých kritiků a recenzentů srovnatelné pozornosti. V kulturních rubrikách deníku *MF Dnes*⁷¹ a *Právo*⁷² vyšly články o autorovi. Recenze se objevila také v *Nových knihách*⁷³ a rozhovor s autorem uveřejnil časopis *Labyrint revue*.⁷⁴ Arnon Grunberg je v nich představen jako autor ironicky glosující svůj židovský původ, podobně jako Woody Allen či Philip Roth (Anýž, Cinger 1999). Stejně jako v případě Ceese Nootebooma se recenzenti soustředili více na osobu autora a nosná témata jeho díla, román *Modré pondělky* není hodnocen, ani analyzován. Jen v recenzi Jiřího Salveta⁷⁵ je román detailněji analyzován a recenzent se současně zamýšlí nad aktuálností Grunbergovi generační výpovědi pro českého čtenáře.

Román *Statisté* vyšel v roce 2000 bez povšimnutí recenzentů, jen v almanachu *Labyrint revue* (1999/č. 5-6, s. 28-29) vyšla před uveřejněním ukáзка doprovázená literárním portrétem z pera nederlandistky Veroniky Kopáčkové.⁷⁶ I když další Grunbergův román vyšel v češtině až v roce 2006, objevil se opět v *Labyrint revue* (2003, č. 13-14, s. 43-45) článek o kauze Marek van der Jagt vs. Arnon Grunberg, doplněný ukázkou z románu *Dějiny mé plešatosti*. Článek o této kauze patří na www.iliteratura.cz vedle portrétu autora k nejčtenějším článkům z Grunbergovské sekce. Román

⁷¹ Anýž, D. Arnon Grunberg teď hodlá pomáhat bližním. *Mladá fronta Dnes*, 9.6.1999, s. 18.

⁷² Cinger, F. Grunberg o Židech a prostitutkách. *Právo*, 15.10.1999, s. 16.

⁷³ Knapp, A. Provokativní revize v pokojích bez záclon. *Nové knihy*, 1999, roč. 39, č. 24, s. 1, 4.

⁷⁴ Dvořák, Joachim – Matoušek, Petr. Arnon Grunberg: Nizozemská hvězda v New Yorku. *Labyrint Revue*, 1999, roč. 8, č. 5-6, s. 26-27.

⁷⁵ Salveta, J. Lidé jsou zaměnitelní jako igelitové tašky. *Host*, 2000, roč. 16, č. 4, příl. s. 9-10.

⁷⁶ Veronika Kopáčková také zmiňuje Grunberga ve svém dřívějším článku v souvislosti s tvorbou autorů generace Nic (Nuda v polderu. Nestojí Nic opravdu za nic? *Literární noviny*. 1999, roč. 10, č. 20, s. 13.)

Fantomová bolest (překlad Magda de Bruin-Hübllová, Argo 2006) byl recenzenty přijat s nadšením. Oceňován byl opět Grunbergův styl a tragikomická poloha. Ukazuje se, že se recenzenti orientují v Grunbergově tvorbě a odkazují na předcházející autorovi romány. V červnu 2007 Grunberg přijel opět do Prahy, tentokrát vystoupil na Festivalu spisovatelů Praha. V deníku *MF Dnes* (17.6.2007, s. D9) se ku příležitosti jeho návštěvy objevil obsáhlý rozhovor s Alicí Horáčkovou o autorově způsobu psaní, jeho mystifikacích a židovské identitě. V září téhož roku odvysílala stanice Vltava také pásmo věnované tomuto spisovateli. Pozornost na sebe Grunberg obrátil také v roce 2009, kdy vyšel překlad jeho románu *Tirza*, v Nizozemsku oceněném prestižní cenou Libris. Kniha byla zařazena do projektu *Noc literatury* a autor následně knihu propagoval na veletrhu *Svět knihy*. Román byl opět přijat příznivě a recenzenti⁷⁷ ocenili vedle tradičních aspektů Grunbergova stylu také kompoziční techniku a aktivní zapojení čtenáře do konstruování příběhu.

Z výše uvedené analýzy se jasně ukazuje, že činnost recenzentů a kritiků sice ovlivňuje kanonický status autorů v českém prostředí, nebo lépe řečeno potvrzuje status prověřený již řadou selektivních procedur a recepčních procesů v nizozemské literatuře. Recenzenti se však na recepčním procesu podílejí pouze částečně, spíše produkci selektují a klasifikují. Faktorem, který dynamizuje recepci i knižní trh a ovlivnil odlišnou recepci díla Ceese Nootebooma a Arnona Grunberga v českém prostředí, je frekvence tzv. literárního provozu mezi oběma literárními prostředími a propracovaná marketingová strategie, na níž se v tomto podílejí případně nakladatelé, překladatelé, kulturní oddělení nizozemské ambasády a zejména nizozemský produkční fond. Ukazuje se, že na dnešním knižním trhu nelze rozhodně podceňovat váhu marketingových strategií a že ani samotná vysoká kvalita textu, věhlas autora či recenzentská činnost nestačí k tomu, aby kniha v obrovském objemu knižní produkce nezapadla.

⁷⁷ Heller, J. Když chlap práskne do stolu. *A2*, 2009, roč. 5, č. 25, s. 7.

Trpka, V. Vyvolat si čtenáře. *Tvar*, 2009, roč. 20, č. 12, s. 21.

3.5.3.3 Současné tendence

Z odstupu posledních několika let se ukazuje, že propracovaná marketingová strategie a spolupráce s nizozemským produkčním fondem přináší ovoce a nizozemská literatura postupně vstupuje do povědomí širšího kulturního publika. Knihy nizozemských autorů jsou recenzovány, pravidelně v sekci *Boeken* na literárním portálu *iLiteratura* a velmi často také v předních kulturních rubrikách a literárních časopisech. Skutečnost, že je produkce nizozemské literatury opět na vzestupu, se ukazuje z kvantitativního přehledu počtu titulů. Jen od roku 2000, kdy se na její propagaci aktivně podílí NLPVF, se objevilo v oblasti krásné literatury 44 nově přeložených titulů, což je ve srovnání s předcházejícími obdobími velice vysoký počet. Také tematické spektrum se v posledních dvou desetiletích značně proměnilo. V češtině vychází pravidelně tvorba dobře prodáváných, nizozemskou kritikou i odbornou veřejností oceňovaných autorů. Podrobněji je však v posledním desetiletí sledována tvorba pouze čtyř autorů – Harryho Mulische, Margriet de Moor, Arnona Grunberga a Ceese Nootebooma. Tento trend je poznamenán politikou NLPVF, který v rámci jednoho nakladatelství finančně podporuje pouze vydání dvou titulů od stejného autora. Proto i tvorba výše uvedených autorů se po uveřejnění dvou titulů přesunuje do nakladatelství jiného. Z důvodu existence tohoto opatření se uvádění knih ostatních nizozemských autorů omezuje pouze na jeden či dva tituly, bez zajištění finanční podpory nakladatelé od vydávání upouštějí.

V posledním desetiletí však nizozemská literatura zaujala své pevné místo v edicích významných nakladatelství, orientovaných na vydávání kvalitní beletristické překladové literatury (Euromedia, Mladá fronta, Argo, Paseka, ale v posledních pěti letech také Pistorius & Olšanská, Host, Kniha Zlín). Nejen čeští nakladatelé, ale také recenzenti a literární kritikové tvorbu nizozemských autorů pravidelně sledují a jsou lépe obeznámeni s jejím vývojem. Frekvence literárního provozu mezi českým a nizozemským prostředím je také velmi vysoká, z posledních let připomeňme např. významnou promoční akci, reflektovanou také v českých médiích, *Café Amsterdam* z roku 2007, na níž vystoupili Remco Campert, Esther Ending, Tomas Lieske, Tonus Oosterhoff, Mustafa Stitou a Frank Westerman, propagační turné nizozemských autorů (např. Margriet de Moor, Joost Zwagerman, Arthur Japin, Hafid Bouazza),

pravidelnou účast nizozemských a vlámských autorů na veletrhu *Svět knihy* (např. Arnon Grunberg, Saskia de Coster, Annelies Verbeke, Dimitri Verhulst), zařazení nizozemské a vlámské literatury do projektu *Noc literatury*, četné tematické bloky věnované nizozemské literatuře, odvysílané na stanici Český rozhlas 3 Vltava a další.⁷⁸

I když Zdeněk Pavelka⁷⁹ v jedné ze svých recenzí přirovnal současnou nizozemskou literaturu k „nadupanému tygrovi“, má i současná situace svou stinnou stránku. Jasně se totiž ukazuje, že vydávání nizozemské literatury je zcela závislé na finanční podpoře nizozemských institucí. Bez ní se obejdou tituly jen z oblasti masové produkce (např. romány Raymonda van der Klunderta *Třetí poločas. Nevěry, hádky, bolest a strach – láska za času rakoviny a Time out*, Jota, 2006, 2007 přeložila Marta Nováková nebo *Sonnyboy* Annejet van der Zijlové, Barrister & Principal, 2010, přeložila Pavla Marková), umělecky náročnější literatura vychází výhradně s podporou nizozemského literárního fondu. Zvláště v období snižování státních dotací určených na kulturu a globálních tendencí knižního trhu, který v posledních letech v angloamerické jazykové oblasti inklinuje k principům připomínajícím systém – dnes kapitálem – řízené knižní, může mít tak úzká profilace a závislost na nizozemské kulturní politice pro produkci nizozemské literatury v českém prostředí dalekosáhlé důsledky. Zdá se, že jsme v posledních letech svědky vychýlení pomyslné ručičky vah

⁷⁸ Podrobný výčet česko-nizozemských vztahů od roku 2007 uvádí Magda de Bruin v následujících článcích:

Bruin-Hübllová, M. de. *Přehled česko-nizozemských literárních událostí za rok 2007* [online]. Poslední revize 5.12.2007, cit. [6.8.2011]. Dostupné z <<http://www.iliteratura.cz/Clanek/21861/prehled-cesko-nizozemskych-literarnich-udalosti-za-rok-2007>>.

Bruin-Hübllová, M. de. *Česko-nizozemské literární události za rok 2008* [online]. Poslední revize 23.2.2009, cit. [6.8.2011]. Dostupné z <<http://www.iliteratura.cz/Clanek/23917/cesko-nizozemske-literarni-udalosti-za-rok-2008>>.

Bruin-Hübllová, M. de. *Přehled česko-nizozemských literárních událostí za rok 2009* [online]. Poslední revize 8.1.2010, cit. [6.8.2011]. Dostupné z <<http://www.iliteratura.cz/Clanek/25665/prehled-cesko-nizozemskych-literarnich-udalosti-za-rok-2009>>.

Bruin-Hübllová, M. de. *Přehled česko-nizozemských literárních událostí za rok 2010* [online]. Poslední revize 19.1.2011, cit. [6.8.2011]. Dostupné z <<http://www.iliteratura.cz/Clanek/27701/prehled-cesko-nizozemskych-literarnich-udalosti-za-rok-2010>>.

⁷⁹ Pavelka, Z. Nizozemské bestsellery. A v Česku? *Právo*, příl. *Salon* 15.11.2007, s. 3.

do opačné polohy. Jestli to však bude poloha stále vitální a udržitelná, to ukáže jenom čas.

IV. PŘÍPADOVÁ STUDIE MULTATULI

Výčet Multatuliho knih publikovaných v češtině po druhé světové válce není rozsáhlý. V podstatě se jedná o dvě vydání jeho stěžejního díla *Max Havelaar* z roku 1947 a 1974 a o další dvě vydání předválečného překladu Lídy Faltové *Příběh malého Waltra Pieterse*. V roce 1987 se v časopise *Světová literatura* ještě objevil překlad některých Multatuliho *Myšlenek*, který pořídila Olga Krijtová.⁸⁰

Multatuliho dílo jsme pro případovou studii vybrali nejen proto, abychom testovali praktické využití polystémového modelu pro recepční výzkum, ale zejména proto, že nás zajímá otázka, zda docházelo v závislosti na proměně dobového společensko-politického kontextu ke změně recepce díla tohoto nizozemského klasika a jak se proměňoval poměr estetických a společensko-politických hodnotících kritérií aplikovaných na jeho dílo. Již v předválečném období byl Multatuli recipován zejména v sociálně demokratických kruzích. V té době byly akcentovány estetické hodnoty jeho díla a současně s nimi vyzdvihováno autorovo hluboké sociální cítění a jeho myšlenková ušlechtilost. Změny v recepci po druhé světové válce můžeme sledovat opět jen v rámci institucí, nezodpovězenou otázkou nicméně zůstane, na kolik tyto předpokládané změny ovlivnily recepci čtenářskou a zda by k další proměně recepce došlo, pokud by Multatuliho dílo vyšlo po roce 1989.

4.1 MULTATULI A NIZOZEMSKÁ LITERATURA

Multatuli, vlastním jménem Eduard Douwes Dekker (1820-1887), patří ke klasikům nizozemské literatury. O tom, že je jeho literární odkaz stále živý a jeho jméno nezapadlo na kolbišti dějin, svědčí nejen četné monografie, studie, návštěvnost v amsterdamském Multatuliho muzeu, ale i třicáté čtvrté místo v anketě o nejvýz-

⁸⁰ Multatuli. Tuto dobu vyplňuji myšlením. 21 autorových myšlenek. Z nizozemského originálu *De tijd vul ik met het denken, enkele van Multatuli's Ideeën* přeložila Olga Krijtová. *Světová literatura*, 1987, roč. 32, č. 6, s. 202-210.

namnějšího Nizozemce všech dob z roku 2004 a první místo pro Multatuliho román *Max Havelaar* v anketě literární společnosti *Maatschappij der Nederlandse Letterkunde* o nejdůležitější literární dílo všech dob z roku 2002.

Multatuli proslul zejména jako nesmlouvavý kritik koloniálních praktik v tehdejší Nizozemské Indii, kde od roku 1839 do roku 1856 působil na různých úřednických postech. Po návratu do Nizozemí během necelých čtyř týdnů ze sebe vychrlil román *Max Havelaar of de Koffijveilingen der Nederlandsche Handelsmaatschappij* (*Max Havelaar neboli kávová burza nizozemské obchodní společnosti*), vypovídající o osobních zkušenostech během působení v úřadu asistenta rezidenta oblasti Lebak, o bezmoci a bídě původního obyvatelstva, jeho dvojím vykořisťování domorodými regenty a nizozemskými kolonizátory, který vyznívá jako palčivá obžaloba koloniálního systému. Multatuli byl sice záhy po vydání oceňován v uměleckých kruzích za nesporné literární kvality svého díla, nicméně otevření širší společenské debaty o udržitelnosti koloniálního systému se mu dosáhnout nepodařilo. Zhrzen a roztrpčen, že lidé nepochopili jeho ušlechtilé myšlenky, emigroval do Německa a stal se spisovatelem z nutnosti. V následujících letech zachycoval své myšlenky, kratší i delší úvahy, postřehy a fiktivní korespondenci v souborech *Minnebrieven* (*Milostné dopisy*, 1861), *Duizend en eenige hoofdstukken over Specialiteiten* (*Tisíc a jedna kapitola o specialitách*, 1871), *Millioenen-Studiën* (*Milionové studie*, 1872) a *Ideën* (*Myšlenky*, vycházely v letech 1862-1877). Kvůli narůstajícímu hněvu a pocitu hořkosti zanechal po více než patnácti letech psaní a dožil v Německu v ústraní.

Je těžké shrnout Multatuliho význam pro nizozemské literární dějiny jen v několika větách, když o jeho osobnosti a díle existuje tolik literatury, že snad není v silách jednoho člověka vše prostudovat. Multatuliho dílo v poněkud ospalé atmosféře nizozemského literárního života první poloviny devatenáctého století působí jako blesk z čistého nebe. Nejen pro svou otevřenost a odvalu nahlas pojmenovávat tabuizovaná společenská témata, pro svůj ironický a satirický osten, ale i pro stylistickou vybroušenost, inovační kompoziční techniky a v neposlední řadě myšlenkovou nadčasovost, která tak často Multatuliho současníkům unikala. Multatuliho dílo ovlivnilo mnoho generací literátů, a dokonce autoři jako Willem Frederik Hermans nebo E. du Perron cítili o sto let později potřebu se k němu bezprostředně vztahovat. Multatuliho dílo nezůstalo ohraničeno pouze nizozemskými jazykovým

prostředím, nýbrž bylo záhy přeloženo do mnoha světových jazyků a spoluutvářelo myšlenkové prostředí evropských, zvláště socialisticky orientovaných kulturních elit konce devatenáctého a první poloviny dvacátého století.

4.2 MULTATULI V ČESKÉM KULTURNÍM KONTEXTU DO ROKU 1945

V případě Multatuliho nelze hodnotit recepci jeho díla v období po druhé světové válce bez přihlídnutí k recepci v období předcházejícím, a proto považujeme za nutné se o recepci v tomto období alespoň stručně zmínit.

První překlad do češtiny, *Výbor ze spisů, jež napsal...* pořídila a úvodem opatřila Krista Nevšimalová. Knihu vydalo v roce 1903 nakladatelství Josefa Pelcla. Datace vydání překladu velmi dobře zapadá do vlny zájmu o Multatuliho dílo, která se vzedmula v Evropě kolem přelomu století. Tuto skutečnost dokládají četné překlady především do němčiny, francouzštiny, angličtiny a polštiny. Jerzy Koch, jenž se detailně zabýval recepcí Multatuliho v sousedním Polsku, tento zájem odůvodňuje tím, že Multatuliho dílo sloužilo jako ideální argumentace pro etabloující se modernistická hnutí a kritikům a překladatelům sloužilo jako ilustrace vlastní umělecké a společenské orientace (srov. Koch 1995). Na šíření Multatuliho díla má nezměrný podíl jeho zanícený propagátor a německý překladatel Wilhelm Spohr (1868-1959), jehož překlady sloužily jako poklad pro překlad do dalších jazyků. Zajímavé je, že v Polsku byly všechny Multatuliho překlady spadající do období kolem přelomu století přeloženy ženami, jež spojoval zájem o společenské dění, socialistické přesvědčení, aktivní účast ve spolcích a důraz na ženskou emancipaci.

Krista Nevšimalová (1854-1935) velmi dobře vyhovuje takovému obrazu ženy. Nevšimalová byla hlavní spolupracovnicí Elišky Krásnohorské a v letech 1904-1911 fakticky řídila vydávání časopisu *Ženské listy* (od roku 1911 zde vedla literární rubriku). V roce 1905 vydala téměř dvoustránkovou publikaci *Informatorium moderní ženy* (vyšlo v nakladatelství Josef Pelcl). V roce 1906 formulovala první ženský politický program prosazující zrovnoprávnění žen s muži na trhu práce a v rodině a zrovnoprávnění nemanželských dětí s dětmi narozenými v manželství. Přispívala do četných literárních periodik, zejména do *Rozhledů*. Na sklonku života vydala soubor

povídek v hanáckém nářečí *Hanácké povídky* (vydalo v roce 1944 nakladatelství Grafické podniky Fr. Kusák).

V roce 1911 vyšel další útlý svazek Multatuliho úvah tentokrát pod názvem *Multatuli to jest mnoho jsem trpěl. Ze skiz Ed. Douwese Dekkera (1820-1887)* rovněž v nakladatelství Josefa Pelcla. Překladatel není uveden, ale je velmi pravděpodobné, že knihu přeložila opět Krista Nevšimalová. Jak Wilken Engelbrecht (Engelbrecht 2011) ve svém podrobném článku o Multatuliho recepci v Čechách a na Slovensku uvádí, byl Multatuli v prostředí českých intelektuálů dobře znám již v období přelomu 19. a 20. století. Multatulimu je věnováno samostatné heslo v *Ottově slovníku naučném* (takovéto výsady se v rámci této encyklopedie dostalo už jen Nicolasi Beetsovi a Henriku Conscienceovi). V roce 1900 publikoval F.V. Krejčí v *Rozhledech*⁸¹ stat', v níž je Multatuli svým významem přirovnávám k Ibsenovi a Nietzschemu a jeho osud literárního psance je připodobňován k Dreyfusově aféře. Rovněž Multatuliho román *Max Havelaar* byl v českých intelektuálních kruzích znám již dlouho před svým prvním překladem do češtiny, jak dokládá např. projev ministra sociální péče v první, druhé, třetí a sedmé československé vládě Lva Wintera na 87. zasedání parlamentu dne 30. října 1919, v níž Winter odkazuje na tento román a jeho recepci v Nizozemsku (pro podrobnější informace viz Engelbrecht 2011: 7-14)

Multatuliho stěžejní román *Max Havelaar* se v češtině neobjevil ani v období mezi světovými válkami. V roce 1926 vyšel *Příběh o věrné lásce Saidjaha a Adindy* s podtitulem *Vesnická povídka z Jávvy*, příběh z Maxe Havelaara, který byl v roce 1860 publikován samostatně. Překlad pořídil dr. Josef Veselý a vyšel ve Společnosti červeného kříže. Toto vydání vyšlo v brožované edici *Dorost Červeného kříže*, jejímž prostřednictvím měla být vychovávána mládež k vědomí společenské sounáležitosti a sociální empatii. Kniha se dočkala ještě dvou dalších vydání, a to v roce 1927 a 1931.

Soustavněji se problematice nizozemských kolonií začala věnovat nejvýznamnější překladatelka z nizozemštiny meziválečného období Lída Faltová (srov. např. s jejími v tomto období publikovanými překlady Madelon Székely-Lulofs *Guma klesá* (1935), *Kuli* (1937) či *Hladová výprava* (1939)) spadá i překlad Multatuliho *Příběhu malého Waltra Pieterse*.

⁸¹ Krejčí, F.V. Multatuli. *Rozhledy*, 1900, roč. 9, č. 9, s. 185-190.

Překlad Multatuliho *Příběhu malého Waltra Pieterse* vyšel v roce 1932 v nakladatelství Družstevní práce. Toto nakladatelství, založené v roce 1922 na ojedinělém kolektivním principu, patřilo k nejvýznamnějším meziválečným nakladatelstvím a výrazně se zasadila šíření kvalitní umělecké literatury. V souladu s avantgardními a s tím ruku v ruce jdoucími levicovými tendencemi bylo cílem *Družstevní práce* zprostředkovávat umění, slučující estetický a etický aspekt, širokému čtenářskému publiku. Knihy z produkce tohoto nakladatelství vycházely ve velmi progresivní výtvarné podobě, kterou navrhoval designér Ladislav Sutnar ve spolupráci s fotografem Josefem Sudkem. Propagace moderního umění a designu byla již od začátku důležitým cílem nakladatelství. V roce 1936 nakladatelství zřídilo také prodejnu bytového designu a umění Krásná jizba, která zároveň fungovala jako bytová poradna a provozovala výstavní činnost. V nakladatelství mělo několik edičních řad (*Živé knihy*, *Slunovrat*, *Svět*, *Orbis pictus*, *Nesmrtelní a Generace*) a za svou, téměř třicetiletou dobu existence vydalo asi osm set titulů světové i domácí beletrie, poezie a obrazových publikací. Nakladatelství dále vydávalo informativní měsíčník *Panorama* a společně se Svazem československého díla jeden z nejvýraznějších dobových magazínů *Žijeme*.

Knihy vyšla v edici *Živé knihy* na tehdejší dobu v poměrně vysokém nákladu 5 300 výtisků. Z doslovu je patrné, že kniha je oceňována a vydána zejména pro své literární kvality, nadčasovost a myšlenkovou i stylistickou vytríbenost:

„... krásu Příběhu se nezakládá tolik na ději, třeba je vyprávěn sebe poutavěji a sebe půvabněji, jako na hloubce autorova myšlení a cítění, že i bez krásného konce Příběh zůstává opravdu velikým a věčně živým dílem světové literatury. Byl vyloupen jako zářivá perla z koruny Multatuliho Myšlenek, započatých roku 1862, a tak jej přejala písemnictví snad všech národů, spatřující v Příběhu vrcholný výtvor básnického a myslitelského ducha Multatuliho. Tímto právem se Příběh malého Waltra Pieterse dostává i do české literatury, kde už dávno měl míti své důstojné, čestné místo. Vyvolili jsme Příběh z obsáhlého Multatuliho díla právě proto, že se v něm nejharmoničtěji projevuje mravní i umělecká velikost osoby básníkovy. (Multatuli 1932: 865)

I přes nesporné literární kvality díla, jež jsou právem vyzdvihovány, je z do-
slovu patrný patos a nekritické vidění Multatuliho osobnosti, který je považován za
oběť a ve své době nepochopeného literárního psance:

*„Hle, bída a nepochopení tehdejší oficiální nizozemské kritiky způsobily, že Multatuli, ač
si toho živě přál a ač to vlastně i slibuje v druhém díle Příběhu, nedovedl Waltra až na konec jeho
života.“ (ibid.: 865)*

Podobně emotivně je líčen Multatuli jako mluvčí za lidská práva. Tato
rétorika je plně v duchu mýtu o romantickém hrdinovi, který byl kolem autora
vytvářen. Uplatňuje se tu tendence k jednostrannému, idealizovanému vidění a nad-
sazování významu Multatuliho díla:

*„Multatuli, liče Waltra, má na mysli utrpení a nesvobodu všech utištěných lidí a stává se
blasatelem jejich mravní vzpoury. Není divu, že získal všechny nezaujaté lidi a zvláště mládež, že
učinil konec idylickému kronikářství v nizozemské literatuře a že svým dílem vytvořil počátek
moderního písemnictví nizozemského, svobodného a plně rozkvétajícího. (ibid.: 865-6)*

Román *Příběh malého Waltra Pieterse* vyznívá poté zcela v této romantizující a
idealizující rovině:

*„Román dětské duše se pak projeví jako hrdinská, slavná píseň o člověku spravedlivém a
nebojácném. Ta píseň nikdy nedozní, jakož nikdy neochromne básnický vzlet lidstva a nikdy
neutuchne zápas o nového člověka v novém světě. Proto také Příběh malého Waltra Pieterse
znamená rozlet k dílu nadlidskému, k dílu, které nikdy nemůže být dokončeno.“ (ibid.: 866)*

Je nutné podotknout, že navzdory patetické rétorice a idealizujícím tendencím
je Multatuliho dílo hodnoceno rovnovážně jako celek, sociální aspekt není nad-
bytečně akcentován, spíše je oceňována jeho myšlenková ušlechtilost a vyzdvižen
autorův přínos pro světové písemnictví.

4.3 MULTAULI V ČESKÉM KULTURNÍM KONTEXTU PO ROCE 1945

4.3.1 Příběh malého Waltra Pieterse

Další vydání *Příběhu malého Waltra Pieterse* vyšlo v roce 1953 ve Státním nakladatelství krásné literatury, hudby a umění, v edici *Nesmrtelní* a v nákladu 7400 výtisků. SNKLHU (od 1961 SNKLU a od 1.1.1966 pak převzalo název mezi-válečného nakladatelství Jana Fromka Odeon specializujícího se na vydávání původní i překladové beletrie ve výtvarné úpravě předních avantgardních umělců) vzniklo v roce 1953 jako výsledek pouňorové reorganizace nakladatelské sféry. Částečně převzalo některé edice z ostatních nakladatelství (např. Orbis, Práce, Svoboda) rovněž edice z nakladatelství Družstevní práce, které sice krátce existovalo i po zavedení *Zákona o vydávání a rozšiřování knih, hudebnin a jiných neperiodických publikací*. Družstevní práce totiž fungovala na rozdíl od ryze soukromých nakladatelství na družstevním principu formálně vyhovujícím tomuto zákonu. Proto došlo k několika administrativním zásahům, Družstevní práce byla sloučena s nakladatelstvím Svazu bojovníků za svobodu Mír, její vydavatelský program byl zredukován a v roce 1952 bylo Družstevní práci vydavatelské oprávnění odňato definitivně. Prostory nakladatelství byly přiděleny nástupnickému SNKLHU, které převzalo některé edice Družstevní práce, mj. i zmíněnou edici *Nesmrtelní*. V rámci řízeného knižního trhu mělo SNKLHU za úkol vydávat původní (zejména klasickou) a překladovou (klasickou i soudobou) beletristickou literaturu. Později se nakladatelství od tohoto záměru odchýlilo a soustředilo se výhradně na produkci současné překladové literatury ze všech kontinentů, včetně literárněvědné a uměnovědné literatury a publikací o výtvarném umění. Šéfredaktorovi Janu Řezáčovi, jedné z nejvýraznějších osobností socialistické knižní éry, se podařilo vytvořit vysoce profesionální redakční kolektiv, a tak knihy z produkce tohoto nakladatelství vynikaly vysokou úrovní jazykovou i výtvarnou, mnohokrát oceněnou nejen Státními cenami pro autory, překladatele i výtvarníky, ale i na mezinárodních knižních veletrzích. Toto nakladatelství mělo řadu prestižních edic, od počátku k němu patřil i Klub čtenářů s širokou členskou základnou a od roku 1956 vydávalo také časopis věnovaný překladové literatuře *Světová literatura* přinášející informace o soudobém dění ve všech světových literaturách.

Druhé vydání *Příběhu malého Waltra Pieterse* odráží poměrně věrně dobové poměry na knižním trhu a zapadá do tematické profilace literatury 50. let. Dalším možným důvodem pro vydání této knihy byl již pořízený překlad, za který nebylo třeba platit překladateli honorář (v době druhého vydání byla Faltová 9 let po smrti), a redakčně připravený text z převzatých edic Družstevní práce. Náklad knihy (7 400 výtisků) nebyl na tehdejší dobu vysoký (průměrný náklad titulů krásné literatury se v tomto období pohyboval kolem 22 000 výtisků) a v kontextu vydaných překladů z nizozemštiny v tomto období pak vůbec nejnižší.

Aby překlad vyhovoval kritériím stanoveným pro tehdejší literární produkci bylo v doslovu třeba utlumit romantizující vyznění *Příběhu malého Waltra Pieterse*. Multatuli je sice vylíčen jako jeden z „*velkých kritických realistů světového písemnictví, který se svým moderním pojetím úkolů umění stal průkopníkem nových cest v holandské literatuře druhé poloviny devatenáctého století,*“ ale důraz je kladen sociálně kritické hodnoty jeho díla. Proto je *Příběh malého Waltra Pieterse* v doslovu zmíněn jako dílo autora *Maxe Havelaara*, díla, jenž

„se příkře liší od tvorby tehdejších představitelů holandského písemnictví: proti jejich nekritické oslavě měšťáckého životního stylu staví ostrou kritiku barbarských předpokladů celé holandské prosperity: nelítostné vykořisťování domorodého obyvatelstva kolonií.“ (Multatuli 1953: 514)

Román *Max Havelaar* je sice okrajově zmíněn již v doslovu k prvnímu vydání z roku 1932, ale pouze jako „*bouřevnatý a poctivý zápas o veliké ideály*“ (Multatuli 1932: 866). Již z prvně uvedeného citátu je patrná změna rétoriky, schematické vidění skutečnosti (obyčejný člověk versus antihumánní tendence celé nizozemské společnosti), paušalizace, dobově zabarvená kritika buržoazního řádu a celkově agresivnější tón. *Max Havelaar* se stává v tomto pojetí románem, který:

„odhalil celou zřůdnost holandské politiky v koloniích a přiměl celý národ k plamennému protestu proti soustavnému, vědomému porušování základních lidských práv, jejichž obhajobu si ideologové buržoasní revoluce tak velkomyslně vepsali na svůj štít.“ (Multatuli 1953: 514)

Příběh malého Waltra Pieterse pak označen za „zbeletrizovanou studii dětství a dospívání“ a současně „kritické zrcadlo“ nizozemské společnosti (ibid.: 525). Stylistická vytríbenost, poetičnost a zajímavá kompozice příběhu nejsou v doslovu vůbec zmíněny. Poněkud nejednoznačně a planě vyznívá také hodnocení přínosu Multatuliho díla:

„Nesmíme si ovšem zastírat, že Multatuli přes svůj kladný poměr k lidu a svou nemilosrdnou kritiku maloměstí'actví zůstává v zajetí idealistických omylů své třídy a doby. Neboť se nedovedl stejně jako mnozí z jeho velkých literárních současníků v ostatní Evropě zbavit ani třídních ani vnějších překážek, daných hospodářskou a politickou zaostalostí jeho rodné země. A tak se nám dnes jeví jako spisovatel, který sice správně viděl asociálnost a amorálnost kapitalistického řádu a jeho podíl na duševním pokřivení prostého, ve své podstatě zdravého člověka, avšak též jako spisovatel, který ještě nedovedl najít východisko z džungle jej obklopující.“ (ibid.: 525, odchylky v interpunkci od současného úzu neopravujeme)

Není jasné, co se myslí idealistickými omyly Multatuliho třídy a doby, zcela neodůvodněná je poznámka o hospodářské a politické zaostalosti Nizozemí a také není zřejmé, proč jsou tehdejší společenské poměry přirovnávány k džungli.

Podobně vyznívá recenze Evy Kondrysové, později redaktorky a velmi aktivní, výborné překladatelky z angličtiny, která vyšla v deníku *Obrana lidu*, někdejší ústředních novinách ministerstva národní obrany:⁸²

„Bylo by nesprávné nešimnout si i nedostatků Multatuliho výzbroje. Jemu nechybí odvaha, ani nenávisť k utlačovatelům, ani láska k pravdě a svobodě. Neprokopal se však ke kořenům zla, jež chtěl odstranit. Nepoznal jasně ani příčiny kopperlithovské arogance (obchodnická rodina ztvárněná v *Příběhu malého Waltra Pieterse*, pozn. autorky), ani krutosti holandských místodržících na Východě, a pouští se s tím vším do boje tak trochu donquijotovsky sám.“ (Kondrysová 1953)

⁸² Kondrysová, E. Člověk, jenž mnoho zažil a zkusil. *Obrana lidu*, 26.9.1953, s. 5.

Podobně jako ve výše uvedeném doslovu je i zde předmětem kritiky diskutabilní míra poznání příčin zla ve společnosti a jejich pojmenování, nikoli literární ztvárnění či nosnost tématu a jeho propracovanost. Tato uvedená výtka vyznívá poněkud lichým způsobem, zvláště když na jiném místě recenze je *Příběh malého Waltra Pieterse* jinak „gorkeovsky dokonalým obrazem měšťácké společnosti“ (ibid.) Recenze se celkově nese v duchu polopravd a zamlčováním, nebo přílišným zdůrazňováním některých aspektů se vytváří pokřivený obraz Multatuliho díla. Sociálně kritický tón Multatuliho díla, zvláště pak románu *Max Havelaar*, o kterém se v úvodu recenze mluví, je nezpochybnitelným faktem, ale je zásadní rozdíl, kdo byl předmětem Multatuliho kritiky a jaké společenské vrstvy měla Multatuliho výpověď aktivizovat. Recenzentka expresivně líčí, že vykořisťováním domorodého obyvatelstva v koloniích stojí nizozemská buržoazie a úředníci:

„Holandská buržoazie prožívala dobu svého největšího rozkvetu asi tak před sto lety. (I tento výrok je nepřesný, protože k největšímu ekonomickému i společenskému rozmachu došlo již během 17. století, pozn. autorky.) *Den co den dovážely četné lodě do velkých přístavních měst kávu, indigo a jiné cenné suroviny ze zámořských držav. (...) Každý náklad znamenal také nepředstavitelnou bídu a utrpení domorodého obyvatelstva.*“ Multatuli si zamiloval „bobatou úrodnou zemi, kam ho poslali, a snil o tom, že pomůže jejímu lidu ji přeměnit v kvetoucí ráj. Holandský resident a ostatní úředníci měli o tom názor podstatně jiný. Byli si vědomi, že zájmy, které zastupují, nejsou rozhodně zájmy nějakých barevných divochů. A pokud o něčem snili, snili hlavně o rychlém osobním zbobatnutí.“ (ibid.)

Multatuli však ve skutečnosti vidí příčinu vykořisťování nejen na straně Nizozemců, ale také na straně domorodých regentů, tedy ve dvojitým vykořisťování domorodých obyvatel a celkovém nastavení koloniálního systému, takže pravda je mnohem komplikovanější a mnohvrstevnatější. Rovněž diskutabilní je recenzentčin výrok, že Multatuli chtěl, „aby holandský lid poznal pravou podobu své vládnoucí třídy.“ Není moc jasné, kdo se za vágním, v leccčems dobově poplatném označením „holandský lid“ skrývá, zvláště když Multatuli cílil na vrstvy, které měly potenciál debatu o udržitelnosti koloniálního systému vůbec rozpoutat (ostatně na konci románu, kdy převezme slovo sám Multatuli, je také všechny vyjmenovává a o lidu v tomto

dobovém smyslu tu není ani zmínka). Z recenze se o literárních kvalitách či případných nedostatcích nedozvíáme téměř nic. Multatuliho přínos pro světové písemnictví je charakterizován takto:

„I když nemohl změnit poměry ve své zemi, má jeho dílo, které patří k nejpозoruhodnějším v pokrokové světové literatuře, ten význam, že učí lid poznávat jeho nepřátele a nenávidět je.“ (ibid.)

Tato věta uzavírající recenzi se zcela míjí s poznáním myšlenkových a estetických hodnot Multatuliho díla. Ze současného pohledu máme po přečtení recenze pocit, že ačkoli recenzentka vyzdvihuje Multatuliho touhu „hledat pravdu, poznat cenu a váhu pravdy“ a oceňuje tvůrčí přístup, kdy kvůli hledání pravdy „opustí autor brzy stanovisko nezúčastněného vypravěče, zasahuje do děje, rozvíjí své myšlenky a stává se vedle *Waltra brdinou knihy*“, se recenzentce nepodařilo oddělit vlastní, dobově zabarvené poznání skutečnosti od objektivních literárních a myšlenkových hodnot, prověřených již téměř staletou recepcí Multatuliho díla v prostředí sociálně orientovaných evropských kulturních elit, a sama tak hledá další verzi *pravdy*, která má s tou původní ovšem jen pramálo společného.

Příběh malého Waltra Pieterse vydalo SNKLU ještě jednou, a to v roce 1963. Kniha se objevila tentokrát v nákladu 20 000 výtisků v edici *Světová knihovna* reprezentující základní fond světové klasické literatury. Doslov byl tentokrát vynechán, pouze ze záložky obálky je patrné, že jde o krácenou verzi textu vycházejícího z doslovu z roku 1953. Obraty jsou ovšem méně poplatné agilní politické rétorice 50. let, akcentován je obraz Multatuliho jako velkého kritického realisty 19. století a *Příběh malého Waltra Pieterse* pak v tomto podání vyznívá jako „obraz celé tehdejší holandské společnosti, obraz, jenž dodnes zůstal živý a v mnohém platný.“ (Multatuli 1963).

4.3.2 Max Havelaar

O stěžejním Multatuliho románu *Max Havelaar* jsem se už několikrát zmínila, a to i v souvislosti s recepcí jiných Multatuliho děl, která v podstatě na toto dílo

myšlenkově navazují, dále jej rozpracovávají a dotvářejí. I když román *Max Havelaar* byl v českém prostředí díky německému překladu znám již dlouho, českého vydání se dočkal až roce 1947, tedy téměř sto let po svém vydání. Kniha vyšla v nakladatelství Svoboda v edici *Klasikové* v nákladu 10 000 výtisků.

Nakladatelství Svoboda zřídila v roce 1945 KSČ jako vlastní podnik pro vydávání převážně politické a společenské literatury. Již krátce po válce se nakladatelství stalo vlivným hráčem na knižním trhu a aktivně ovlivňovalo knižní politiku (toto nakladatelství bylo členem státem preferovaného *Kolektivního bloku nakladatelství*). Od ledna roku změnilo název na Státní nakladatelství politické literatury (SNPL), od ledna 1959 na Nakladatelství politické literatury (NPL) a v roce 1966 se opět vrátilo k původnímu názvu Svoboda. V průběhu 60. let zde vycházely knihy i nemarxistických filosofů (např. I. Kant, J. P. Sartre, B. Russell, E. Fromm), knihy západních autorů a nonkonformních autorů (A. Miller, W. Styron, J. Updike apod.) i kvalitní historické monografie a kroniky. V období normalizace se Svoboda vrátila opět k původní ideologické profilaci, ale i nadále zde vycházelo velké množství beletrie a non-fiction literatury. V předlistopadové období nakladatelství vydávalo přes 100 titulů ročně.

Překlad *Maxe Havelaara* pořídil Rudolf Jordán Vonka (1977-1964), vedle Lídy Faltové další výrazná osobnost na poli česko-nizozemských vztahů v období mezi světovými válkami. Vonka se nevěnoval pouze překladatelství, byl členem realistické strany, v letech 1920-1924 působil jako tiskový tajemník československého velvyslanectví v Haagu, věnoval se zde aktivně propagaci české kultury a sbíral materiál o českých pobělohorských exulantech a J. A. Komenském. Po celý život se věnoval osvětové činnosti, aktivně působil v zednářských kruzích i v evangelických církvích. Hned po září 1938 se zapojil do odbojové činnosti a během války byl několikrát vyslýchán gestapem a vězněn. V roce 1948 podepsal manifest *Výzva kulturních pracovníků*, který požadoval zaručení svobodných voleb. Po roce 1948 se stáhl do ústraní a věnoval se osvětové a kulturní činnosti v evangelickém prostředí. Jeho publikační činnost je velmi rozsáhlá a týká se zejména vztahů české církevní a kulturní tradice, problémů české literatury, komeniologické problematiky zvláště v nizozemské linii či česko-nizozemských vztahů. Vonka je rovněž autorem povídek,

autobiografických próz nebo knih pro děti a mládež. Z vlámské literatury překládal hlavně Felixe Timmermanse a pořídil již výše zmíněný překlad *Maxe Havelaara*.⁸³

Vonkova jak odborná, tak překladatelská práce nebyla přijímána bez výhrad, recenzenti mu vytýkali zejména církevní tendenčnost a oborový diletantismus. Na poli literárního překladu Vonka nebyl tichým služebníkem původního textu a nedržel se zcela autorova záměru, překládané texty podle vlastního uvážení různě rozšiřoval či vylepšoval. Jeho překlady jsou také plné různých významových posunů, vynechávek a přehlédnutí. Proto si O. Krijtová také v článku *Dobrá zpráva pro natěšeného čtenáře k uvedení Pánů čajových plantáží na český knižní trh* povzdechla, že „jak už to s překlady slavných děl bývá, i *Max Havelaar* si zažil svoje,⁸⁴ a má na mysli nejen překrucování ve jménu ideologie, ale i nepřesnosti a významové posuny ve Vonkově překladu.⁸⁵

I přes výše uvedené nedostatky vdčíme právě Vonkovi, že se *Max Havelaar* v češtině vůbec objevil. Vonka svůj překlad opatřil také předmluvou, v níž Multatuliho román přirovnává významem k novele americké spisovatelky Harriet Beecher-Stoweové *Chaloupka strýčka Toma* (1852) kritizující otrokářství na americkém Jihu, jež v USA rozpoutala diskuzi o udržitelnosti tohoto systému a výraznou měrou přispěla ke zrušení otrokářství. Vonka považuje *Maxe Havelaara* za román:

„ve kterém (Multatuli) *tepal zlořády v státní správě v Insulindě*“ a „*životopis, jež sobě napsal Dekker, aby ukázal, kde je nizozemskému národu zapotřebí reformy*. (Multatuli 1947: 8)

Vonka se vedle dobových paralel a životopisných obrazů zmiňuje i o literárních a myšlenkových aspektech *Maxe Havelaara*, které líčí těmito slovy:

⁸³ Pro podrobný výčet Vonkových aktivit a publikací viz *Lexikon české literatury*, 4. díl S-Ž, s. 1465-1468.

⁸⁴ Krijtová, O. *Dobrá zpráva pro natěšeného čtenáře k uvedení Pánů čajových plantáží na český knižní trh* [online]. Poslední revize 5.11.2003, cit. [26.6.2011]. Dostupné z <<http://www.iliteratura.cz/Clanek/14637/nizozemska-literatura-s-indoneskou-tematikou>>.

⁸⁵ Vonkově překladatelské metodě je částečně věnována studie Edgara de Bruina *Vonkův duch v překladech nizozemské literatury* [online]. Poslední revize 20.2.2009, cit. [26.6.2011]. Dostupné z <<http://www.iliteratura.cz/Clanek/23901/vonkuv-duch-v-ceskych-prekladech-nizozemske-literatury>>.

„Na tomto díle je vidět, že autor došel ke vyššímu umění v samotě, odříznut od evropského literárního vývoje. Byl si vědom, že jde touž cestou jako autorka Chaloupky strýčka Toma. Ale je výbornější, podává nizozemské společnosti zrcadlo. Byl nesmlouvavým karatelem sobeckosti, náboženské zatuchlosti a mravního pokrytectví.“ (ibid.: 9)

Vonka se podrobněji nezabývá hodnocením *Maxe Havelaara* po literární stránce, jde mu zasazení románu do dobového kontextu (vliv románu na vítězství liberálů v Nizozemí) a také o vykreslení tehdejší situace v Nizozemské Indii po druhé světové válce. V kontextu těchto poválečných událostí je vydání *Maxe Havelaara* v roce 1947 zvláště aktuální, protože přispívá k podrobnému vykreslení situace a včlenění aktuálních zpráv z této oblasti do širšího historického rámce.

Multatuliho dílo jako celek je hodnoceno takto:

„(...) dílo Multatuliho působilo nejen na Nizozemce, ale na každého, kdo se s ním seznámil. Vytýkali mu materialismus, myslím, že neprávem, neboť nechápali jeho kritičnost. Jeho vedoucí hvězdou byla pravda. Snad byste řekli, že měl jako Havelaar postupovat jinak, snad máte větší byrokratickou praxi. Ale tak soudíte dnes; leč nezapomeňte, že od osnování Havelaara uplynulo skoro plné století, od vydání sedmdesát let. Vzpomeňte na zápasy Boženy Němcové, Jana Nerudy, Václava Šolce, Rudolfa Mayera. Před sedmdesáti lety byl Havelaar kniha revoluční, dnes je to dokument. Před sedmdesáti lety nad Dekkerem ohrnovali ret, dnes jej počítají mezi nejvlivnější nizozemské autory devatenáctého století.“ (ibid.: 9-10)

Nelze nic jiného než souhlasit s Vonkou, že *Max Havelaar* je v době svého vydání historickým dokumentem, jehož ztvárnění si zaslouží pozornosti, protože je ryze individuální, nepoznamenané literárními procesy doby svého vzniku.

Bohužel právě sociálně kritický aspekt Multatuliho díla byl velmi lehce zneužitelný komunistickou ideologií, což je okamžitě patrné z doslovu k druhému vydání *Maxe Havelaara*, které vyšlo v roce 1974 v nakladatelství Svoboda. Tentokrát knihu přeložil Miroslav Drápal (1916-1991), překladatel z francouzštiny (asi 50 překladů) a příležitostně i z nizozemštiny. Z nizozemštiny přeložil *Deník* Anny Frankové (poslední verzi pak upravila podle německé verze s přihlédnutím k Drápa-

lově překladu Michaela Jakobsenová) a nový překlad *Maxe Havelaara*. Drápal se po celý život věnoval vedle překladatelství také redaktorské práci, nejdříve pracoval pro Československý rozhlas, po válce pro nakladatelství Sfinx, Orbis, Naše Vojsko, Svoboda a Práce a působil také v redakci časopisu Plamen.

Max Havelaar vyšel v edici *Světový sociální román Úsvit* v nákladu 12 000 výtisků. Náklad této edice se pohyboval mezi 6 000 až 25 000 výtisky, vyššího nákladu dosahovaly knihy domácích autorů či přeložené z dominantních literatur (hlavně angličtiny), nižšího pak knihy z malých literatur či méně známých autorů. Náklad této knihy se od vydání z roku 1947 zvýšil pouze o 2 000 výtisků, což je při srovnání nastavení systému knižního trhu v bezprostředně poválečném období a v období řízeného hospodářství pozoruhodné. Nutné je ovšem podotknout, že náklad vydání z roku 1947 je neobvykle vysoký a možným důvodem je fakt, že v době prvního vydání *Maxe Havelaara* docházelo v důsledku válečných událostí k hroucení nizozemského koloniálního systému a k nepokojům v Indonésii, takže kniha byla velmi cenným zdrojem informací a paralelou k dobovým událostem. Bohužel už dnes není možné zjistit, jaké důvody vedly nakladatelství k opětovnému vydání a kdo nové vydání prosazoval. Zvláště zajímavá je otázka, proč *Max Havelaar* vyšel v novém překladu, když v té době doposud běžně vycházely původní překlady z předválečného období, především překlady Lídy Faltové. Dříve vydaný překlad Timmermansova románu *Petr Breugel* (Obelisk 1971) vyšel ostatně v původním překladu R. J. Vonky. Otázkou je, zda se nakladatelství Vonkův překlad *Maxe Havelaara* jevil po jazykové stránce zastaralý (v tom případě by byla velmi zajímavá analýza použitého lexika v překladech Vonky a Faltové, kterou však nemáme k dispozici), nebo zda nakladatelství mělo informace o Vonkově netradiční překladatelské metodě, a proto se raději rozhodlo vydat *Maxe Havelaara* v novém překladu. Z doslovu a dobových recenzí je ovšem patrné, že dílo tohoto klasika nizozemské literatury se dalo využít (spíše však zneužít) pro ilustraci dobových politických tendencí a sloužilo jako prototyp vhodné literatury v socialistické společnosti.

Doslov pro druhé vydání napsal Vladimír Brett, literární historik, kritik a literární překladatel, zejména v oblasti francouzské a francouzsky psané belgické literatury. V 70. a 80. letech působil jako člen redakční rady časopisu *Světová literatura* a jako stálý přispěvatel *Literárního měsíčníku*. Psal články a recenze pro různé deníky a

literární časopisy. Vladimír Brett byl jedním z výrazných normalizátorů, zabýval se mj. rozvíjením meziválečného odkazu marxistické kritiky či rolí socialistického románu v literatuře.

Vladimír Brett představuje Multatuliho, resp. Eduarda Douwese Dekkera (toto jméno ale systematicky komolí a píše Edward, jednou i Dowes) nejen po stránce biografické, ale pokouší se zhodnotit literární i myšlenkový přínos pro literaturu a společnost. V mnoha ohledech se drží striktně textu *Maxe Havelaara* a své výroky dokládá četnými citáty. Brettův slovník je ovšem protkán normalizačními obraty, a to v kombinaci s citáty působí velmi tendenčně:

„(Multatuli) *chce nejenom protestovat proti „chronickému pirátství“ holandského kolonialismu, žádá nejenom „záchranu zákonnou cestou, kde je to možné“, ale dokonce i „zákonnou cestou násilí, kde je to nutné“; do srdce indonéských „ubohých mučedníků“ by rád „vtiskl bojové zpěvy brousící klewangy“ a blásá tedy oprávněnost a nutnost revolučního povstání utlačovaných „domorodců“ proti kolonizátorům. Poslední stránky Maxe Havelaara obsahují tedy autorovu revoluční výzvu, která v politickém a sociálním kontextu holandské a možno říci celé evropské společnosti byla nesmírně odvážná a která daleko předstihla svou dobu, neboť mohla být uskutečněna teprve o století později (Indonésie se domohla uznání své nezávislosti teprve po druhé světové válce a ještě v roce 1960 se musela bránit proti vojenským akcím nizozemského kolonialismu). Multatuliho Max Havelaar stal se ve své době jedním z fermentů sociálního vývoje v Holandsku, kde za osm let po jeho vydání, r. 1868, byla založena sekce I. Internacionály a teprve r. 1894 sociálně demokratická strana (orientovaná ostatně oportunisticky).“ (Multatuli 1974: 250-251)*

Samotný závěr *Maxe Havelaara*, kdy do vyprávění vstoupí samotný Multatuli, aby objasnil smysl a cíl svého díla, je velmi apelativní a kritický, ale nejde zde o „nutnost revolučního povstání utlačovaných „domorodců“ proti kolonizátorům“ za účelem získání nezávislosti, tak daleko Multatuli ještě nedohlédl, jde tu o otevření diskuze a potřebu reformy koloniálního systému. Multatuli je sice jedním „z fermentů sociálního vývoje v Holandsku“, ohlas jeho díla ovšem napomohl k vítězství liberálům (jako ostatně zmiňuje už Vonka), se založením sekce I. Internacionály nebo založením sociálně demokratické strany má však málo společného.

Stejně jako v doslovecích k *Příběhu Waltra Pieterse* i zmíněné recenzi Evy Kondryšové se i u Bretta objevuje obraz Multatuliho jako oběti událostí:

„Věhlas, který Multatulimu zjednala v Holandsku, ale i jinde v Evropě tato kniha, byl velmi neprospěšný jeho existenci a nakonec jej donutil k odchodu do ciziny. E. Douwes Dekker se pokoušel pokračovat v literární činnosti, ale už se mu nepodařilo zvítězit nad překážkami, které mu kladlo do cesty „spiknutí mocných“. (...) Edward Douwes Dekker [sic!] nakonec zemřel r. 1887 ve svém exilu v Německu víceméně zapomenut, zdeptán existenčními potížemi. Svým nesmiřitelným postojem ke kolonialismu a ke měšťáckému pokrytectví zničil se Edwar Doves Dekker [sic!] existenčně, ale zároveň si tím zajistil nesmrtelnost: jeho Max Havelaar svým oblasem a působením přesáhl hranice Holandska a své doby a působí dnes v nových a nových vydáních cizojazyčných překladů zvláště na čtenáře v socialistických zemích, kde Multatuli dnes nachází to, „co marně hledal v Nizozemsku“: úctu a pochopení „hlavního záměru“ svého díla, který je stále ještě aktuální, bobužel i pro dnešní Indonésii. (ibid.: 251)

Není tak docela pravda, že by situace byla tak jednoznačná a že by Multatuli byl obětí „spiknutí mocných“ (opět tendence k paušalizaci skutečnosti), protože si řadu svých existenčních nepříjemností zapříčinil svým nekompromisním postojem, výbušnou povahou a narůstajícím pocitem hořkosti. Není také jasné, proč by měl překlad působit „zvláště na čtenáře v socialistických zemích“, když hlavní a nejvlivnější vlna recepce Multatuliho díla proběhla již první polovině 20. století, a komunistické ideologie spíše na této vlně parazitovaly a využívaly Multatuliho dílo pro ilustraci vlastních doktrín. Dále je zcela liché tvrdit, že v těchto zemích by Multatuli našel „úctu a pochopení „hlavního záměru““, když se Multatuli právě zde stává součástí zcela jiného, tendenčního narativu, kde sociálně kritické myšlenky obsažené v Multatuliho díle slouží k vykreslení obrazu nesmiřitelného, ostře bipolárního světa.

Tento tendenční obraz reprodukuji až poněkud úmorně obě recenze, které se po vydání *Maxe Havelaara* objevily v tisku. V recenzi L. Hruškové z *Věčerníku Praha* se opět dozvídáme, že Multatuli je:⁸⁶

⁸⁶ Hrušková, L. Max Havelaar z kolonie. *Věčerní Praha*, 29.5.1974, s. 6

„ (...) autor, který se svým pojetím novým pojetím angažovaného a pokrokového umění stal průkopníkem v moderní holandské literatuře. (...) ve svém vpravdě otřesném románu vyřekl jako první do světa, že Javánek je utlačován a že v koloniích vládne neuvěřitelné vykořisťování a nespravedlnost. Jeho dílo Max Havelaar (...) je v historii první velkou obžalobou kolonialismu v tehdy stagnujícím, šosáckém a blabobytném Nizozemí. Postižený Max Havelaar (...) je strhující postavou románu stejně tak, jako je strhující postavou sám autor, revolucionář slova, z jehož práce (...) čerpali v budoucnu i revolucionáři činu.“ (Hrušková 1974)

Recenze L. Hruškové je navíc evidentně inspirovaná textem na záložce knihy, a dokonce se v ní objevují stejné jazykové obraty jako v tomto textu. Recenze tedy vůbec neplní svou základní úlohu, je spíš jen jakousi ideologicky zabarvenou anotací knihy. Podobně zní bohužel i recenze podepsaná zkratkou –čk– otištěná v *Zemědělských novinách*:⁸⁷

„Jako revoluční manifest v nejlepším slova smyslu znějí úderná slova, jimiž holandský spisovatel Multatuli (vl. jménem E. D. Dekker) uzavírá svou slavnou knihu Max Havelaar (...) nejen jimi, ale celou svou knihou, otřesnou obžalobou nizozemské koloniální politiky ve Východní Indii, burcuje Multatuli proti úděsnému vykořisťování a útlaku domorodého obyvatelstva. (...) Jeho kniha skutečně otrásla měšťanským Holandskem, jemuž plivla do sebeuspokojeného, nevinně se tvářícího obličej, a zvedla proti němu rozbořčenou vlnu světového pokrokového mínění. (...) (Max Havelaar) je knihou, která působí angažovaně dodnes – neboť se všemi pokrokovými bojovníky světa dosud přesně míří na místa, která ještě úpějí pod koloniálním jhem.“ (-čk-: 1974)

Výše citované recenze není třeba blíže komentovat, protože obraz Multatuliho se v nich od předešlých prací vydaných v období socialismu v zásadě nemění. Obě recenze zůstávají v zajetí polopравd a vlastních mýtu o uspořádání světa, a tak jim skutečná hodnota historické výpovědi, myšlenková nadčasovost i estetická stránka Multatuliho díla unikají.

⁸⁷ (-čk-). Obžaloba kolonialismu. *Zemědělské noviny*, 1.10.1974, s. 6.

4.4 RECEPCE MULTATULIHO DÍLA Z POHLEDU SYSTÉMOVÝCH VZTAHŮ

Bohužel musíme zkonstatovat, že výše uvedená analýza materiální i symbolické produkce ovlivňující recepci Multatuliho díla v českém prostředí přináší mnohem více otázek, na něž nejsme schopni nalézt uspokojivou odpověď, než jasných odpovědí.

Evidentní je ovšem skutečnost, že základy k recepci Multatuliho díla byly položeny už v období kolem přelomu 19. a 20. století a neměly přímou souvislost s dostupnými překlady v češtině. Tehdy bylo totiž pro intelektuální elitu běžnou praxí orientovat se v kultuře německé jazykové oblasti, kde se v tomto období již na základě překladů pořízených Wilhelmem Spohrem živě diskutovalo o myšlenkovém odkazu Multatuliho díla. Recepce Multatuliho díla v Čechách byla v období před první světovou válkou nejintenzivnější a také nejaktuálnější, protože měla přímou souvislost s aktuálním společenským děním v českých zemích a potřebou společenského etablování sociálně orientovaných kulturních elit. Ve 30. letech je pak Multatuliho dílo vnímáno už jako klasické a nově pořízené překlady vznikají spíše z potřeby zprostředkovat tyto klasické hodnoty Multatuliho díla širším společenským vrstvám. Otázkou zůstává, proč v této době padla volba právě na *Příběh malého Waltra Pieterse* a nikoliv na *Maxe Havelaara*, i když Faltová toto dílo jistě znala, a proč právě román *Max Havelaar*, i přes svůj velký ohlas ve světových literaturách, musel čekat na český překlad až do roku 1947, kdy získal nový, aktuální rozměr. Dnes už nelze zjistit, jestli *Max Havelaar* byl k vydání doporučován již dříve ať už Faltovou, Vonkou či některým z jiných překladatelů a vydání bylo z nějakého důvodu zamítnuto. Dále by bylo také zajímavé zjistit, z jakého důvodu Vonka *Maxe Havelaara* překládal a zda knihu k vydání doporučil on, nebo mu nakladatelstvím byla k překladu nabídnuta. V každém případě instituční síť těchto vztahů a recipování Multatuliho díla v rámci sociálně kritického klasického repertoáru v rámci svobodných a tehdy ještě málo regulovaných podmínek knižního trhu vytvořily vhodné prostředí pro opětovné vydávání Multatuliho díla a jeho další cirkulaci v systému řízené knižní produkce a zároveň i v nově postulovaném, ideologicky úzce profilovaném repertoáru klasické literatury.

Vysvětlovat ovšem recepci Multatulihova díla v období po roce 1948 pouze tím, že bylo vhodným typem lektury v socialistické společnosti by bylo velmi zjednodušující a nepřesné. V případě *Příběhu malého Waltra Pieterse* se dá lépe prokázat, že k jeho dalšímu vydání spíše přispěla pouónorová změna podmínek na knižním trhu a regulace knižní produkce, než potřeba ideologické podpory režimu, k níž bylo možné tento Multatulihov román také využít. Ačkoliv v době vydání *Příběhu malého Waltra Pieterse* byly tržní zákony z knižního sektoru v podstatě vymýceny, lze i v těchto změněných podmínkách předpokládat, že se nakladatelství se v některých ohledech stále chovala komerčně. Zejména při výběru titulů, jejich prosazování do edičních plánů a určování výše nákladu tyto faktory hrály i nadále roli. Vezmeme-li v úvahu, že počet titulů, které mohly vycházet, byl kvantitativně i ideologicky omezen a *Příběh malého Waltra Pieterse* byl redakčně připravený, nebylo za něj potřeba platit překladatelský honorář (otázkou zůstává, zda bylo potřeba platit za autorská práva) a navíc se jednalo o text, který měl výrazné literární kvality a do úzce profilovaného typu „vhodné“ literatury zapadal, opětovné vydání se přímo nabízelo. Stačilo pozměnit doslov, akcentovat v něm dobové hodnoty a text získal opět aktuální rozměr. Náklad textu nebyl na dobové poměry příliš vysoký, v rámci edice pak patřil spíše k nižšímu průměru, ale kniha se patrně dobře prodávala, jinak by nakladatelství nepřistoupilo k dalšímu vydání a ke zvýšení nákladu. Kvůli nedostatku materiálu nelze zodpovědět otázku, zda absence doslovu ve vydání *Příběhu malého Waltra Pieterse* z roku 1963 a krácení původního doslovu z roku 1953 na záložkový text, v němž je oslabena politizující rétorika, je odrazem proměny dobového hodnocení textu a postupného uvolňování ideologického tlaku na knižní produkci.

V případě druhého vydání *Maxe Havelaara* vyvstává daleko více otázek. Kniha se sice objevila ve stejném nakladatelství jako Vonkův překlad z roku 1947, takže text mělo nakladatelství k dispozici a mohlo jej v případě zájmu vydat kdykoliv v průběhu 50. či 60. let vydat v reedici. Možná je ovšem jen shoda náhod, že druhé vydání vyšlo právě ve Svobodě. Miroslav Drápal totiž pro Svobodu pravidelně v 60. letech překládal a prosadit text právě zde mohlo být pro něj jednodušší. Redaktorkou tohoto vydání *Maxe Havelaara* byla Eva Saudková, na kterou Olga Krijtová v obsáhlém rozhovoru poskytnutém pro účely této práce vzpomíná jako na ráznou a pečlivou

redaktorku, která dokázala vždy najít své zdůvodnění a prosadit titul, o jehož kvalitě byla přesvědčena. Navíc v této době je nutné počítat s jiným typem vztahů mezi překladateli, redaktory a nakladatelstvími a také jiným způsobem vyhledávání a prosazování textu, než běžně funguje v tržních podmínkách. Stačilo tedy, aby překladatel text k vydání doporučil a redaktor potřebu jeho vydání dokázal zdůvodnit takovým způsobem, aby získal souhlas od vyšších míst. Mnohdy šlo o různé menší či větší úlitby, které okolnosti vyžadovaly, ale důležité bylo, že text nakonec mohl vyjít. I když *Max Havelaar* vyšel v období normalizace a navíc opatřen silně prorežimními průvodními texty (a nikoli doslovem překladatele, jak je většinou obvyklé), mohlo být jeho vydání ovlivněno mnohem prozaičtějšími důvody, osobními vazbami, souhlasem s různými ústupky režimu, nebo vhodným způsobem argumentace, aby tento základní román moderní nizozemské literatury vůbec mohl vyjít.

Tuto hypotézu lze doložit i teoreticky. Při analýze recepčního kontextu musíme mít totiž na zřeteli skutečnost, že všechny kroky v systému se řídí určitým souborem strategií a všichni zúčastnění, pokud chtějí dosáhnout určitého cíle v daném poli (v tomto případě tedy dosáhnout vydání knihy v sektoru oficiálně vydávané literatury), tyto strategie znají a umí je využívat. V případě analyzovaného období bychom pak museli počítat se všudypřítomným omezováním cenzurními mechanismy a odvozovat všechny kroky v systému z přítomnosti těchto mechanismů. Skutečnost se nám však jeví mnohem rozmanitější a soubor strategií mnohem složitější.

James C. Scott ve své knize *Domination and the arts of resistance* (1990) ukazuje, že vliv vládnoucích skupin na ostatní části společnosti ve vztahu k společenské a kulturní produkci je přeceňován. Není totiž pravděpodobné, že by vládnoucí skupina měla takovou moc, aby ovládala celé pole institučních vztahů a dokázala předvídat strategie všech skupin, které toto pole tvoří. Zúčastnění sledující cíl v poli ovládaném dominantní vládnoucí skupinou sice jednájí v rámci tzv. *veřejného protokolu* (*public transcript*), který se podřizuje představám vládnoucí skupiny, ale chtějí-li prosadit vlastní cíl, který je úplně nebo částečně v rozporu s hodnotami prosazovanými vládnoucí skupinou, mohou využívat tzv. *skrytý protokol* (*hidden transcript*) a svých cílů dosahovat pomocí cest, které na sebe berou podobu veřejného protokolu, ale ve skutečnosti jsou přetvářkou. Přitom platí, že:

„čím silnější je moc a čím svévolněji je uplatňována, tím intenzivněji na sebe bere veřejný protokol těch, kdož jsou jí podřízeni, formu masky, rituálu a stereotypu. (...) skrytý protokol se nevztahuje tolik na jedince a jejich aktivity, které stojí mimo a dokonce proti danému systému (samizdat, dissent, atd.), ale právě na ty, které jsou jeho součástí. Skrytý protokol se sice vytváří „za scénou“, nicméně s tím, že jeho autoři hodlají na scénu opětovně vstupovat, nechtějí se z ní nechat vyloučit.“ (Šmejkalová 2000: s. 132-133)

Tímto teoretickým konceptem nechceme dokázat, že by se román *Max Havelaar* v zásadě vzpouzel dobově akcentovaným hodnotám, protože existovaly zcela jistě texty, jejichž prosazení vyžadovalo daleko větší ústupky a daleko promyšlenější soubor strategií, jde nám spíše o to, abychom prokázali, že ne všechny jevy jsme schopni vysvětlit zásahem cenzurních mechanismů či z pohledu oficiální kulturní politiky. Tím bychom totiž ztratili se zřetele individuální motivy a způsoby praktikované ve vřední nakladatelské praxi, kdy jednotlivé složky nakladatelství fungovaly většinou odděleně, měly velmi rozsáhlou administrativu, velký počet redaktorů a redakcí, takže pracovníci nakladatelství nepřicházeli běžně do přímého kontaktu, ani na úrovni zodpovědných vedoucích jednotlivých úseků. V té době sice fungoval i nadále systém lektorských posudků a překladatelé pracovali přímo na objednávku nakladatele, ale zároveň plnili vedle redaktorů roli kulturních propagátorů a významnou měrou se podíleli na prosazování titulů z jednotlivých jazykových oblastí. Často takováto spolupráce fungovala pouze na úrovni překladatel – redaktor, tedy na bázi osobních a nezřídka i přátelských vztahů, a na redaktorovi bylo, aby našel vhodné taktiky a spolehlivé články v institucionálním řetězci, aby text mohl být zařazen do edičního plánu a byl na něj získán přiděl papíru. Způsoby uvedení textu na knižní trh tedy mohly být velmi odlišné od způsobu, jakým pak texty cirkulovaly v rámci produkce symbolické.

Z uvedených metatextů (textů na záložkách knih, předmluvách či doslovech), jimiž nakladatelství knihy opatřily, je patrné, že v obdobích, kdy byly Multatuliho romány postupně publikovány, docházelo k proměně pohledu (alespoň z perspektivy oficiálně vydávané produkce) na funkci klasické literatury ve společnosti. V tomto

ohledu je zajímavá skutečnost, že všechna vydání po roce 1948 byla opatřena průvodními texty buď redakčními, nebo z pera osob prorežimně orientovaných, kdežto vydání před tímto rokem doprovází texty překladatelů. Texty pořízené překladateli přinášejí z větší části objektivní informace o pozici Multatuliho díla v rámci literatury výchozí (u Faltové se navíc projevuje romantizující tendence) a zamýšlejí se nad možnými kontexty vznikajícími recepcí v literatuře cílové či vazbami k aktuálnímu společenskému dění (Vonkova předmluva k *Maxi Havelaarovi*). Oba překladatelé zdůrazňují v závislosti na hlavních charakteristikách textu Multatuliho přínos pro klasické světové dědictví jak z hlediska literárně estetického (více Faltová), tak z hlediska výpovědi o historické skutečnosti (zřetelněji u Vonky). Kanonická hodnota Multatuliho textů pak podle překladatelů spočívá zejména v nadčasovosti myšlenek a jedinečnosti textů po stránce literární.

Doprovodné texty k vydáním Multatuliho románů po roce 1948 tyto hodnoty sice nezpochybňují, ale staví je do pozadí a namísto nich akcentují hodnoty aktuální pro dobový společenský diskurz. Pro tyto texty je dále typické tendenční vidění výchozího literárního prostředí a manipulace s historickými fakty. Těžiště hodnocení klasičnosti textů se pak v tomto případě přesouvá z hodnot literárně estetických a historicky dokumentárních na hodnoty sociální a jejich využitelnost pro ilustraci vhodnosti socialistického uspořádání společnosti. Absence doslovu a oslabení politizující rétoriky ve vydání *Příběhu malého Waltra Pieterse* z roku 1963 může pak být dokladem proměny pohledu na funkci klasické literatury ve společnosti, jak už jsme však uvedli, nedostatek materiálu nám neumožňuje tento předpoklad doložit.

Obraz, vytvářený o Multatuliho díle na hranici materiální a symbolické produkce, reprodukuje a ještě více schematizující texty z oblasti produkce symbolické. V těchto textech se projevuje výrazněji manipulace s historickou skutečností a dobově poplatná politická rétorika. Na základě výroků recenzentů se kanonická hodnota Multatuliho díla opírá zejména o sociální kritiku buržoazního i koloniálního uspořádání společnosti, nikoli o literárně estetické ztvárnění a dokumentární i nadčasovou hodnotu textů.

Nezodpovězenými otázkami zůstává, zda tyto texty měly vliv na čtenářskou recepci a jak ovlivnily recepci Multatuliho díla v českém literárním prostředí. Domníváme se, že postrádá smysl přeceňovat význam doslovů i výroků recenzentů, zvláště

když v obdobích, kdy Multatuliho knihy vycházely, periodický tisk podléhal cenzuře a recenzentská činnost byla v podstatě omezována jen na „vyhovující“ knižní produkci. Recenze, dokonce i v sektoru marginální literatury, měly tehdy obecně velmi malý vliv na prodejnost titulu, rozhodujícím faktorem, který ovlivňoval chování čtenářů, byl konflikt nabídky a poptávky. Počet titulů byl velmi omezován (počet vydaných titulů krásné literatury v ČSR kolísá v letech 1953-1987 mezi 542 až 634 tituly), což v systému řízené knižní produkce nevedlo ke snížení zájmu o knihu, ale mělo efekt přesně opačný. Ostatně, jak jsme již uvedli, Multatuliho knihy nevycházely ve srovnání s ostatní dobovou produkcí, ve vysokých nákladech, je tudíž velmi pravděpodobné, že by je trh dokázal absorbovat i bez vlivu produkce symbolické. Navíc překlady klasiků, většinou velmi pečlivě edičně připravené, byly zvláště v 50. a začátkem 60. let vítanou protiváhou k soudobé schematizující produkci socialistického realismu.

Vliv těchto metatextů na recepci Multatuliho díla v českém literárním prostředí je také zanedbatelný. Spíše se z analýzy materiální i symbolické produkce ukazuje, že recepce Multatuliho díla byla už v pounorové době velmi okrajovou záležitostí. Kdyby tomu tak nebylo, vedly by, alespoň podle teoretických předpokladů, překlady jeho díla ke zvýšení zájmu o autora a jeho doposud nepřeložené knihy, nebo by iniciovaly překlady podobně profilovaných autorů z téže jazykové oblasti.⁸⁸ Multatuliho jméno tak z českého literárního prostředí postupně vymizelo, připomínáno je jen v úzkých kruzích českých nederlandistů, a to často v souvislosti problematikou koloniální a postkoloniální literatury, která je obecně v českém kulturním prostředí také pouze okrajovou záležitostí. Během století jednoho století tak Multatuliho jméno stihlo vstoupit do všeobecného podvědomí předválečné generace českých intelektuálů a společně s touto generací se zase vytratit. Dnes, kdy každých 32 vteřin vyjde na světě jeden nový knižní titul a česká knižní produkce zanechává po sobě jedenáctkrát širší stopu, než odpovídá našemu populačnímu zastoupení,⁸⁹ by bylo vydání byť jen *Maxe Havelaara* z nakladatelského hlediska velmi

⁸⁸ Tento předpoklad se potvrzuje však v první polovině 20. století, kdy Multatuliho dílo iniciovalo zájem o nizozemskou, socialisticky orientovanou literaturu (překlady Domely Nieuwenhuis a Henriëtte Roland-Holst).

⁸⁹ Trávníček, J. Nějak moc knih. *Respekt*, 2011, roč. 22, č. 26/27, s. 105-106.

riskantním podnikem a recenzentským sítem by patrně prošlo bez povšimnutí, protože jeho výpovědní hodnota je už lety i proměnou hodnot české společnosti oslabena. Recepce Multatuliho díla v českém prostředí však i nadále zůstává historickým dokumentem, dokumentem o vztahu literatury, měnících se společenských hodnot a institucí, které je vytvářejí.

V. ZÁVĚR

V této práci jsme se detailněji zabývali recepcí nizozemské literatury v českém literárním prostředí v letech 1945-2010. Pro analýzu souboru recepčních dat jsme zvolili instituční přístup, vycházející z polysystémové teorie Itamara Even-Zohara, kterou jsme na základě výzkumu Els Andringové a Franse Ruitera rozšířili o další vztahové komponenty. Hlavním cílem práce bylo zmapování sítě interliterárních vztahů mezi českou a nizozemskou literaturou, pojmenování stěžejních recepčních mechanismů a stanovení pozice nizozemské literatury v českém literárním prostředí.

Z výše uvedené analýzy se ukázalo, že pozice nizozemské literatury podléhala ve sledovaném období změnám společenského klimatu a nastavení systému knižní produkce. V prvních třech poválečných letech, kdy se regulační tendence uplatňovaly jen pozvolna, navazovala produkce nizozemské literatury na předválečné trendy a pokračovala ve vydávání především velkých výpravných románů s regionální, historickou i exotickou tematikou a děl klasické literatury. Tento silný trend byl udržován i v době vlády komunistů, kdy spektrum vydávané nizozemské literatury zřetelně kopírovalo křivku ideologického tlaku uplatňovaného na literární produkci. Jak jsme však ukázali, produkci nizozemské literatury v tomto období neovlivňovala pouze přítomnost/nepřítomnost cenzurních mechanismů, ale také nastavení systému řízené knižní produkce, postoje překladatelů i soubor strategií označovaný jako *skryté protokoly*. Udržování konzervativní, středové a klasické tematické skladby vedlo k potlačování zájmu o aktuální trendy v nizozemské literatuře a tvorbu soudobých autorů. Důsledkem byl kolaps produkce nizozemské literatury počátkem 90. let. V souvislosti s postupnou krystalizací českého knižního trhu, obnovením česko-nizozemských kulturních vztahů na úrovni institucí a aktivní činností nederlandistů i překladatelů došlo k oživení zájmu o nizozemskou literaturu. Výsledkem těchto aktivit je kvantitativní nárůst knižní produkce, vysoká recenzní činnost, dobře organizovaná síť nakladatelů, překladatelů a kulturních institucí. Nevýhodou je

ovšem vysoká míra závislosti na zahraničních finančních zdrojích a výhradní zaměření na současnou, nejnovější tvorbu převážně nizozemských autorů.

Při mapování pozice nizozemské literatury vyšlo zřetelně najevo, že nelze přinést jednoznačnou odpověď na otázku, jaká byla a je pozice nizozemské literatury v českém literárním prostředí. Při kompenzaci chybějících recepčních dat teoretickými předpoklady se dá zjednodušeně říct, že s posledních 60. letech se těžiště produkce nizozemské literatury přesouvá ze sektoru masové a klasické produkce do sektoru literatury marginální. Tento přesun pak podle teoretických předpokladů také ilustruje zvýšená činnost recenzentů, literární kritiky a institucí podílejících se na kanonizačním procesu. Takovýto závěr je však velmi zjednodušený a v praxi nemá téměř žádnou výpovědní hodnotu.

Ukazuje se, že pro popis recepčního mechanismu a pohybu mezi jednotlivými komunikačními okruhy je totiž potřeba rozsáhlé spektrum dat utříděných podle stejného klíče. To je podle našeho názoru největší slabina polysystémové teorie, která ve své teoretické, byť operacionalizované podobě, zachycuje pouze ideální stav věcí. Chybějící informace o čtenářské recepci a situaci v ostatních, zejména malých překladových literaturách, jsou důležitým článkem pro objasnění recepčního mechanismu. Také bez přihlídnutí k hermeneutickému aspektu, což vzhledem velkému objemu analyzovaných dat bylo zcela nemožné, jsou závěry pouze orientační. Těchto slabín polysystémové teorie jsme si byli vědomi už od počátku, a proto jsme se rozhodli instituční přístup testovat na případě recepce jediného autora. Tato případová studie však také potvrdila, že instituční přístup zachycuje pouze část recepčního procesu a že závěry vyvozené z analýzy materiální i symbolické produkce je potřeba zasadit do širšího kontextového rámce, jehož podrobné (re)konstruování naráží opět na problém nestejně utříděných dat (v tom lepším případě), nebo dat zcela chybějících a nedohledatelných. Nezbyvá nám, než dát za pravdu Theu Hermansovi, který konstatuje, že největší iluzí polysystémového modelu je teze, že „*structuredness of the method produces the structuredness of the object.*” (Hermans 1999: 119)

Polysystémový model v takové podobě, jakou jsme použili pro tuto práci, je však vhodným nástrojem pro utřídění souboru shromážděných recepčních dat a načrtnutí základních vývojových tendencí, tematických linií a sítě vztahů, v níž se recepce textů odehrává. Věříme, že tato data a nastíněné vývojové linie i kontextové

vazby napomohou dalším badatelům v oblasti recepčních vztahů, ať už na poli česko-nizozemských literárních vztahů, či vztahů mezi nizozemskou literaturou a ostatními překladovými literaturami v českém prostředí, a prezentovaný metodologický aparát se stane odrazovým můstkem pro podobně orientované výzkumy v oblasti interliterárních vztahů.

VÝBĚROVÁ BIBLIOGRAFIE PŘEKLADŮ NIZOZEMSKÉ BELETRIE A POEZIE V LETECH 1945-2011

1945

- Eekhout, Jan Hendrik. *Warden král. Román z Flander*. Z nizozemského originálu *Warden, een koning* přeložil J. Krejčířík. 1.vyd. Zlín: Tisk, 1945.
- Timmermans, Felix. *Delfíni*. Z nizozemského originálu *Anna-Marie* přeložil Quido Palička. 2.vyd. Praha: Rudolf Schulz, 1945.

1946

- Claes, Ernest. *Veselí občané sichešťí*. Z nizozemského originálu *Witte Pastor a Campens zaliger* přeložila Lída Faltová. 3.vyd., v nakladatelství Jaroslav Podroužek 1.vyd. Praha: Jaroslav Podroužek, 1946.
- Coolen, Antoon. *Temné světlo*. Z nizozemského originálu *Het donkere licht* přeložil Rudolf Jordán Vonka. 2.vyd. Praha: Papíkovo nakladatelství, 1946.
- Coolen, Antoon. *Vesnický lékař. Tři bratři. Ves u řeky*. Z nizozemského originálu *Drie gebroeders, Dorp aan de rivier* přeložila Lída Faltová. 4.vyd. Praha: Sfinx, 1946. (edice Nové cíle)
- Coolen, Antoon. *Rašelináři*. Z nizozemského originálu *Peelwerkers* přeložila Lída Faltová. 1.vyd. Praha: Plzákovo nakladatelství, 1946. (edice Nesmrtelní našeho věku)
- Doolaard, A. den. *Orientexpres*. Z nizozemského originálu *Orientexpres* přeložila Lída Faltová. 2.vyd. Praha: Jan Podroužek, 1946.
- Franke, Simon. *Sarina*. Z nizozemského originálu *Njai Sarina* přeložil Rudolf Jordán Vonka. 1.vyd. Praha: Topič, 1946. (edice Topičovy Bílé knihy)
- Geest, Klaas van der. *Plujeme do Indie*. Přeloženo z nizozemského originálu *'t Sal waerachtig wel gaen*. 1.vyd. Praha: [s.n.], 1946.
- Kelk, Cornelis Jan. *Líška zametá stopu*. Z nizozemského originálu *De vos en zijn staart* přeložila Lída Faltová. 1.vyd. Havlíčkův Brod: Jirí Chvojka, 1946.
- Leiker, Sjoerd. *Černý Jan*. Z nizozemského originálu *Zwarte Jan Jean André* přeložila Anna Králová. 1.vyd. Praha: Karel Voleský, 1946.

- Streuvels, Stijn. *Cesta vede k domovu*. Z nizozemského originálu *Land de wegen* přeložil Jaroslav Plass. 1.vyd. Blatná: Bratři Rimsové, 1946.
- Székely-Lulofs, Madelon Hermine. *Jiný svět*. Z nizozemského originálu *De andere wereld* přeložila Milada Šimsová. 1.vyd. Praha: Kvádr, 1946.
- Székely-Lulofs, Madelon Hermine. *Poslední podnik*. Z nizozemského originálu *Het laatste bedrijf* přeložila Milada Šimsová. 1.vyd. Šumperk: Bohumil Rozsypálek, 1946. (edice Parnas)
- Székely-Lulofs, Madelon Hermine. *Veliký Tuvan*. Z nizozemského originálu *Van oerwoud tot plantage* přeložila Milada Šimsová. 1.vyd. Praha: Práce, 1946. (edice Tvář století)

1947

- Boissevain, Dieuwke. *Diskrétní smrt*. Z nizozemského originálu *De discrete dood* přeložil Miroslav Drápal. 1.vyd. Praha: Plzákovo nakladatelství, 1947.
- Fabricius, Johan. *Noc nad Jávou*. Z anglického překladu *Night over Java* přeložil Hugo Běhounek. 1.vyd. Praha: ELK, 1947.
- Fabricius, Johan. *Ostrov démonů*. Z nizozemského originálu *Eiland der demonem* přeložila Ella Kazdová. 1. vyd. Praha: [s.n.], 1947.
- Hartog, Jan de. *Holandská sláva*. Z nizozemského originálu *Hollands Glorie* přeložila Marie Polívková, popěvky přebásnil Vl. Thiele. 1. vyd. Praha: Fr. Borový, 1947.
- Multatuli. *Max Havelaar. Dražební řízení v holandské obchodní společnosti*. Z nizozemského originálu *Max Havelaar of de koffie-veilingen der Nederlandsche Handel-Maatschappij* přeložil Rudolf Jordán Vonka. 1.vyd. Praha: Svoboda, 1947. (edice Klasikové)
- Roothaert, A.M.H. *Nahý život*. Z nizozemského originálu *Doktor Vlimmen* přeložila Milada Šimsová. 1.vyd. Praha: Sfinx, 1947. (edice Nové cíle)
- Székely-Lulofs, Madelon Hermine. *Guma klesá*. Z nizozemského originálu *Rubber* přeložila Lída Faltová. 2. vyd. (1.vyd. v nakladatelství Práce) Praha: Práce, 1947. (edice Nesmrtelní našeho věku)
- Teirlinck, Herman. *Marie Speermalieová*. Z nizozemského originálu *Maria Speermalie* přeložila Lída Faltová. 1.vyd. Praha: Družstevní práce, 1947.
- Vries, Anna de. *Slunce chudých*. Z nizozemského originálu *Baartje*. Přeložila Ella Kazdová. 1.vyd. Praha: ELK, 1947.

Walschap, Gerard. *Adelaidin břich*. Z nizozemského originálu *Adelaide* přeložil Arno Kraus. 1.vyd. Praha: Nakl. A. Varhaníková, 1947.

1948

Coolen, Antoon. *Peerke strašpytel. Novely*. Z nizozemského originálu *Peerke den Haas a Ontmoeting* přeložil Miroslav Drápal. 1.vyd. Praha: Sfinx, 1948. (edice Nové cíle, 10 000 výtisků)

Coolen, Antoon. *Z malébo království*. Z nizozemského originálu *Uit het kleine rijk* přeložila Ella Kazdová. 1.vyd. Praha: Mladá fronta, 1948. (edice Boj)

Fabricius, Johan. *Hotel Vesuvio*. Z angličtiny přeložil Jozef Mach. 1.vyd. Praha: František Borový, 1948.

Fabricius, Johan. *Z dvojí kerve*. Z nizozemského originálu *Halfbloed* přeložila Milada Šimková. 1.vyd. Praha: Horizont, 1948.

Huizinga, Leonhard. *Adrián a Olivier*. Z nizozemského originálu *Adriaan en Olivier* přeložila Ella Kazdová. 1.vyd. Praha: Mladá fronta, 1948.

Timmermans, Felix. *Selský žalm*. Z nizozemského originálu *Boerenpsalm* přeložil R.J. Vonka. 4.vyd. Praha: [s.n.], 1948.

Vestdijk, Simon. *Irské noci*. Z nizozemského originálu *Ierse nachten* přeložil František Holešovský. 1.vyd. Brno: Mír, 1948. (5 000 výtisků)

Vries, Anna de. *Slunce chudých*. Z nizozemského originálu *Bartje...* přeložila Ella Kazdová. 1.vyd. Praha: ELK, 1948. (edice Život)

Vries, Theun de. *Svoboda chodí v rudém šatě*. Z nizozemského originálu *De vrijheid gaat in 't rood gekleed* přeložila Marie Polívková. 1.vyd. Praha: Sfinx, 1948. (edice Nové cíle)

1949

Ammers-Küller, Jo van. *Ženy z rodu Coormveltova*. Z nizozemského originálu *De opstandige* přeložila Marie Polívková. 1.vyd. Praha: Za svobodu, 1948. (edice Za svobodu)

1950

Rost, Nico. *Goethe v Dachau*. Z nizozemského rukopisu *Goethe in Dachau* přeložila Žofie Wagnerová. 1.vyd. Praha – Brno: Mír, 1950. (edice Četba míru, 10 750 výtisků)

1952

Vries, Theun de. *Bij vlky, pastýři*. Z nizozemského originálu *Sla de wolven, berder* přeložil Jan Hruška. 1.vyd. Praha: Vyšehrad, 1952. (edice Knihovna soudobých světových autorů, 10 400 výtisků)

1953

Multatuli. *Příběh malého Waltera Pieterse*. Z nizozemského originálu *De geschiedenis van Wouterje Pieterse* přeložila Lída Faltová. 1.vyd. v SNKLHU. Praha: SNKLHU, 1953. (edice Nesmrtelní, 7 400 výtisků)

1956

Frank, Anne. *Deník Anne Frankové. 14. června 1942 – 1. srpna 1944*. Z nizozemského originálu *Het achterhuis* přeložil Gustav Janouch. 1.vyd. Praha: Melantrich, 1956. (10 400 výtisků)

1957

Frank, Anne. *Deník Anne Frankové. 14. června 1942 – 1. srpna 1944*. Z nizozemského originálu *Het achterhuis* přeložil Gustav Janouch. 2.vyd. Praha: Melantrich, 1957. (10 400 výtisků)

Germonprez, Fred. *Islandaisa se vrací*. Z nizozemského originálu *Island, Island* přeložil J. Kružík. 1.vyd. Praha: Lidová demokracie, 1957. (edice Vyšehrad, 8 000 výtisků)

1958

Claes, Ernest. *U nás v Sichemu*. Z nizozemského originálu *De heiligen van Sichem en andere verhalen* přeložil Jan Rech. 1. vyd. Praha: Lidová demokracie, 1958. (edice Vyšehrad, 13 000 výtisků)

Székely-Lulofs, Madelon Hermine. *Guma klesá*. Z nizozemského originálu *Rubber* přeložila Lída Faltová. 2.vyd. Praha: Práce, 1958. (edice Románové novinky, 50 250 výtisků)

1959

Germonprez, Fred. *Korzář Jan Bart*. Z nizozemského originálu *Kaper Jan Bart* přeložil Ladislav Heger. 1.vyd. Praha: Lidová demokracie, 1959. (edice Vyšehrad, 10 000 výtisků)

Vries, Theun de. *Dívka s rudými vlasy*. Z nizozemského originálu *Het meisje met het rode haar* přeložila Olga Krijtová. 1.vyd. Praha: SNPL, 1959. (edice Jiskry, 8 230 výtisků)

Schendel, Arthur van. *Fregata Johanna Maria*. Z nizozemského originálu *Het fregatschip Johanna Maria* přeložila Olga Krijtová. 1.vyd. Praha: Československý spisovatel, 1959. (8 000 výtisků)

1960

Germonprez, Fred. *Ďáblové z močálu*. Z nizozemského originálu *De moerduivels* přeložil Ladislav Heger. 1.vyd. Praha: Lidová demokracie, 1960. (edice Vyšehrad, 15 000 výtisků)

Veen, Adriaan van der. *Divoká oslava*. Z nizozemského originálu *Het wilde feest* přeložil Josef Jebavý. 1.vyd. Praha: SNKLHU, 1960 (edice Soudobá světová próza, 9 000 výtisků)

Vries, Theun de. *Pan mezi lidmi. Svatební píseň pro Svaantje*. Z nizozemského originálu *Pan onder de mensen, Bruiloftslied voor Svaantje* přeložila Olga Krijtová. 1.vyd. Praha: SNKLHU, 1960. (edice Soudobá světová próza, 6 500 výtisků)

1962

Vries, Theun de. *Dívka s rudými vlasy*. Z nizozemského originálu *Het meisje met het rode haar* přeložila Olga Krijtová. 2.vyd. Praha: SNPL, 1962. (edice Jiskry, 17 000 výtisků)

1963

Duckerts, Charles – Duckerts, Yvonne. *Vlámská lyrika*. Z nizozemštiny přeložil Jindřich Pokorný. 1.vyd. Praha: SNKLU, 1963. (edice Světová četba, 6 000 výtisků)

Multatuli. *Příběh malého Waltera Pieterse*. Z nizozemského originálu *De geschiedenis van Wouterje Pieterse* přeložila Lída Faltová. 2.vyd. v SNKLU. Praha: SNKLU, 1963. (edice Světová knihovna, 20 000 výtisků)

Presser, Jacques Jacob. *Noc girondistů*. Z nizozemského originálu *De nacht der irondijnen* přeložila Olga Krijtová. 1.vyd. Praha: SNKLU, 1963. (9 100 výtisků)

1964

Doolaard, A. den. *Spoutaná voda*. Z nizozemského originálu *Het verjaagde water* přeložila Ella Kazdová. 1.vyd. Praha: Lidová demokracie, 1964. (edice Vyšehrad, 10 000 výtisků)

Germonprez, Fred. *Stávka v ráji*. Z nizozemského originálu *Hanen en kraaietopen* přeložila Milena Perglerová. 1.vyd. Praha: Lidová demokracie, 1964. (edice Vyšehrad, 10 000 výtisků)

Mussche, Achilles. *Růž pro Rosu*. Z nizozemského originálu *Gedenksteen voor Rosa* přeložil Miroslav Drápal. 1.vyd. Praha: Nakladatelství politické literatury, 1964. (edice Jiskry, 6000 výtisků)

Vries, Theun de. *Křest ohněm*. Z nizozemského originálu *De Vuurdoop. Een spook waart door Europa* přeložila Olga Krijtová. 1.vyd. Praha: SNPL, 1964. (Nová beletristická knihovna, 12 250 výtisků)

1966

Fabricius, Johan. *Vzpomínky staré paruky. Volné, velmi volné převyprávění Paměti Carla Goldonibo*. Z nizozemského originálu *Herinneringen van een oude pruik* přeložila Olga Krijtová. 1. vyd. Praha: Odeon, 1966. (edice Život a umění, 24 000 výtisků)

Frank, Anne. *Deník Anne Frankové. 14. června 1942 – 1. srpna 1944*. Z nizozemského originálu *Het achterhuis* přeložil Gustav Janouch. 3. vyd., v SNDK 1.vyd. Praha: SNDK, 1966. (19 000 výtisků)

Hartog, Jan de. *Hledá se levá noha*. Z nizozemského originálu *Een linkerbeen gezocht*

přeložila Olga Krijtová. 1.vyd. Praha: Mladá fronta, 1966. (edice Smaragd, 70 000 výtisků)

1968

Campert, Remco. *Gangsterská slečna*. Z nizozemského originálu *Het gangstermeisje* přeložili Jiří Elman a Vladimír Farský. 1.vyd. Praha: Odeon, 1968. (edice Malá řada soudobé světové prózy, 6 000 výtisků)

Coolen, Antoon. *Vesnický lékař*. Z nizozemského originálu *De drie gebroeders a Dorp aan de rivier* přeložila Lída Faltová. 5.vyd. Praha: Odeon, 1968. (edice Klub čtenářů, 160 000 výtisků)

Ekema, D. *Úsměv Eleonory*. Z nizozemského originálu *De glimlach van Eleonora* přeložili Jiří Elman a Vladimír Farský. 1.vyd. Praha: Naše vojsko, 1968. (edice Napětí, 85 000 výtisků)

Hartog, Jan de. *Třikrát Gregory a Yvonna*. Z nizozemského originálu *Ratten op de trap, Drie dode dwergen a De maagd en de moordenaar* přeložila Olga Krijtová. 1.vyd. Praha: Odeon, 1968. (115 000 výtisků)

1969

Ekema, D. *Znamení z onoho světa*. Z nizozemského originálu *Het teken van de Overkant* přeložil Vladimír Farský. 1.vyd. Most: Dialog, 1969. (edice Labyrint, 40 000 výtisků)

Fabricius, Johan. *Pamatuješ, Joši?* Z nizozemského originálu *Weet je nog, Joshi?* přeložila Ella Kazdová. 1.vyd. Praha: Odeon, 1969. (edice Soudobá světová próza, 80 000 výtisků)

Ferdinandusse, Rinus. *Té noci měla fialový korzet*. Z nizozemského originálu *Zij droeg die nacht een paars korset* přeložila Olga Krijtová. 1.vyd. Praha: Československý spisovatel. (edice Spirála, 70 000 výtisků)

Vestdijk, Simon. *Dominico Thetocópuli, El Greco. Malíř absolutna*. Z nizozemského originálu *Het vijfde zegel* přeložila Lída Faltová. 2.vyd. Praha: Obelisk, 1969.

1970

- Coolen, Antoon. *Hospoda u nesváru*. Z nizozemského originálu *Herberg in 't Misverstand* přeložila Lída Faltová. 2.vyd., v Melantrichu 1.vyd. Praha: Melantrich, 1970. (edice Panoráma, 40 000 výtisků)
- Kelk, Cornelis Jan. *Jan Steen*. Z nizozemského originálu *Jan Steen* přeložila J. Votrubová-Koutecká. 2.vyd. Praha: Obelisk, 1970.
- Timmermans, Felix. *Adriaan Brouwer*. Z nizozemského originálu *Adriaan Brouwer* přeložila Olga Krijtová. 1.vyd. Praha: Obelisk, 1970. (20 000 výtisků)

1971

- Fabricius, Johan. *Tajný deník čínské císařovny*. Z nizozemského originálu *Wij Tz'e THsi, keizerin van China* přeložila Olga Krijtová. 1.vyd. Praha: Odeon, 1971. (edice Klub čtenářů, 147 000 výtisků)
- Timmermans, Felix. *Petr Breugel. Co jako vůně zavanulo z jeho díla*. Z nizozemského originálu *Pieter Breugel, zo heb ik u uit uwe werken geroken* přeložil R. J. Vonka. 1.vyd. v Obelisku. Praha: Obelisk, 1971. (20 000 výtisků)

1972

- Claes, Ernest. *Staré hodiny*. Z nizozemského originálu *De oude klok* přeložila Ella Kazdová. 1.vyd. Praha: Vyšehrad, 1972. (20 000 výtisků)
- Hartog, Jan de. *Plout musí námořník*. Z nizozemského originálu *Hollands Glorie* přeložil Jiří Elman. 2.vyd. Praha: Odeon, 1972. (edice Klub čtenářů, 59 000 výtisků)
- Germonprez, Fred. *Soudce*. Z nizozemského originálu *De magistraat* přeložila Ella Kazdová. 1.vyd. Praha: Vyšehrad, 1972. (12 000 výtisků)
- Székely-Lulofs, Madelon Hermine. *Guma klesá*. Z nizozemského originálu *Rubber* přeložila Lída Faltová. 3.vyd. Praha: Práce, 1972. (edice Modrá řada, 54 000 výtisků)

1973

- Fabricius, Johan. *Jeli tudy komedianti. Melodie dále. Tanec kolem šibenice.* Z nizozemského originálu *Komedianten trokken voorbij, Melodie der verten a De dans om de galg* přeložila Lída Faltová. 3.vyd., v Odeonu 1.vyd. Praha: Odeon, 1973. (edice Klub čtenářů, 86 000 výtisků)
- Vries, Theun de. *Anna Caspariová.* Z nizozemského originálu *Anna Caspari* přeložila Olga Krijtová. 1.vyd. Praha: Svoboda, 1973. (edice Jiskry, 13 000 výtisků)

1974

- Claus, Hugo. Metsiersové. In *Pět belgických novel.* Z nizozemského originálu *De Metsiers* přeložila Olga Krijtová. 1.vyd. Praha: Odeon, 1974. (edice Klub čtenářů, 56 000 výtisků)
- Corsari, Willy. *Neviditelný nepřítel.* Z nizozemského originálu *De man zonder uniform* přeložila Olga Krijtová. 1.vyd. Praha: Svoboda, 1974. (edice Omnia, 54 750 výtisků)
- Couperus, Louis. *Co dávno odnesl čas.* Z nizozemského originálu *Van oude mensen, de dingen die voorbijgaan* přeložila Olga Krijtová. 1.vyd. Praha: Odeon, 1974. (18 000 výtisků)
- Daisne, Johan. *Vlak setrvačnosti.* In *Pět belgických novel.* Z nizozemského originálu *Trein der traagheid* přeložila Olga Krijtová. 1.vyd. Praha: Odeon, 1974.
- Germonprez, Fred. *Lidé ve stínu.* Z nizozemského originálu *Mensen in de schaduw* přeložila Ella Kazdová. 1.vyd. Praha: Vyšehrad, 1974. (12 000 výtisků)
- Multatuli. *Max Havelaar neboli kávová burza nizozemské obchodní společnosti.* Z nizozemského originálu *Max Havelaar of de koffieveilingen der Nederlandsche maatschappij* přeložil Miroslav Drápal. 1.vyd. v tomto překladu. Praha: Svoboda, 1974. (edice Světový sociální román Úsvit, 12 000 výtisků)
- Vandelloo, Jos. *Nebezpečí.* Z nizozemského originálu *Het gevaar* přeložil Antonín Navrátil. 1.vyd. Praha: Práce, 1974. (edice Románové novinky, 40 000 výtisků)

1975

- Couperus, Louis. *Knihy malých duší*. Z nizozemského originálu *De boecken der kleine zielen* přeložila Olga Krijtová. 1.vyd. Praha: Svoboda, 1975. (edice Jiskry, 49 600 výtisků)
- Germonprez, Fred. *Žraloci na pobřeží*. Z nizozemského originálu *Haaien op de kust* přeložila Ella Kazdová. 1.vyd. Praha: Vyšehrad, 1975. (11 000 výtisků)
- Vries, Theun de. *Vincent v Haagu*. Z nizozemského originálu *Vincent in Den Haag* přeložila Blanka Pěšinová. 1.vyd. Praha: Melantrich, 1975. (edice Panorána, 25 000 výtisků)

1976

- Hartog, Jan de. *Nemocnice*. Z nizozemského originálu *Het ziekenhuis* přeložil Jiří Elman. 1.vyd. Praha: Svoboda, 1976. (Členská knihnice nakl. Svoboda, 124 600 výtisků)

1977

- Elsschot, Willem. *Bludička*. Z nizozemského originálu *Villa des roses, Lijmen, Kaas, Het been, Het tankschip, Het dwaallicht* přeložila Olga Krijtová. 1.vyd. Praha: Svoboda, 1977. (edice Jiskry, 9 750 výtisků)
- Vestdijk, Simon. *Puritáni a piráti*. Z nizozemského originálu *Puriteinen en Piraten* přeložili přeložili Jiří Elman a Vladimír Farský. 1. vyd. Praha: Odeon, 1977. (edice Klub čtenářů, 85 000 výtisků)
- Vries, Anna de. *Slunce chudých*. Z nizozemského originálu *Bartje...* přeložila Ella Kazdová. 2.vyd. Praha: Vyšehrad, 1977. (13 000 výtisků)

1978

- Fabricius, Johan. *Velký géž*. Z nizozemského originálu *De grote Geus* přeložila Olga Krijtová. 1.vyd. Praha: Odeon, 1978. (edice Klub čtenářů, 72 000 výtisků)
- Kortooms, Toon. *Pomóóó! Doktor se topí*. Z nizozemského originálu *Help! De dokter verzuipt* přeložila Ella Kazdová. 1.vyd. Praha: Vyšehrad, 1978. (20 000 vtisků)

- Scharten, Carl Theodor – Scharten-Antink, Margo Sybranda Everdina. *Spící Venuše. Život Giorgiův*. Z nizozemského originálu *De Grootte Zorzi* přeložil Miroslav Drápal. 1.vyd. Praha: Odeon, 1978. (edice Život a umění, 20 000 výtisků)
- Székely-Lulofs, Madelon Hermine. *Kuli*. Z nizozemského originálu *Koeli* přeložil Josef Zlámal. 2.vyd., v nakl. Práce 1.vyd. Praha: Práce, 1978. (edice Erb, Modrá řada, 50 000 výtisků)

1979

- Dragt, Tonke. *Planoucí lesy Venuše*. Z nizozemského originálu *Torenhoog en mijlen breed* přeložily Jana Červenková a Hana Válková-Pločková. 1.vyd. Praha: Svoboda, 1979. (edice Omnia, 46 000 výtisků)
- Germonprez, Fred. *Tři hlavní břichy*. Z nizozemského originálu *De derde hoofdzone* přeložila Ella Kazdová. 1.vyd. Praha: Vyšehrad, 1979. (13 000 výtisků)

1980

- Remoortere, Julien van. *Hnízdo. Bezpečné zasmrádlé hnízdo. Na okraji hnízda. Poslední z hnízda*. Z nizozemského originálu *Een veilig, stinkend nest, Op de rand van het nest, De laatste uit het nest* přeložila Olga Krijtová. 1.vyd. Praha: Odeon, 1980. (edice Úsvit, 14 600 výtisků)

1981

- Hartog, Jan de. *Nemocnice*. Z nizozemského originálu *Het ziekenhuis* přeložil Jiří Elman. 2.vyd. Praha: Svoboda, 1981. (40 000 výtisků)
- Kortooms, Toon. *Doktor to zařídí*. Z nizozemského originálu *Laat de dokter maar schuiven* přeložila Ella Kazdová. 1.vyd. Praha: Vyšehrad, 1981. (25 000 výtisků)
- Lampo, Hubert. *Příchod Joachima Stillera*. Z nizozemského originálu *De komst van Joachim Stiller* přeložila Kamila Follová. 1.vyd. Praha: Odeon, 1981. (edice Soudobá světová próza, 7 000 výtisků)
- Teirlinck, Herman. *Autoportrét neboli Poslední večere*. Z nizozemského originálu *Zelfportret of het Galgemaal* přeložila Olga Krijtová. 1.vyd. Praha: Odeon, 1981. (edice Světová četba, 4 500 výtisků)

Vries, Theun de. *Ženojed*. Z nizozemského originálu *De vrouweneter* přeložila Olga Krijtová. 1.vyd. Praha: Lidové nakladatelství, 1981. (edice Knihy Srdce, 100 000 výtisků)

1982

Germonprez, Fred. *Manuel Gomez je nevinen*. Z nizozemského originálu *Laatste berichten* přeložila Ella Kazdová. 1.vyd. Praha: Vyšehrad, 1982. (18 000 výtisků)

1983

Hartog, Jan de. *Thalassa*. Z nizozemského originálu *Thalassa* přeložila Olga Krijtová. 1.vyd. Praha: Panorama, 1983. (edice Cesty, 30 000 výtisků)

1984

Fabricius, Johan. *Klukovská bra*. Z nizozemského originálu *Jongenspel* přeložila Olga Krijtová. 1.vyd. Praha: Mladá fronta, 1984. (edice Čtení a poučení, 48 000 výtisků)

Vries, Theun de. *Skřeti v podsvětí*. Z nizozemského originálu *De moergrobben* přeložila Olga Krijtová. 1.vyd. Praha: Odeon, 1984. (edice Klub čtenářů, 54 000 výtisků)

1985

Kortooms, Toon. *Ať už doktor kouká mazat....* Z nizozemského originálu *Laat de dokter maar opkrassen* přeložila Olga Krijtová. 1.vyd. Praha: Vyšehrad, 1985. (45 000 výtisků)

1986

Germonprez, Fred. *Lupič Bakelandt*. Z nizozemského originálu *Dossier Bakelandt* přeložila Olga Krijtová. 1.vyd. Praha: Vyšehrad, 1986. (13 000 výtisků)

Mulisch, Harry. *Atentát*. Z nizozemského originálu *De aanslag* přeložila Olga Krijtová. 1.vyd. Praha: Svoboda, 1986. (18 500 výtisků)

1987

Fabricius, Johan. *Tajný deník čínské císařovny*. Z nizozemského originálu *Wij Tz' e THsi, keizerin van China* přeložila Olga Krijtová. 2.vyd. Praha: Odeon, 1987. (edice Galerie moderních autorů, 80 000 výtisků)

1988

Garmers, Sonia. *Žít v úsměvu*. Z nizozemského originálu *Wonen in een glimlach* přeložila Jitka Růžičková-Hronová. 1.vyd. Praha: Mladá fronta, 1988. (edice Čtení a poučení, 37 000 výtisků)

Hartog, Jan de. *Tříkrát Gregory a Yvonna*. Z nizozemského originálu *Ratten op de trap, Drie dode dwergen, De maagd en de moordenaar* přeložila Olga Krijtová. 2.vyd. Praha: Odeon, 1988. (edice 3x, 170 000 výtisků)

1990

Ostaijen, Paul van. *Tanec gnómů*. Z nizozemského originálu *Verzameld werk* přeložil Ivan Wernisch. 1.vyd. Praha: Odeon, 1990. (3 000 výtisků)

Vries, Theun de. *Haydnova blava*. Z nizozemského originálu *Het hoofd van Haydn* přeložila Olga Krijtová. 1.vyd. Praha: Odeon, 1990. (edice Klub čtenářů, 87 000 výtisků)

1992

Corsari, Willy. *Neviditelný nepřítel*. Z nizozemského originálu *De man zonder uniform* přeložila Olga Krijtová. 2.vyd. Praha: Nakladatelství Svoboda, 1992.

Frank, Anne. *Deník Anny Frankové*. Z nizozemského originálu *Het achterhuis* přeložil Miroslav Drápal. 4.vyd., 1. vyd. v tomto překladu Praha: Lidové noviny, 1992.

Kortooms, Toon. *Pomóóó! Doktor se topí*. Z nizozemského originálu *Help! De dokter verzuipt* přeložila Ella Kazdová. 2.vyd. Praha: Vyšehrad, 1992.

1993

Hartog, Jan de. *Thalassa*. Z nizozemského originálu *Thalassa* přeložila Olga Krijtová. 2.vyd. Praha: Svoboda-Libertas, 1993.

Mulisch, Harry. *Dvě ženy*. Z nizozemského originálu *Twe vrouwen* přeložila Olga Krijtová. 1.vyd. Praha: Ivo Železný, 1993.

Székely-Lulofs, Madelon Hermine. *Guma klesá*. Z nizozemského originálu *Rubber* přeložila Lída Faltová. 4. vyd. Praha: Erika, 1993.

1994

Fabricius, Johan. *Tajný deník čínské císařovny*. Z nizozemského originálu *Wij Tz' e THsi, keizerin van China* přeložila Olga Krijtová. 3.vyd. Praha: Nakladatelství Josefa Šimona, 1994.

Hartog, Jan. *Nemocnice*. Z nizozemského originálu *Het ziekenhuis* přeložil Jiří Elman. 3.vyd. Praha: Svoboda, 1994.

Kortooms, Toon. *Farnost na blatech*. Z nizozemského originálu *Parochie in de Peel* přeložil Jiří Blažek. 1.vyd. Praha: Vyšehrad, 1994.

Székely-Lulofs, Madelon Hermine. *Hladová výprava*. Z nizozemského originálu *Hongertocht* přeložila Lída Faltová. 2.vyd., v Dekonu 1.vyd. Praha: Dekon, 1994.

1996

Bernlef, Jan. *Zatmění mozku*. Z nizozemského originálu *Hersenschimmen* přeložila Olga Krijtová. 1.vyd. Praha: Ivo Železný, 1996.

1997

Barnard, Benno. *Díra do světa*. Z nizozemského originálu *Het gat in de wereld* přeložila Jana Irmannová. 1.vyd. Praha: Český spisovatel, 1997.

Wolkers, Jan. *Model*. Z nizozemského originálu *Uit alle verhalen van Jan Wolkers* přeložila Veronika Havlíková. 1.vyd. Praha: Aurora, 1997.

1998

Aspe, Pieter. *Tajemství mladíkova brobu*. Z nizozemského originálu *Kinderen van Chronos* přeložila Petra Schürová. 1.vyd. Praha: Cinemax.

Mendes, Bob. 1998. *Kusy lidí*. Z nizozemského originálu *Stukken van mensen* přeložila Petra Schürová. 1.vyd. Praha: Cinemax, 1998.

1999

- Brems, Hugo. *Současní básníci Nizozemska a Flander*. Z nizozemského originálu *Hedendaagse Nederlandstalige dichters* přeložila Olga Krijtová. 1.vyd. Rekkem: Stichting Ons Efdeel, 1999.
- Grunberg, Arnon. *Modré pondělky*. Z nizozemského originálu *Blauwe maandagen* přeložila Veronika Havlíková. 1.vyd. Praha: Aurora, 1999.
- Nooteboom, Cees. *Následující příběh*. Z nizozemského originálu *Het volgende verhaal* přeložila Olga Krijtová. 1.vyd. Praha: Mladá fronta, 1999.
- Nooteboom, Cees. *Rituály*. Z nizozemského originálu *Rituelen* přeložila Veronika Havlíková. 1.vyd. Praha: Prostor, 1999.
- Rubinstein, Renate. *Už se stalo...* Z nizozemského originálu *Nee heb je* přeložila Jiřina Holeňová. 1.vyd. Třebíč: Arca JiMfa, 1999.

2000

- Grunberg, Arnon. *Statisté*. Z nizozemského originálu *Figuranten* přeložila Veronika Havlíková. 1.vyd. Praha: Aurora, 2000.
- Moor, Margriet de. *Šedá, bílá, modrá*. Z nizozemského originálu *Eerst grijs, dan wit, dan blauw* přeložila Magda de Bruin-Hüblová. 1.vyd. Praha: Mladá fronta, 2000.
- Palmen, Connie. *Přítelství*. Z nizozemského originálu *De vriendschap* přeložila Magda de Bruin-Hüblová. 1.vyd. Praha: Aurora, 2000.
- Winter, Leon de. *Hoffmanův blad*. Z nizozemského originálu *Hoffman's bonger* přeložil Ruben Pellar. 1.vyd. Praha: Rybka, 2000.

2001

- Hart, Maarten 't. *Hněv celého světa*. Z nizozemského originálu *Het woeden der gehele wereld* přeložila Jana Pellarová. 1.vyd. Praha: Karolinum, 2001.
- Kortooms, Toon. *Pomóóóó! Doktor se topí*. Z nizozemského originálu *Help! De dokter verzuipt* přeložila Ella Kazdová. 3.vyd. Praha: Vyšehrad, 2001.
- Mulisch, Harry. *Procedura*. Z nizozemského originálu *De procedure* přeložila Veronika Havlíková. 1.vyd. Praha: Mladá fronta, 2001.

2002

- Aspe, Pieter. *Kvadratura pomsty*. Z nizozemského originálu *Vierkant van de wraak* přeložila Petra Schürová. 1.vyd. Praha: Mladá fronta, 2002.
- Bouazza, Hafid. *Abdulláhovy noby*. Z nizozemského originálu *De voeten van Abdullab* přeložila Veronika Havlíková. 1.vyd. Praha: Labyrint, 2002.

2003

- Fabricius, Johan. *Velký géž*. Z nizozemského originálu *Grote geus* přeložila Olga Krijtová. 1.vyd. Praha: Český klub, 2003.
- Haasse, Hella S. *Páni čajových plantáží*. Z nizozemského originálu *Heren van de thee* přeložila Petra Schürová. 1.vyd. Praha: Brána, 2003.
- Loo, Tessa de. *Dvočata*. Z nizozemského originálu *De tweeling* přeložila Jana Pellarová-Irmannová. 1.vyd. Praha: Eroika, 2003.
- Moor, Margriet de. *Kreutzerova sonáta*. Z nizozemského originálu *Kreutzerersonate* přeložila Magda de Bruin-Hübllová. 1.vyd. Praha-Litomyšl: Paseka, 2003.
- Mulisch, Harry. *Siegfried*. Z nizozemského originálu *Siegfried* přeložila Veronika Havlíková. 1.vyd. Praha: Mladá fronta, 2003.

2004

- Frank, Anne. *Deník*. Z nizozemského originálu *Het achterhuis* přeložili Miroslav Drápal a Michaela Jakobsenová s přihlédnutím k německému překladu *Tagebuch*. 1. vyd. Praha: Tírada, 2004.
- Glastra, Karel van der. *Otec a otec*. Z nizozemského originálu *De passievrucht* přeložil Ruben Pellar. 1.vyd. Praha: Metafora, 2004.
- Hemmerechts, Kristien. *Čtvrtek odpoledne. Půl čtvrté*. Z nizozemského originálu *Donderdagmiddag. Halfvier*. Přeložila Jana Pellarová-Irmanová. 1.vyd. Praha: Eroika, 2004.
- Loo, Tessa de. *Postel na nebesích*. Z nizozemského originálu *Een bed in de hemel* přeložila Jana Pellarová-Irmannová. 1.vyd. Praha: Eroika, 2004.

2005

- Bakker, Cornelis – Jong, Eelke de. *Bludný bruslař. Pověsti a báčborky z Flander.* Z nizozemského originálu *Sagen en Legendes van de Lage Landen* přeložila Magda de Bruin-Hüblová. 1.vyd. Praha: Argo, 2005.
- Claus, Hugo. *Fámy.* Z nizozemského originálu *De geruchten* přeložila Olga Krijtová. 1.vyd. Praha – Litomyšl: Paseka, 2005.
- Zwagerman, Joost. *Šest hvězdiček.* Z nizozemského originálu *Zes sterren* přeložila Veronika Havlíková. 1.vyd. Praha: Euromedia Group – Odeon, 2005.

2006

- Dragt, Tonke. *Planoucí lesy Venuše.* Z nizozemského originálu *Torenhoog en mijlen breed* přeložily Jana Červenková a Hana Válková-Pločková. 2.vyd. Praha: Triton, 2006.
- Frank, Anne. *Deník.* Z nizozemského originálu *Het achterhuis* přeložili Miroslav Drápal a Michaela Jakobsenová s přihlédnutím k německému překladu *Tagebuch*. 2.vyd. Praha: Tiráda, 2006.
- Gezelle, Guido. *Zlaté květy.* Z nizozemského originálu *Rijmsnoer* přeložil J. Vobořský. 1.vyd. Praha: Družstvo Vlast, 2006.
- Grunberg, Arnon. *Fantomová bolest.* Z nizozemského originálu *Fantoompijn* přeložila Magda de Bruin-Hüblová. 1.vyd. Praha: Argo, 2006.
- Haan, Jakob Israël de. *Píjpelinky.* Z nizozemského originálu *Pijpelijntjes* přeložila Veronika Havlíková. 1.vyd. Kutná hora: Tichá Byzanc.
- Japin, Arthur. *Nádherná vada.* Z nizozemského originálu *Het schitterend gebrek* přeložila Olga Krijtová. Praha – Litomyšl: Paseka, 2006.
- Klundert, Raymond van de. *Třetí poločas. Nevěry, hádky, bolest a strach – láska za času rakoviny.* Z nizozemského originálu *Komt een vrouw bij de dokter* přeložila Marta Nováková. 1. vyd. Brno: Jota, 2006.
- Wolkers, Jan. *Růže z masa.* Z nizozemského originálu *Een roos van vlees* přeložila Olga Krijtová. 1.vyd. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2006.

2007

- Endingová, Ester J. *Po Valentýnu*. Z nizozemského originálu přeložila Veronika Havlíková. 1.vyd. Praha: Euromedia Group – Odeon, 2007.
- Klundert, Raymond van de. *Time out*. Z nizozemského originálu *Weduwenaar* přeložila Marta Nováková. 1. vyd. Brno: Jota, 2007.
- Lieske, Thomas. *Moje výsostná láska*. Z nizozemského originálu *Mijn soevereine liefde* přeložila Olga Krijtová. 1.vyd. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2007.
- Moor, Margriet de. *Utonulá*. Z nizozemského originálu *De verdronkene* přeložila Magda de Bruin-Hüblová. 1.vyd. Praha-Litomyšl: Paseka, 2007.
- Tellegen, Toon. *Dvě staré babky*. Z nizozemského originálu *Twee oude vrouwtjes* přeložila Jiřina Holeňová. 1.vyd. Praha: Argo, 2007.
- Westerman, Frank. *El Negro*. Z nizozemského originálu *El Negro en ik* přeložila Magda de Bruin-Hüblová. 1.vyd. Příbram: Pistorius & Olšanská, 2007.
- V Nizozemsku už nechci žít. Výbor nizozemské poezie*. Z nizozemštiny přeložily Olga Krijtová, Veronika Havlíková a Jana Pellarová. 1.vyd. Praha: Mladá fronta, 2007.

2008

- Abbink Spaink, Laurens - Erik Brus. *Černá kniha*. Z nizozemského originálu *Zwartboek* přeložila Petra Schürová. 1.vyd. Praha: Albatros, 2008.
- Coster, Saskia de. *Hrdina*. Z nizozemského originálu *Held* přeložila Magda de Bruin-Hüblová. 1.vyd. Praha: Pistorius & Olšanská, 2008.
- Enquist, Anna. *Návrat domů*. Z nizozemského originálu *De thuiskomst* přeložila Petra Schürová. 1.vyd. Praha: Mladá fronta, 2008.
- Nooteboom, Cees. *Ráj ztracený*. Z nizozemského originálu *Paradijs verloren* přeložila Magda de Bruin-Hüblová. 1. vyd. Praha: Paseka, 2008.
- Wieringa, Tommy. *Joe Kluzák*. Z nizozemského originálu *Joe Speedboot* přeložila Magda de Bruin-Hüblová. 1. yd. Praha: Argo, 2008.
- Woerden, Henk van. *Ultramarín*. Z nizozemského originálu *Ultramarijn* přeložila Jana Pellarová-Irmannová. 1.vyd. Praha: Mladá fronta, 2008.

2009

- Grunberg, Arnon. *Tirza*. Z nizozemského originálu *Tirza* přeložila Magda de Bruin-Hüblová. 1.vyd. Praha: Argo, 2009.
- Oberski, Jona. *Dětská léta*. Z nizozemského originálu *Kinderjaren* přeložila Jana Červenková. 1.vyd. Praha: Triton, 2009.

2010

- Bernlef, J. *Vyhasínání mozku Martina Kleina*. Z nizozemského originálu *Hersenchimmen* přeložila Olga Krijtová. 2.vyd. s pozměněným titulem. Beroun: Za tratí, 2010.
- Frank, Anne. *Deník*. Z nizozemského originálu *Het achterhuis* přeložili Miroslav Drápal a Michaela Jakobsenová s přihlédnutím k německému překladu *Tagebuch*. 3. vyd. Praha: Triáda, 2010.
- Hermans, Willem Frederik. *Temná komora Damoklova*. Z nizozemského originálu *Donkere kamer van Damokles* přeložila Magda de Bruin-Hüblová. 1. vyd. Brno: Host, 2010.
- Hermans, Willem Frederik. *Temná komora Damoklova*. Z nizozemského originálu *Donkere kamer van Damokles* přeložila Magda de Bruin-Hüblová. 2. vyd. Brno: Host, 2010.
- Mulisch, Harry. *Objevení nebe*. Z nizozemského originálu *De ontdekking van de hemel* přeložila Veronika ter Harmsel Havlíková. 1.vyd. Praha: Oden, 2010.
- Verbeke, Annelies. *Spi!*. Z nizozemského originálu *Slaap!* Přeložila Jana Pellarová-Irmannová. 1.vyd. Zlín: Kniha Zlín, 2010.
- Winter, Leon de. *Právo na návrat*. Z nizozemského originálu *Het recht op terugkeer* přeložil Ruben Pellar. 1.vyd. Praha: Odeon, 2010.
- Zijlová, Annejet van der. *Sonny boy*. Z nizozemského originálu *Sonny boy* přeložila Pavla Marková. 1.vyd. Brno: Barrister & Principal, 2010.

2011

- Abdolah, Kader. *Dům u mešity*. Z nizozemského originálu *Het huis van de moskee* přeložila Lucie Smolka Fruhwirtová. 1.vyd. Zlín: Kniha Zlín, 2011.
- Hermans, Willem Frederik. *Už nikdy spánek*. Z nizozemského originálu *Nooit meer slapen* přeložila Magda de Bruin-Hüblová. 1.vyd. Brno: Host, 2011.

Ter Harmsel-Havlíková, Veronika (ed.). *Holandská čítanka. Gutenbergova čítanka z Nizozemska*. Z nizozemšiny přeložily Veronika ter Harmsel-Havlíková, Martina Loučková, Zuzana Matějková a Jana Pellarová-Irmannová. 1.vyd. Praha: Labyrint, 2011.

Verhulst, Dimitri. *Úprdelný dny na úprdelný planetě*. Z nizozemského originálu *Godverdomse dagen op een godverdomse bol* přeložila Veronika ter Harmsel-Havlíková. 1.vyd. Praha: Mladá fronta, 2011.

Použité zdroje

Bibliografický katalog ČSR

Bibliografický katalog ČSSR

Česká národní bibliografie

Databáze překladů Katedry nederlandistiky FF UP v Olomouci (Wilken Engelbrecht)

Databáze překladů Nederlands Literair Productie- en Vertalingenfonds

Katalog Národní knihovny

Krijtová, Olga, Pellar, Ruben, Schürová, Petra. *Bibliografie překladů z nizozemštiny do češtiny a slovenštiny od roku 1890 do roku 1993*. 1.vyd. Praha: Jednota tlumočnicků a překladatelů, 1994.

SEZNAM RECENZÍ A ČLÁNKŮ VĚNOVANÝCH NIZOZEMSKÉ LITERATUŘE PUBLIKOVANÝCH V ČESKÝCH PERIODICÍCH V LETECH 1945-2011

1953

Multatuli, *Příběh malého Waltera Pieterse*

Kondrysová, E. Člověk, jenž mnoho zažil a zkusil. *Obrana lidu*, 26.9.1953, s. 5

1956

Krijtová, O. Nad literárním almanachem Nizozemí 1956. *Světová literatura*, 1956, roč. 1, č. 4, s. 253-256.

1957

Krijtová, O. Balíček současné nizozemské literatury. *Světová literatura*, 1957, roč. 2, č. 6, s.⁹⁰

1959

Vries, Theun de, *Dívka s rudými vlasy*

Krijtová, O. Přišel jsem jako cizinec, odcházel jako bratr... *Světová literatura*, 1959, roč. 4, č. 5, s. 1-13.

1960

Vries, Theun de

Zahraniční spisovatelé k 15. výročí osvobození ČSR. *Světová literatura*, 1960, roč. 5, č. 3, s. 203-222.

⁹⁰ V době odevzdání disertační práce, nebylo toto číslo *Světové literatury* stále ještě k dispozici ani ve Vědecké knihovně v Olomouci, ani v Národní knihovně v Praze. Z tohoto důvodu se nám nepodařilo dohledat kompletní bibliografickou citaci.

1964

Germonprez, Fred

Umění musí hovořit jazykem míru. Novoroční anketa LD. *Lidová demokracie*,
1.1.1964, s. 5.

1966

Doolaard, A. den, *Spoutaná voda*

Kalus, V. Spoutaná voda. *Křesťanská revue*, 1966, roč. 33, č. 1/2, s. 46-47.

Huizinga, Leonhard, *Žádné zprávy od táty*

Sochorovská, V. Seznámení s panem L. Huizingou z Haagu, zejména s jeho
veselohrou. *Amatérská scéna*, 1966, roč. 3, č. 3, s. 115-116.

1967

Krijtová, O. Příběhy pokleslé aktivity. Jeden z aspektů nejen nizozemské literatury.
Impuls, 1967, roč. 2, č. 3, s. 237-239.

Krijtová, O. Zúžený okruh. *Světová literatura*, 1967, roč. 12, č. 3, s. 70-71.

1972

Claes, Ernest, *Staré hodiny*

Vodák, V. Zvěčnělé dětství Ernesta Claese. *Lidová demokracie*, 8.7.1972, s. 5.

Hubičková, L. Staré hodiny. *Naše politika*, 1972, roč. 2, č. 16, s. 14.

Coolen, Antoon

Vondra, Václav. Svět Antoona Coolena. *Práce*, 15.4.1972, Nedělní příl. s. 5.

Székely-Lulofs, Madelon, *Guma klesá*

(-MF-). Z nakladatelství práce. *Práce*, 4.10.1972, s. 6.

Hartog, Jan de, *Plout musí námořník*

Kapitán Harinx právě vyšel. *Lidová demokracie*, 31.3. 1972, s. 5.

1973

Claes, Ernest, *Staré hodiny*

Havlíček, E. Malá recenze velkého tématu. *Kostnické jiskry*, 1973, roč. 58, č. 21, s. 3.

Hartog, Jan de, *Plout musí námořník*

Maršíček, V. Obrazy nepokořeného života. *Zemědělské noviny*, 27.11.1973, s. 3.

Vries, Theun de, *Anna Caspariová*

Macurová, A. Anna Caspariová. *Zemědělské noviny*, 1.8.1973, s. 2.

1974

Germonprez, Fred, *Lidé ve stínu*

Vodák, Václav. Novinka Vyšehradu. *Lidová demokracie*, 21.9.1974, s. 5.

Multatuli, Max Havelaar

(-čk-). Obžaloba kolonialismu. *Zemědělské noviny*, 1.10.1974, s. 6.

Hrušková, L. Max Havelaar z kolonie. *Večerní Praha*, 29.5.1974, s. 6.

Vries, Theun de, Anna Caspariová

Knappová, H. Na rozhraní století. *Brněnský večerník*, 5.2.1974, s. 2.

1975

Germonprez, Fred, *Žraloci na pobřeží*

Vodák, Václav. Novinka Vyšehradu: Žraloci na pobřeží. *Lidová demokracie*, 23.8.1975,
s. 5.

1976

Hartog, Jan de, *Nemocnice*

Volný, Z. Skvrna na kosmickém věku. *Tvorba*, 1976, roč.10, č. 15, s. 11.

(-PK-). Jan de Hartog „Nemocnice“. *Rudé právo*, 9.6.1976, s. 5.

1977

Elsschot, Willem, *Bludička*

Soldán, F. Dva zajímavé překlady. *Večerní Praha*, 26.7.1977, s. 6.

Vries, Anna de, *Slunce chudých*

Vodák, V. Novinka Vyšehradu: Slunce chudých. *Lidová demokracie*, 3.5.1977, s. 5.

Lejdar, J. Byl jednou jeden malý kluk. *Kostnické jiskry*, 1977, roč. 62, č. 22, s. 4.

1978

Kortooms, Toon, *Pomóóóó! Doktor se topí*

Vodák, V. Znameníť humoristický román. *Lidová demokracie*, 24.11.1978, příl. s. 11.

Loon, Henrik van, *Rembrandt*

Zítková, I. Henrik van Loon „Rembrandt“. *Mladá fronta*, 7.5.1978, příl. s. 4.

1979

Krijtová, O. Identita člověka v současné nizozemské literatuře. *Světová literatura*, 1979, roč. 24, č. 4, s. 252-253.

Dragt, Tonke, *Planoucí lesy Venuše*

Blažek, K. Lesy a lidé. *Rovnost*, 26.10.1979, s. 5.

(-iž-). Tonke Dragtová „Planoucí lesy Venuše“. *Rudé právo*, 19.5.1979, příl. s. 7.

(-po-). Kontakt s planetou Afroi. *Brněnský večerník*, 12.9.1979, s. 2

Frank, Anne

(jam-). K nedožitým padesátinám. *Věstník židovských náboženských obcí v Československu*, 1979, roč. 41, č. 7, s. 7.

Székely-Lulofs, Madelon, *Kuli*

Moravcová, F. Románové novinky z Práce. *Práce*, 12.1.1979, s. 6.

1980

Krijtová, O. O jednom aspektu moderní nizozemské literatury. *Světová literatura*, 1980, roč. 25, č. 2, s. 242-245.

Krijtová, O. Na prahu osmdesátých let. Bilance nizozemské prózy posledních dvaceti let. *Světová literatura*, 1980, roč. 25, č. 3, s. 241-243.

Krijtová, O. Těžké loučení s rodiči. Téma smrti rodičů v současné nizozemské próze. *Světová literatura*, 1980, roč. 25, č. 4, s. 241-242.

1981

Krijtová, O. Překlady pro použití delfíny. *Světová literatura*. 1981, roč. 26, č. 4, s.⁹¹

⁹¹ V době odevzdání disertační práce, nebylo toto číslo *Světové literatury* stále ještě k dispozici ani ve Vědecké knihovně v Olomouci, ani v Národní knihovně v Praze. Z tohoto důvodu se nám nepodařilo dohledat kompletní bibliografickou citaci.

Kortooms, Toon, *Doktor to zařídí*

Kalina, J. Obvodřák po holandsku. *Dikobraz*, 1981, roč. 37, č. 49, s. 4.

Konopa, V. Dobrý humor na pokračování. *Lidová demokracie*. 9.12.1981, s. 5.

1982

Krijtová, O. Odešel předposlední vypravěč? Zamyšlení nad potřebností příběhu v moderní nizozemské literatuře. *Světová literatura*, 1982, roč. 27, č. 2, s. 253-255.

Krijtová, O. Už polobohy nejsou dospělí. Zamyšlení nad nizozemskou literaturou nejen pro děti a mládež. *Světová literatura*, 1982, roč. 27, č. 3, s. 249-251.

Germonprez, Fred, *Manuel Goméz je nevinen*

Konopa, V. Román o osudu poznamenaného. *Lidová demokracie*, 1.9.1982, s. 5.

Vries, Theun de, *Ženojed*

Hajná, I. Láska v dopisech. *Zemědělské noviny*, 13.8.1982, s. 2.

Hájková, J. Dvakrát z přeložené prózy. *Svobodné slovo*, 27.5.1982, s. 5.

1983

Krijtová, O. I osmdesátá léta mají již svou historii. *Světová literatura*, 1983, roč. 28, č. 4, s. 236-238.

1984

Krijtová, O. Bilanční věk nizozemské literatury. Vývoj od roku 1945-1982. *Světová literatura*, 1984, roč. 29, č. 2, s. 225-239.

Fabricius, Johan, *Klukovská hra*

Červenka, J. Zlatá mládež se baví. *Svobodné slovo*, 3.2. 1984, s. 5.

Zítková, I. Johan Fabricius „Klukovská hra“. *Mladá fronta*, 11.2.1984, příl. s. 4.1.

Vries, Theun de, *Skřeti z podsvětí*

Zítková, I. Skřeti z podsvětí. *Mladá fronta*, 28.7.1984, příl. s. 4.1.

1985

Krijtová, O. Spisovatelé nesmrtelností povinní. Úvaha o pomíjivosti tvůrčího díla. *Světová literatura*, 1985, roč. 30, č. 5, s. 241 – 243.

Claes, Ernest

Vrabec, V. Lidový vypravěč. *Svobodné slovo*, 23.10.1985, s. 5.

Kortooms, Toon, *At' už doktor kouká mazat*

(-gf-). Znovu s doktorem Angelim. *Lidová demokracie*. 13.8. 1985, s.5

1986

Mulisch, Harry, *Atentát*

Krijtová, O. Translation c... *Tvorba*, 1986, roč. 20, č. 28, příl. Kmen s. 8.

Walschap, Gerard

(-koi-). Klasik vlámské literatury. *Lidová demokracie*, 9.7.1986, s. 5.

1987

Krijtová, O. Blíže k Anně, básnici. Malé zamyšlení nad poezií na zakázku, která není zakázkovou poezií. *Světová literatura*, 1987, roč. 32, č. 3, s. 242-244.

Campert, Remco, *Chmurova akce*

Cinger, F. Neradostné skutečnosti. *Rudé právo*, 4.9.1987, s. 5.

Fabricius, Johan, *Deník čínské císařovny*

(-ofr-). Tajný deník čínské císařovny. *Práce*, 2.9.1987, s. 6.

Procházková, Eva. Fabricius „Tajný deník čínské císařovny“. *Mladá fronta*, 20.6.1987, příl. s. 4.

Vries, Theun de

(-kri-). Výročí Theuna de Vriese. *Lidová demokracie*. 1987, 25.4.1987, s. 5.

1988

Krijtová, O. Každý čtenář detektivem. Malé zamyšlení nad vztahy mezi texty. *Světová literatura*, 1988, roč. 33, č. 2, s. 243-246.

Krijtová, O. Velká antologie poezie neboli Antologie velké poezie. *Světová literatura*, roč. 33, č. 4, s. 241-242.

Krijtová, O. Konec vše napraví. Nevážné zamyšlení nad vážnými konci. *Světová literatura*. 1988, roč. 33, č. 5, s. 237-239.

Garmers, Sonia, *Žít v úsměvu*

(-vbá-). Dívčí román nestárne? *Zemědělské noviny*, 24.11.1988, s. 3.

1989

Krijtová, O. Každý rok je rokem knihy. *Světová literatura*, 1989, roč. 34, č. 3, s. 253-254.

Krijtová, O. Cudnost nebo pruderie? *Tvorba*, 1989, roč. 23, č. 12, s. 12.

Frank, Anne

Šmídová, J. Jsem mladá a silná. *Svobodné slovo*, 30.9.1989, příl. s. 3.

1990

Krijtová, O. Kam půjdou děti z radostných světů? Téma existence lidstva v nizozemské literatuře. *Světová literatura*, 1990, roč. 35, č. 1, s. 252-255.

Ostaijen, Paul van, *Tanec gnómů*

Hiršal, J. Tanec gnómů. *Lidové noviny*, 16.8.1990, příloha Literární noviny, č. 20, s. 12.

1991

Krijtová, O. O opožděných románech předstižených událostmi. *Světová literatura*, 1991, roč. 36, č. 2, s. 162-164.

Frank, Anne, *Deník Anny Frankové*

Cinger, F. Nejen Anne Franková. *Rudé právo*, 13.2.1991, s. 4.

1992

Frank, Anne, *Deník Anny Frankové*

(-rs-). Deník Anny Frankové. *Telegraf*, 1992, roč. 1, č. 147, s. 13.

(-sey-). Deník, který vešel do dějin. *Reportér*, 1992, roč. 7, č. 24, s. 24.

Krijtová, O. Poklad ze školní brašny. *Literární noviny*, 16.7.1992, s. 11.

Roš chodeš. Deník Anny Frankové. *Roš chodeš*, 1992, roč. 54, č. 5, s. 12.

Zítková, I. Nesplněné sny. *Nové knihy*, 1992, roč. 32, č. 21, s. 1.

1993

Frank, Anne, *Deník Anny Frankové*

(-el-). Poselství Anny Frankové. *Haló noviny*, 7.5.1993, příl. s. 3.

Pavlát, L. Anna Franková dnes. *Literární noviny*, 1.4.1993, s. 2.

Barnard, Benno

(-pal-). Když si stát platí vlastní opozici. *Lidové noviny*, 13.10.1993, s. 9.

Diekmann, Miep

Štětinová, D. Holandská spisovatelka na českém knižním trhu. *Český dialog*, 1993, roč. 3, č. 8, s. 16.

Veselá, M. Nemám ráda děti, ale [...]. *Nové knihy*, 1993, roč. 33, č. 35, s. 6.

1994

Vařeka, J. Märchen der Niederlande. *Český lid*, 1994, roč. 81, č. 1, s. 3.

Frank, Anne

Pokorný, M. Svět Anny Frankové ještě nepatří minulosti. *Mladá fronta Dnes*, 13.6.1994, s. 11.

Kortooms, Toon, *Farnost na blatech*

Kortooms, T. Poněkud mlsná tasemnice. *Nové knihy*, 1994, roč. 34 č. 22, s. 9.

Waller, F. Farnost na blatech. *Nové knihy*, 1994, roč. 4, č. 38, s. 3.

Mulisch, Harry

(-již-). O nizozemských knížkách, Nizozemské knihovně a Harry Mulischovi. *Tvar*, 1994, roč. 5, č. 11, s. 12-13.

Mulisch, Harry, *Dvě ženy*

(-kra-). Láska je láska. *Svobodné slovo*, 7.6.1994, s. 8.

Winter, Leon de (film)

Knapp, A. Hoffmanův hlad. *Labyrint revue*, 1994, roč. 1, č. 3, s. 14.

1995

Krijtová, O. Euthanasie očima nizozemské literatury. *Tvar*, 1995, roč. 6, č. 12, s. 10-11.

Bernlef, Jan, *Zatmění mozku*

(-rec-). Nizozemská knihovna. *Tvar*, 1995, roč. 6, č. 12, s. 11-12.

Kortooms, Toon, *Farnost na blatech*

(-dnk-). Farnost na blatech. *Literární noviny*, 19.1.1995, s. 13.

1996

Bernlef, Jan, *Zatmění mozku*

Milota, K. V povídce [...]. *Literární noviny*, 24.7.1996, s. 16.

Smitka, V. Zvláštní próza. *Literární noviny*, 9.10.1996, s. 9.

1998

Barnard, Benno

Mlejnek, J. Ze sympatií ke komunismu mě vyléčila návštěva Prahy. *Lidové noviny*, 17.1.1998, příl. s. 3.

Doorselaer, Willy, *Já se jmenuju Kaspar*

Vařejková, V. Sporná moc zaklínadla. *Ladění*, 1998, roč. 3 (8), roč. 3, s.18.

1999

Krijtová, O. Ujídání z obou břehů. O překládání nizozemské literatury za sto a více let. *Literární noviny*. 1999, roč. 10, č. 20, s. 3.

Havlíková, V. Prolomení tabu. Šedesátá léta v Nizozemí. *Literární noviny*. 1999, roč. 10, č. 20, s. 9.

Hulová, S. K současnému nizozemskému divadlu. *Literární noviny*. 1999, roč. 10, č. 20, s. 13.

Kopáčeková, V. Nuda v polderu. Nestojí Nic opravdu za nic? *Literární noviny*. 1999, roč. 10, č. 20, s. 13.

Pellarová, J. Kdo se bojí feminismu. *Literární noviny*. 1999, roč. 10, č. 20, s. 4.

Barnard, Benno

Pellarová, J. Rozhovor s Bennem Bernardem o jeho divadelní hře. *Literární noviny*, 19.5.1999, s. 12.

Boom, Corrie ten, *Útočiště*

(-iz-). Vírou a láskou proti násilí. *Nové knihy*, 1999, roč. 39, č. 25, s. 4.

Grunberg, Arnon

Dvořák, Joachim – Matoušek, Petr. Arnon Grunberg: Nizozemská hvězda v New Yorku. *Labyrint Revue*, 1999, roč. 8, č. 5-6, s. 26-27.

Grunberg, Arnon, *Modré pondělky*

Anýž, D. Arnon Grunberg teď hodlá pomáhat bližním. *Mladá fronta Dnes*, 9.6.1999, s. 18.

Cinger, F. Grunberg o Židech a prostitutkách. *Právo*, 15.10.1999, s. 16.

Knapp, A. Provokativní revize v pokojích bez záclon. *Nové knihy*, 1999, roč. 39, č. 24, s. 1, 4.

Istendael, Geert van, *Belgický labyrint*

Pohorský, M. Belgie belgickým očima. *Nové knihy*, 1999, roč. 39, č. 8, s. 3.

Nooteboom, Cees

Nooteboom, C. Má kniha století. *Literární noviny*, 1999, roč. 10, č. 22, s. 11.

Nooteboom, Cees, *Následující příběh*

Anýž, D. Nooteboom : Vždy jsem chtěl cestovat a psát. *Mladá fronta Dnes*, 31.5.1999, s. 15.

Chuchma, J. Přebývat v tom neuchopitelném čase. *Mladá fronta Dnes*, 31.5.1999, s. 15.

Jašová, J. Poslední proměna poutníka z Amsterdamu. *Nové knihy*, 1999, roč. 39, č. 28, s. 4.

Jungmann, M. Záložka novely. *Literární noviny*, 1999, roč. 10, č. 11, s. 16.

Kotrla, P. Následující příběh. *Tvar*, 1999, roč. 10, č. 17, s. 23.

Nagy, L. Přední holandský spisovatel vyšel poprvé v českém překladu. *Lidové noviny*, 25.5.1999, s. 15.

Schürová, E. Příběhy a cesta časem. *Literární noviny*, roč. 10, č. 20, s. 11.

Mak, Geert, *Malé dějiny Amsterdamu*

Schürová, P. Malé dějiny Amsterdamu. *Literární noviny*. 1999, roč. 10, č. 20, s. 16.

Rubinstein, Renate, *Už se stalo*

Pellarová, J. Zdravá nemocná. *Literární noviny*, 1999, roč. 10, č. 20, s. 7.

Schmidt, Annie M.G., *Slečna Mici*

Ditmar, R. Kočkoslečna. *Nové knihy*, 1999, roč. 39, č. 42, s. 7.

Reissner, M. Svůdná a vítaná slečna Mici. *Ladění*, 1999, roč. 4 (9), č. 4, s. 20-21.

Schmidt, Annie M.G., *Viplala*

Reissner, M. Viplala je skřítek popleta. *Nové knihy*, 1999, roč. 39, č. 48, s. 7.

Slabý, Z. K. O neskřítkovském skřítkovi. *Ladění*, 1999, roč. 4 (9), č. 4, s. 22.

Tellegen, Toon, *Veverčák a mravenec*

(-rec-). O tom [...]. *Nové knihy*, 1999, roč. 39, č. 6, s. 7.

Woudstra, Karst, *Polák načerno*

Štulcová, M. Západ a východ – konfrontace načerno. *Literární noviny*, roč. 10, č. 48, s. 9.

2000

Grunberg, Arnon

Salvet, J. Lidé jsou zaměnitelní jako igelitové tašky. *Host*, 2000, roč. 16, č. 4, příl. s. 9-10.

Huizinga, Johan, *Podzim středověku*

Nagy, L. Huizingův Podzim středověku je úchvatná elegie. *Lidové noviny*, 21.7.2000, s. 20.

Moor, Margriet de, *Šedá, bílá, modrá*

Chuchma, J. Volně tažené linie, tlumené odstíny. *Mladá fronta Dnes*, 24.8.2000, s. 15.

Pohorský, M. Románová anamnéza na motiv vraždy v lázeňském městě. *Nové knihy*, 2000, roč. 40, č. 16, s. 22.

Nooteboom, Cees

Sýkora, M. “Snadné, jak víš, je to, synu.”: Nabokov a Nooteboom. *Host*, 2000, roč. 16, č. 1, s. 35-39.

Nooteboom, Cees, *Rituály*

Binková, L. Pátrání po smyslu – marná snaha? *Nové knihy*, 2000, roč. 40, č. 9, s. 31.

Grombír, J. Nooteboomovo panoptikum voskových figurín. *Tvar*, 2000, roč. 11, č. 7, s. 22-23.

Jungmannová, L. Nooteboomovy Rituály jako příspěvek k zobrazení času. *Mladá fronta Dnes*, 3.1.2000, s. 20.

Sýkora, M. Rituály života a smrti. *Host*, 2000, roč. 16, č. 3, příl. s. 9-10.

Palmen, Connie, *Přátelství*

Ditmar, R. “Moje sny stojí peníze, tvoje sny tě stojí duši”. *Nové knihy*, 2001, roč. 41, č. 6, s. 29.

Winter, Leon de, *Hoffmanův blud*

Matoušek, P. Probdělé noci v policejním státě. *Právo*, 18.7.2000, s. 9.

Purkrábek, J. Dvanáctý do tuctu. *Host*, 2000, roč. 16, č. 9, příl. s. 8.

2001

Berg, Jeroen van den, *Žena podle Schopenbauera*

Kerbr, J. Tři výzvy pro nekonvenční dramatiky. *Nové knihy*, 2001, roč. 41, č. 1, s. 7.

Connie, Palmen, *Přátelství*

Ditmar, R. "Moje sny stojí peníze, tvoje sny tě stojí duši". *Nové knihy*, 2001, roč. 41, č. 6, s. 29.

2002

Bouazza, Hafid

Knapp, A. Já jsem se nebál, nakladatel ano. Kvůli obavám z reakcí islamistů se povídky Rafida Bouazzy nevydávají zrovna snadno. *Mladá fronta Dnes*, 7.6.2002, s. C/9.

Janda, M. Hafid Bouazza. Už mám dost omílání traumat z dob kolonialismu. *Právo*, příl. *Salon*, 1.6.2002, s. 8.

Bouazza, Hafid, *Abdulláhovy nohy*

Chuchma, J. Nejen eroticky dusné povídky – tedy jak pro koho. *Mladá fronta Dnes*, 7.6.2002, s. C/9.

Pellarová, J. Bouazzova cukrátka. *Host*, 2002, roč. 18, č. 8, příl. s. 9-10.

Turek, M. Sto roků marocké samoty. *Literární noviny*, 21.10.2002, s. 8. (rovněž ke stažení z <<http://www.iliteratura.cz/Clanek/9699/bouazza-hafid-abdullahovy-nohy>>)

Mulisch, Harry, *Procedura*

Adamovič, Ivan. Procedura aneb jak se spisovatel stává stvořitelem. *Mladá fronta Dnes*, 26.4.2002, s. C/7.

Hrubá, E. Procedura. *Tvar*, 2002, roč. 13, č. 1, s. 23.

Reve, Gerard, *Večery*

Havlíková, V. Revismus a oslí proces. *Literární noviny*, 2002, roč. 13, č. 21, s. 14.

Bruin-Hübllová, M. de. *Román jako komiks* [online]. Poslední revize 27.9.2002, cit. [28.7.2011]. Dostupné z <<http://www.iliteratura.cz/Clanek/16973/reve-gerard-vecery>>.

2003

Bruin-Hübllová, M. de. Holanďanky v literatuře. *Host*, 2003, roč. 19, č. 1, s. 55-57.

Havlíková, V. Valkýry a zahrádkářky aneb Ženy v moderní nizozemské literatuře.

Host, 2003, roč. 19, č. 1, s. 48-51.

Krijtová, O. Úvaha o vlámském neohlížení. *Host*, 2003, roč. 19, č. 1, s.52-53.

Aspe, Pieter, *Kvadratura pomsty*

Jandourek, J. Detektivka, která nepřekvapí ani neurazí. *Mladá fronta Dnes*, 1.3.2003, s. B/8.

Blonk, Jaap

Procházka, M. Jaap Blonk: Nerodíme se s klišé, ale s emocemi. *Právo*, příl. *Salon*, 2.10.2003, s. 4.

Enquist, Anna

Bruin-Hübllová, M. de. *Autor versus překladatel* [online]. Poslední revize 12.5.2003, cit. [28.7.2011]. Dostupné z <<http://www.iliteratura.cz/Clanek/9723/enquist-anna-o-prekladu-2003>>.

Grunberg, Arnon

Havlíková, M. Van der Jagt versus Grunberg. *Labyrint revue*, 2003, roč. 2003, č. 13-14, s. 43-44.

Haasse, Hella S.

Hulová, S. Portrét „grande dame“ nizozemské literatury. *Host*, 2003, roč. 19, č. 1, s. 58.

Haasse, Hella S., *Páni čajových plantáží*

Bruin-Hübllová, M. de. *Hella S. Haasse: Páni čajových plantáží, rodinná saga* [online]. Poslední revize 5.11.2003, cit. [26.6.2011]. Dostupné z <<http://www.iliteratura.cz/Clanek/14645/haasse-hella-s-pani-cajovych-plantazi>>.

Krijtová, O. *Dobrá zpráva pro natěšeného čtenáře k uvedení Pánů čajových plantáží na český knižní trh* [online]. Poslední revize 5.11.2003, cit. [26.6.2011]. Dostupné z <<http://www.iliteratura.cz/Clanek/14637/nizozemska-literatura-s-indoneskou-tematikou>>.

Loo, Tessa de

Pellarová, J. Nizozemská spisovatelka Tessa de Looová. *Host*, 2003, roč. 19, č. 1, s. 62.

Loo, Tessa de, *Dvojčata*

Bruin-Hüblová, M. de *Zfilmovaný bestseller* [online]. Poslední revize 15.5.2003, cit. [27.6.2011]. Dostupné z <<http://www.iliteratura.cz/Clanek/9707/loo-tessa-de-dvojcata-kniha-a-film>>.

Moor, Margriet de

Bruin-Hüblová, M. de. Tancuje se tady, jak my pískáme. *Právo*, příl. *Salon*, 28.8.2003, s. 3. (rovněž dostupné z <<http://www.iliteratura.cz/Clanek/14223/moor-margriet-de->>)

Moor, Margriet de, *Kreutzerova sonáta*

Matoušek, P. Allegro amoroso a poco a poco lacrimoso. *Labyrint revue*, 2003, roč. 2003, č. 13-14, s. 204-205.

Matoušek, P. Nizozemská novela s českými notami. *Právo*, příl. *Salon*, 28.8.2003, s.4 [(rovněž dostupné z <<http://www.iliteratura.cz/Clanek/14225/moor-margriet-de-kreutzerova-sonata>>)]

Sýkora, M. ...člověk má v hlavě především vlastní part. *Host*, 2003, roč. 19, č. 9, s. 44-46.

Moor, Margriet de, *Šedá, bílá, modrá*

Bruin-Hüblová, M. de. *Margriet de Moorová, zpěvný hlas v současné nizozemské literatuře* [online]. Poslední revize 16.5.2003, cit. [28.7.2011]. Dostupné z <<http://www.iliteratura.cz/Clanek/9711/moor-margriet-de-seda-bila-modra>>.

Mulisch, Harry, *Siegfried*

Děkanovský, J. Nicota Hitler. *Lidové noviny*, 4.10.2003, s. 16.

Palmen, Connie, *Geheel de uwe*

Bruin-Hüblová, M. de. *Nový román Connie Palménové* [online]. Poslední revize 17.5.2003, cit. [30.6.2011]. Dostupné z <<http://www.iliteratura.cz/Clanek/9713/palmen-connie-geheel-de-uwe>>.

Tellegen, Toon, *Dvě staré babky*

Holeňová, J. Dvě staré babky Toona Tellegena. *Host*, 2003, roč. 19, č. 1, s. 66-67.

2004

Grunberg, Arnon

Havlíková, V. *Právo na převlek aneb únik před biografickým redukcionismem* [online].
Poslední revize 4.11.2004, cit. [28.7.2011]. Dostupné z <<http://www.iliteratura.cz/Clanek/16437/grunberg-arnon-alias-jagt-marek-van-der>>.

Frank, Anne, *Deník*

Hulanová, E. Mýty kolem deníku. *Lidové noviny*, 12.6.2004, s. 14.

Jacobsenová, M. Anne Franková. *Kritická příloha Revolver Revue*, 2004, č. 30, s. 99-101.
(rovněž dostupné z <http://www.iliteratura.cz/Clanek/17787/frank-anne-denik>)

Pospiszyl, T. Utajený bestseller: Nový překlad zápisků Anne Frankové. *Týden*, 2004, roč. 11, č. 27-28, s. 109.

Loo, Tessa de, *Postel na nebesích*

Fruhvirtová, L. *Postel na nebesích Tessy de Loo* [online]. Poslední revize 2.12.2004, cit. [26.6.2011]. Dostupné z <<http://www.iliteratura.cz/Clanek/16603/loo-tessa-de-postel-na-nebesich>>.

Loo, Tessa de, *Dvojčata*

Bruin-Hübllová, M. de. „Wir haben es nicht gewust“. *Host*, 2004, roč. 20, č. 5, s. 73-74. (rovněž dostupné z <<http://www.iliteratura.cz/Clanek/15937/loo-tessa-de-dvojcata-2>>)

Fruhvirtová, L. *Vyprávění o osudových událostech nad šálkem kávy* [online]. Poslední revize 8.4.2004, cit. [26.6.2011]. Dostupné z <<http://www.iliteratura.cz/Clanek/15621/loo-tessa-de-dvojcata-1>>.

Meijising, Doeschka, *100% chemie, rodinná historie*

Bruin-Hübllová, M. de. *Doeschka Meijisingová: 100% chemie, een familieverhaal* [online].
Poslední revize 11.4.2004, cit. [28.7.2011]. Dostupné z <<http://www.iliteratura.cz/Clanek/15645/meijsing-doeschka-100-chemie-rodinna-historie>>.

Moor, Margriet de

Bruin Hübllová, M. de. Umění nezávisí na tom, co vyvádí Brusel. *Lidové noviny*, 21.10.2004, s. 27.

Horáčková, A. Být pro masy mě vážně nezajímá. Bylo nás deset dětí a já unikala do světa knih, říká spisovatelka Margriet de Moorová. *Mladá fronta Dnes*, 19.11.2004, příl. s. C/8.

Mulisch, Harry, Siegfried

Fruhvirtová, L. *Hitler jako filozofická otázka v pojetí Harryho Mulische* [online]. Poslední revize 6.1.2004, cit. [26.6.2011]. Dostupné z <<http://www.iliteratura.cz/Clanek/15073/mulisch-harry-siegfried-2>>.

Nagy, L. Válka jako neustále přítomný problém. *Literární noviny*, 19.1.2004, s. 8.

Valden, M. *Siegfried* [online]. Poslední revize 26.3.2004, cit. [26.6.2011]. Dostupné z <<http://www.iliteratura.cz/Clanek/15559/mulisch-harry-siegfried->>.

2005

Bakker, Cornelis - Jong, Eelke de, Bludný bruslař

Bruin-Hübllová, M. de. *Bludné bruslení* [online]. Poslední revize 25.6.2005, cit. [28.7.2011]. Dostupné z <<http://www.iliteratura.cz/Clanek/17587/bakker-cornelis-jong-eelke-de-bludny-bruslar>>.

Bruin Hübllová, M. de. *Nizozemský folklór – objevený poklad* [online]. Poslední revize 3.4.2005, cit. [28.7.2011]. Dostupné z <<http://www.iliteratura.cz/Clanek/17211/bakker-cornelis-jong-eelke-de-bludny-bruslar>>.

Claus, Hugo, Fány

Bruin-Hübllová, M. de. Pozor na F(!)ány. *Host*, 2005, roč. 21, č. 10, s. 10-12. (rovněž dostupné z <http://www.iliteratura.cz/Clanek/18403/claus-hugo-famy-2>)

Fruhvirtová, L. *Fány* [online]. Poslední revize 24.10.2005, cit. [26.6.2011]. Dostupné z <<http://www.iliteratura.cz/Clanek/18043/claus-hugo-famy-1>>.

Horák, O. Přišel, aby tady umřel. *Lidové noviny*, 13.10.2005, s. 3.

Krijtová, O. *Hugo Claus a jeho chýry* [online]. Poslední revize 24.10.2005, cit. [28.7.2011]. Dostupné z <<http://www.iliteratura.cz/Clanek/18047/claus-hugo-famy>>.

Frank, Anne, Deník

Bruin-Hübllová, M. de. *Anne Franková. Deník* [online]. Poslední revize 7.9.2005, cit. [26.6.2011]. Dostupné z <<http://www.iliteratura.cz/Clanek/17789/frank-anne-denik>>.

Jacobsenová, M. *Anne Franková* [online]. Poslední revize 7.9.2005, cit. [28.7.2011].

Dostupné z <<http://www.iliteratura.cz/Clanek/17787/frank-anne-denik>>.

Haan, Jacob Israël de

Havlíková, V. *Homosexualita v nizozemské literatuře aneb co nás ve škole neučili* [online].

Poslední revize 9.1.2005, cit. [28.7.2011]. Dostupné z <<http://www.iliteratura.cz/Clanek/16793/haan-jacob-israel-de>>.

Hemmerechts, Kristien, Čtvrtek odpoledne. Půl čtvrté

Bruin-Hübllová, M. de. *Kristien Hemmerechts: Donderdagmiddag. Halfvier* [online]. Poslední

revize 8.2.2005, cit. [26.6.2011]. Dostupné z <<http://www.iliteratura.cz/Clanek/16985/hemmerechts-kristien-donderdagmiddag-halfvier>>.

Hillesum, Etty, Přervaný život

Bakešová, V. Přervaný život. *Host*, 2005, roč. 21, č. 9, s. 51-52.

Horák, O. Být náplastí na mnohé rány. *Lidové noviny*, 1.9.2005, s. 3.

Ladwigová, K. Vyhraná bitva Etty Hillesum. Vyšly pozoruhodné deníky holandské mučednice. *Katolický týdeník*, 25.7.2005, s. 8.

Moor, Margairet de

Matoušek, P. Česko je pro mě mýtickou literární krajinou. *Právo*, 24.1.2005, s. 17.

Reve, Gerard

Havlíková, V. *Gerard Reve Madonky a chlapečci* [online]. Poslední revize 23.2.2005, cit.

[28.7.2011]. Dostupné z <<http://www.iliteratura.cz/Clanek/17083/reve-gerard>>.

Zwagerman, Joost

Cinger, F. Amsterdam? Uvolněná atmosféra je pryč. *Právo*, 7.11.2005, s. 17.

Horák, O. Paní Bovaryová úplně naruby. *Lidové noviny*, 4.11.2005, s. 19.

Zwagerman, Joost, Šest hvězdiček

Bruin-Hübllová, M. de. *Zwagerman, Joost: Šest hvězdiček* [online]. Poslední revize

17.9.2005, cit. [26.6.2011]. Dostupné z <<http://www.iliteratura.cz/Clanek/17861/zwagerman-joost-sest-hvezdicek>>.

Drahoňovská, L. Proč se zabil strýček Siem: román Nizozemce Joosta Zwagermana

Šest hvězdiček vyšel česky. *Mladá fronta Dnes*, 5.10.2005, s. C/8.

Horák, O. Okreskové blues strýčka Siema. *Lidové noviny*, 25.7.2005, s. 15.

Matoušek, P. Jízlivý portrét maloměsta. *Právo*, 29.8.2005, s. 15.

2006

Grunberg, Arnon

Schilder, Jim. *Arnon Grunberg o románu Fantomová bolest* [online]. Poslední revize 2.7.2006, cit. [30.6.2011]. Dostupné z <<http://www.iliteratura.cz/Clanek/19535/grunberg-arnon-1>>.

Grunberg, Arnon, *Fantomová bolest*

Horák, O. Vaříme po Osvětimi aneb Pícka ještě sálá. *Lidové noviny*, 27.6.2006, s. 18.

Gilk, E. Bolest amputovaného života. *Tvar*, 2006, roč. 17, č. 18, s. 22. (rovněž dostupné z <<http://www.iliteratura.cz/Clanek/20185/grunberg-arnon-fantomova-bolest>>)

Nezbeda, O. Fantomová bolest. *Instinkt*, 2006, roč. 5, č. 28, s. 45.

Japin, Arthur

Smolka Fruhwirtová, L. Při psaní mi pomáhá herectví. Rozhovor s Arthurem Japinem. *A2*, 2006, roč. 2, s.14-15 (rovněž dostupné z <<http://www.iliteratura.cz/Clanek/20395/japin-arthur-rozhovor->>)

Horák, O. Byl jsem na Felliniho našťvaný. *Lidové noviny*, 10.11.2006, s. 15.

Matoušek, P. Vady jsou bohatství, o které je třeba se podělit. *Právo*, 3.11.2006, s. 17.

Japin, Arthur, *Nádherná vada*

Krijtová, O. *Představy a skutečnost v díle Arthura Japina* [online]. Poslední revize 26.9.2006, cit. [30.6.2011]. Dostupné z <<http://www.iliteratura.cz/Clanek/19831/japin-arthur-nadherna-vada>>.

Wolkers, Jan, *Růžička z masa*

Bruin-Hübllová, M. de. Dech se úží. *Host*, 2006, roč. 22, č. 9, s. 2-43. (rovněž ke stažení na <<http://www.iliteratura.cz/Clanek/20229/wolkers-jan-ruze-z-masa-2>>)

Fischer, P. Prostá zpráva o křeči existence. *Hospodářské noviny*, 13.6.2006, s. 9.

Fruhwirtová, L. *Růžička z masa* [online]. Poslední revize 12.7.2006, cit. [26.6.2011]. Dostupné z <<http://www.iliteratura.cz/Clanek/19567/wolkers-jan-ruze-z-masa-1>>.

Horák, O. Kdyby mě Heraldovi nepřišlo líto. *Lidové noviny*, 27.5.2006, s. 6.

Skorunka, F. Příběh Danielův. *Haló noviny*, 25.8.2007, s. 2.

Claus, Hugo, *Fámy*

Skorunka, F. Fámy. *Haló noviny*, 28.7.2006, s. 2.

2007

Loučková, M. Záleží nám na poezii? *Plav*, 2007 roč. 3, č. 7-8, s. 78-81.

Endingová, Esther, *Po Valentýnu*

Horák, O. Holka s Kalimero Komplexem. *Lidové noviny*, 11.10.2007, s. 3.

Loučková, M. Po Valentýnu – porno a slzy. *Literární noviny*, 10.12.2007, s. 10.

Pavelka, Z. Nizozemské bestsellery. A v Česku? *Právo, příl. Salon* 15.11.2007, s. 3.

Pellarová, J. *Po Valentýnu* [online]. Poslední revize 19.10.2007, cit. [30.6.2011].

Dostupné z <<http://www.iliteratura.cz/Clanek/21645/ending-esther-j-po-valentynu>>.

Grunberg, Arnon

Horáčková, A. Román je nebezpečný. Pro Grunberga i čtenáře. *MF Dnes*, 17.6.2007, s. D9. (rovněž dostupné z <<http://www.iliteratura.cz/Clanek/24313/grunberg-arnon-2>>.

Haan, Jakob Israël de

Havlíková, V. *Homosexualita v nizozemské literatuře aneb co nás ve škole naučili* [online].

Poslední revize 9.1.2005, cit. [30.6.2011]. Dostupné z <<http://www.iliteratura.cz/Clanek/16793/haan-jacob-israel-de>>.

Japin, Artur, *Nádherná vada*

Drahoňovská, L. Z Casanovova příběhu se stal bestseller. *Mladá fronta Dnes*, 19.1.2007, s. B/4.

Heller, J. Svár mezi rozumem a citem. *Host*, 2007, roč. 23, č. 2, s. 53-54. (rovněž dostupné z <<http://www.iliteratura.cz/Clanek/20669/japin-arthur-nadherna-vada-2>>)

Horák, O. Jak Casanova objevil nádhernou vadu. *Lidové noviny*, 30.1.2007, s. 19.

Smolka Fruhwirtová, L. *Nádherná vada* [online]. Poslední revize 2.3.2007, cit. [26.6.2011]. Dostupné z <<http://www.iliteratura.cz/Clanek/20653/japin-arthur-nadherna-vada-1>>.

Klundert, Raymond van de, *Time out*

Horák, O. Maminka je jako zmrzlinka. *Lidové noviny*, 20.6.2007, s. 20.

Pavelka, Z. Nizozemské bestsellery. A v Česku? *Právo*, příl. *Salon*, 15.11.2007, s. 3.

Klundert, Raymond van de, *Třetí poločas*

Horák, O. Na shledanou na mém pohřbu. *Lidové noviny*, 18.1.2007, s. 18.

Lieske, Tomas, *Moje výsostná láska*

Iwashita, D. V pastičkách se schovávali hudebníci. *Lidové noviny*, 12.12.2007, s. 19.

Coufalová, I. *Jeho výsostný obraz* [online]. Poslední revize 29.10.2007, cit. [30.6.2011].

Dostupné z <<http://www.iliteratura.cz/Clanek/21691/lieske-tomas-moje-vysostna-laska>>.

Moor, Margriet de

Vullings, Jeroen-Bruin-Hüblová, Magda de. „*Láska je kočovnice*“ [online]. Poslední revize 10.6.2007, cit. [30.6.2011]. Dostupné z <<http://www.iliteratura.cz/Clanek/21153/moor-margriet-de-2>>.

Moor, Margriet de, *Utonulá*

Brdečková, T. Všední životy pod osudovým světlem. *Respekt*, 2007, č. 34, s.21

Bruin-Hüblová, M. de. *Reakce na recenzi M. Loučkové* [online]. Poslední revize 1.11.2007, cit. [28.7.2011]. Dostupné z <<http://www.iliteratura.cz/Clanek/21725/moor-margriet-de-utonula>>.

Dimter, T. Utonulá. *Reflex*, 2007, roč. 18, č. 40, s. 61.

Krijtová, O. Žít život své utonulé sestry. *Lidové noviny*, 2.6.2007, s. 6.

Loučková, M. Nizozemská povodeň jako laboratoř osudu. *Literární noviny*, 10.9.2007, s. 10. (rovněž dostupné z <<http://www.iliteratura.cz/Clanek/21723/moor-margriet-de-utonula>>.

Nooteboom, Cees

Procházka, M. Ve vzduchu je zas cítit nostalgie po starých časech. *Právo*, příl. *Salon*, 15.11.2007, s. 1, 3-4. (rovněž dostupné v plné verzi z <<http://www.iliteratura.cz/Clanek/22827/nooteboom-cees>>)

Tellegen, Toon, *Dvě staré babky*

Horák, O. Co mají dvě staré babky z lásky? *Lidové noviny*, 27.11.2007, s. 19.

Westerman, Frank

Koelewijn, J. (překlad Bruin-Hüblová, M. de) *Jsem režisér. Já vybírám postavení kamery* [online]. Poslední revize 24.9.2007, cit. [28.7.2011]. Dostupné z <<http://www.iliteratura.cz/Clanek/21527/westerman-frank>>.

Westerman, Frank, *El Negro*

Horák, O. Ošoupané kalhoty demokracie. *Lidové noviny*, 25.10.2007, s. 3.

Smolka Fruhwirtová, L. *El Negro aneb podobenství o strachu a vině* [online]. Poslední revize 24.9.2007, cit. [26.6.2011]. Dostupné z <<http://www.iliteratura.cz/Clanek/21533/westerman-frank-el-negro>>.

2008

Coster, Saskia de, *Hrdina*

Košnarová, V. Stvůra ve mně, stvůra v nás. *Tvar*, 2008, roč. 19, č. 18, s. 23.

Doorman, Maarten, *Romantický řád*

Němec, J. Na hřadu romantismu. *Respekt*, 2008, roč. 19, č. 44, s. 50. (rovněž dostupné z <<http://www.iliteratura.cz/Clanek/23275/doorman-maarten-romanticky-rad-1>>)

Istendael, Geert van

Procházka, M. Nizozemci? Nemají takt a sázejí plevel. *Právo*, příl. *Salon*, 14.2.2008, s. 1, 4. (rovněž dostupné z <<http://www.iliteratura.cz/Clanek/23949/istendael-geert-van->>>)

Moor, Margriet de

Sečkař, M. Voda je tady nebezpečnější než postup islámu... *Host*, 2008, č. 1, s. 6-11.

Moor, Margriet de, *Utonulá*

Sýkora, M. Obyčejný život ve stínu tragédie. *Host*, 2008, roč. 24, č. 1, s. 17-18.

Mulisch, Harry

Procházka, M. Eichmann byl technokrat, jakých jsou dnes tisíce. *Právo*, příl. *Salon*, 20.3.2008, s. 1, 4. (rovněž dostupné z <<http://www.iliteratura.cz/Clanek/26749/mulisch-harry-in-pravo>>)

Nooteboom, Cees

Bruin-Hübllová, M. de. Cestopisy Ceese Nootebooma. Putování coby zhuštěný život. *Host*, 2008, roč. 24, č. 6, s. 83 (rovněž dostupné z <<http://www.iliteratura.cz/Clanek/22971/nooteboom-cees>>)

Krijtová, O. *Spisovatel na bleďačské pouti* [online]. Poslední revize 21.5.2008, cit. [30.6.2011]. Dostupné z <<http://www.iliteratura.cz/Clanek/22641/nooteboom-cees-nasledujici-pribeh>>.

Nootboom, Cees, *Ráj ztracený*

Bruin-Hübllová, M. de. *Hledání ztraceného ráje* [online]. Poslední revize 15.5.2008, cit. [27.6.2011]. Dostupné z <<http://www.iliteratura.cz/Clanek/22619/nootboom-cees-raj-ztraceny>>.

Harmsel-Havlíková, V. ter. Andělé a lidé nepatří k sobě. *Lidové noviny*, 21.6.2008, s. 23.

Havlová, V. Tajemství andělů. *Literární noviny*, 22.9.2008, s. 10.

Pilátová, M. Jak ztratit a najít ráj. *Respekt*, 2008, roč. 18, č. 30, s. 63. (rovněž dostupné <<http://www.iliteratura.cz/Clanek/22967/nootboom-cees-raj-ztraceny-2>>)

Valden, M. *Každý hledá ztracený ráj* [online]. Poslední revize 16.8.2008, cit. [26.6.2011]. Dostupné z <<http://www.iliteratura.cz/Clanek/22961/nootboom-cees-raj-ztraceny->>.

Tellegen, Toon, *Dvě staré babky*

Toufarová, E. Tellegenovy zvířecí a jiné světy. *Ladění*, 2008, roč. 13 (18), č. 4, s. 34-35.

Wieringa, Tommy, *Joe Kluzák*

Cermanová, A. S kluzákem nabrat výšku. *Tvar*, 2008, roč. 19, č. 16, s. 23.

Harmsel-Havlíková, V. ter. Hrdinská odyssea ze zapadákov. *Lidové noviny*, příl. *Orientace*. 13.9.2008, s. 23.

Horák, O. Není nutné užívat prošlapané cestičky. *Lidové noviny*, 4.9.2008, s. III.

Stehlíková, O. Létaující Joe a ochrnutý fanda. *Pražský deník*, 3.9.2008, s. 24.

Pilátová, M. Bagr, loď a kriplkára. *Respekt*, 2008, roč. 18, č. 38, s. 63.

Šrut, P. *Vítejte v Lomarku* [online]. Poslední revize 9.11.2008, cit. [10.7.2011]. Dostupné z <<http://www.novinky.cz/kultura/153697-pavel-srut-vitejte-v-lomarku.html>>.

2009

Bruin, E. de *Vonkuv duch v překladech nizozemské literatury* [online]. Poslední revize 20.2.2009, cit. [26.6.2011]. Dostupné z <<http://www.iliteratura.cz/Clanek/23901/vonkuv-duch-v-ceskych-prekladech-nizozemske-literatury>>.

Dijkgraaf, M. „La Hollande profonde“ a noví Nizozemci. Přeložila M. de Bruin-Hübllová. Poslední revize 13.11.2009, cit. [26.6.2011]. Dostupné z <<http://www.iliteratura.cz/Clanek/25269/dijkgraaf-margot-la-hollande-profonde-a-novi-nizozemci-esej>>.

Nováková, M. Výběrová bibliografie překladů vlámských autorů. *Plav*, 2009, roč. 5, č. 3, s. 41-43.

Coster, Saskia de

Procházka, M. Hledám svoji vlastní revoltu. *Právo*, příl. *Salon*, 14.5.2009, s. 1, 4. (rovněž dostupné z <<http://www.iliteratura.cz/Clanek/24325/coster-saskia-de->>)

Coster, Saskia de, Hrdina

Bruin-Hübllová, M. de. *Coster, Saskia de: Hrdina – oblasť v niz. médiích* [online]. Poslední revize 9.6.2009, cit. [26.6.2011]. Dostupné z <<http://www.iliteratura.cz/Clanek/24513/coster-saskia-de-hrdina-ohlasy-v-niz-mediich>>.

Loučková, M. Vražda slovy. *Host*, 2009, roč. 25, č. 3, s. 90-91. (rovněž dostupné z <<http://www.iliteratura.cz/Clanek/24041/coster-saskia-de-hrdina>>).

Sedláčková, L. Energetická bomba, po které přejde chuť. *Plav*, 2009, roč. 5, č. 3, s. 47-50. (rovněž dostupné z <<http://www.iliteratura.cz/Clanek/24329/coster-saskia-de-hrdina-2>>).

Doorman, Maarten, Romantický řád

Hanuš, J. Trvalý romantický řád: nad knihou Maartena Doorman. *Kontexty*, 2009, roč. 1, č. 2, s. 94-96.

Hájek, V. Romantický řád. *Dějiny a současnost*, 2009, roč. 31, č. 2, s. 44.

Lukavec, J. Dotknout se srdce není jen tak. *Mladá fronta Dnes*, 14.2.2009, s. D/8.

Lukavec, J. *Maarten Doorman: Romantický řád* [online]. Poslední revize 10.1.2009, cit. [26.6.2011]. Dostupné z <<http://www.iliteratura.cz/Clanek/23621/doorman-maarten-romanticky-rad-2>>.

Mandys, P. Všichni jsme romantici. *Týden*, 2009, roč. 16, č. 15, s. 70.

Suk, J. Romantický řád, nebo agonie? *Host*, 2009, roč. 25, č. 1, s. 74-75.

Enquist, Anna, Návrat domů

Cinger, F. Vyprávění Cookovy ženy. *Právo*, 7.1.2009, s. 11.

Horváthová, K. Nepoznaná, vzdálená blízkost. *A2*, 2009, roč. 5, č. 8, s. 6. (rovněž dostupné z <<http://www.iliteratura.cz/Clanek/24409/enquist-anna-navrat-domu-2>>)

Růžičková, M. Svět není doma. *Respekt*. 2009, roč. 19, č. 5, s. 63. (rovněž dostupné z <<http://www.iliteratura.cz/Clanek/23789/enquist-anna-navrat-domu>>)

Erasmus, Desideruis, *O výchově křesťanského vladaře*

Svatoš, M. *O výchově křesťanského vladaře* [online]. Poslední revize 10.9.2009, cit. [2.7.2011]. Dostupné z <<http://www.iliteratura.cz/Clanek/24885/erasmus-rotterdamsky-o-vychove-krestanskeho-vladare-predmluva>>.

Frank, Anne

Šiška, M. Anne Franková se proslavila deníkem. *Právo*, 13.6.2009, s. 19.

Grunberg, Arnon

Procházka, M. Smích není opakem zármutku, abychom se k němu museli utíkat. *Právo*, příl. *Salon*, 7.5.2009, s. 1, 3. (rovněž dostupné z <<http://www.iliteratura.cz/Clanek/24315/grunberg-arnon-3>>)

Grunberg, Arnon, *Tirza*

Heller, J. Když chlap práskne do stolu. *A2*, 2009, roč. 5, č. 25, s. 7. (rovněž dostupné z <<http://www.iliteratura.cz/Clanek/25641/grunberg-arnon-tirza-2>>)

Trpka, V. Vyvolat si čtenáře. *Tvar*, 2009, roč. 20, č. 12, s. 21. (rovněž dostupné z <<http://www.iliteratura.cz/Clanek/24617/grunberg-arnon-tirza-1>>)

Istendael, Geert van

Loučková, M. Proč má Belgie smysl. *Plav*, 2009, roč. 5, č. 3, s. 2-5.

Hartog, Jan de

Vykoupil, L. Jan de Hartog - Detektivky s chutí moře. *Host*, 2009, roč. 25, č. 4, s. 39.

Wieringa, Tommy, *Joe Kluzák*

Procházka, M. Rozhovor s Tommym Wieringou: Chci psát, ne jen vyprávět vlastní život. *Právo*, příl. *Salon*, 12.2.2009, s. 1, 4. (rovněž dostupné z <<http://www.iliteratura.cz/Clanek/23817/wieringa-tommy>>)

Woerden, Henk van, *Ultramarin*

Heller, J. M. Co pohání hejno ptáků. *A2*, 2009, roč. 5, č. 19, s. 6.

Iwashita, D. Podívej, především je tu ticho. *Lidové noviny*, 18.3.2009, s. 20.

Vitáčková, M. Román pro všechny smysly. *Literární noviny*, 4.5.2009, s. 10. (rovněž dostupné z <<http://www.iliteratura.cz/Clanek/24623/woerden-henk-van-ultramarin>>)

Woerden, H. Ultramarín. *Instinkt*, 2009, roč. 8, č. 10, s. 56.

2010

Bernlef, Jan, *Vyhasínání mozku Martina Kleina*

Šiklová, J. *Tělesnou křehkost stáří chápeme, té duševní se děsíme* [online]. Poslední revize 13.9.2010, cit. [2.7.2011]. Dostupné z <<http://www.iliteratura.cz/Clanek/27011/bernlef-j-vyhasinani-mozku-martina-kleina>>.

Bruin-Hübllová, M. de. *Vyhasínání mozku M. Kleina* [online]. Poslední revize 8.12.2010, cit. [30.6.2011]. Dostupné z <<http://www.iliteratura.cz/Clanek/27503/bernlef-j-vyhasinani-mozku-martina-kleina>>.

Šramlová, E. Nostalgie a strach z mizení vzpomínek. *Tvar*, 2010, roč. 21, č. 19, s. 22.

Buruma, Ian, *Vražda v Amsterdamu*

Komárek, M. Smrt v Amsterdamu: Anne Franková a Theo van Gogh. *Literární noviny*, 25.11.2010, s. 14-15.

Draaisma, Douwe, *Proč život ubíhá rychleji, když stárneme*

Němec, J. *Pokud mě paměť neklame...* *Respekt*. 2010, č.52-53, s. 63 (rovněž dostupné z <<http://www.iliteratura.cz/Clanek/25583/draaisma-douwe-proc-zivot-ubiha-rychleji-kdyz-starneme-o-autobiograficke-pameti>>)

Erasmus, Desiderius, *O výchově křesťanského vladaře*

Bartoň, D.I. O výchově křesťanského vladaře. *Respekt*, 2010, roč. 21, č. 14, s. 57.

Istendael, Geert van, *Moje Nizozemsko*

Bruin-Hübllová, M. de. Geert van Istendael: Moje Nizozemsko [online]. Poslední revize 13.10.2010, cit. [28.7.2011]. Dostupné z <<http://www.iliteratura.cz/Clanek/23191/istendael-geert-van-moje-nizozemsko>>.

Hermans, Willem Frederik

Šilhan, M. Rozhovor s překladatelkou Magdou de Bruin Hübllovou. *Knížní novinky*, 20.3.2010, s. 7 (rovněž ke stažení z <<http://www.iliteratura.cz/Clanek/26093/bruin-hublova-magda-de-o-temne-komore-damoklove-w-f-hermanse-in-knizni-novinky>>)

Hermans, Willem Frederik, *Temná komora Damoklova*

Adééová, J. Pátrání po pravdě za dveřmi temné komory. *Tvar*, 2010, roč. 21, č. 19, s. 23.

(-aho-). Vychází kniha, již chválí Kundera. *MF Dnes*. 2.3.2010. s.12.

Bruin-Hübllová, M. de. *Ještě jedna záhada – o překládání románu Temná komora* [online]. Poslední revize 8.3.2010, cit. [28.7.2011]. Dostupné z <<http://www.iliteratura.cz/Clanek/25985/hermans-willem-frederik-temna-komora-damoklova>>.

Bruin Hübllová, M. de. *Místo doslovu...* [online]. Poslední revize 16.3.2010, cit. [2.7.2011]. Dostupné z <<http://www.iliteratura.cz/Clanek/26039/hermans-willem-frederik-temna-komora-damoklova-misto-doslovu>>.

Bruin-Hübllová, M. de. Volání divočiny po holandsku. *Host*, 2010, roč. 25, č. 2, s. 125.

Horák, O. Z válečného bláta pod mírový okap. *Hospodářské noviny*. 17.3.2010, s.15.

Kundera, M. *Temná komora Damoklova* [online]. Poslední revize 27.2.2010, cit. [2.7.2011]. Dostupné z <<http://www.iliteratura.cz/Clanek/25929/hermans-willem-frederik-temna-komora-damoklova>>.

Lundiaková, H. Kristus a Jidáš na kříži. *Reflex*, 2010, roč. 21, č. 16, s. 56.

Nezbeda, O. Princip (ne)vinnosti. *Respekt*, 2010, roč. 21, č. 12, s. 52. (rovněž dostupné z <<http://www.iliteratura.cz/Clanek/26153/hermans-willem-frederik-temna-komora-damoklova>>)

Pilátová, M. Nechcípnout na průměrnost. *Právo*, příl. *Salon*, 3.6.2010, s. 4.

Radváková, T. Člověk v rukách sadistického univerza. *Právo*, 18.3.2010, s. 17.

Slezáková, A. Strhující román z temných časů. *Mladá fronta Dnes*, 27.3.2010, s. 34.

Slezáková, A. *Strhující román z předmlouvou Milana Kundery vzbuzuje zoufalou touhu po happy endu* [online]. Poslední revize 28.3.2010, cit. [2.7.2011]. Dostupné z <http://kultura.idnes.cz/strhujici-roman-s-predmlouvou-kundery-vzbuzuje-zoufalou-touhu-po-happy-endu-1sh-/literatura.aspx?c=A100327_115047_literatura_tt>.

Topol, J. Temné zátiší s holandskou krví. *Lidové noviny*, 14.4.2010, s. 10.

Trávníček, J. Oheň zářivý, leč studený. Hermansův stěžejní román počestěn. *Host*, 2010, roč. 26, č. 7, s. 76-78. (rovněž dostupné z <<http://www.iliteratura.cz/Clanek/27035/hermans-willem-frederik-temna-komora-damoklova-2>>)

Huizinga, Johan, *Podzim středověku*

Nagy, L. *Huizinga's Podzim středověku je úchvatná elegie* [online]. Poslední revize 16.5.2003, cit. [28.7.2011]. Dostupné z <<http://www.iliteratura.cz/Clanek/9705/huizinga-johan-podzim-stredoveku>>.

Mulisch, Harry, *Objevení nebe*

Cinger, F. O paradoxech života i o hledání řádu a jistot. *Právo*, 4.8.2010, s. 12.

Kavalír, O. *Gnostická komedie Harryho Mulische* [online]. Poslední revize 2.7.2010, cit. [27.6.2011]. Dostupné z <<http://www.iliteratura.cz/Clanek/26705/mulisch-harry-objeveni-nebe>>.

Metelec, M. Vyprávět příběh, říkat...řeč? *A2*, 2010, roč. 6, č. 23, s. 8.

Nezbeda, O. Intelektuální pohádka o Desateru. *Respekt*. 2010, roč. 21, č. 34, s. 62. (rovněž dostupné z <<http://www.iliteratura.cz/Clanek/26945/mulisch-harry-objeveni-nebe-2-in-respekt>>.

Novák, J. Božská komedie 20. století. *Ikarie*, 2010, roč. 21, č. 9, s. 75.

Peňás, J. Nebe nad totálním románem. *Lidové noviny*, příl. *Orientace*, 4.9.2010, s. 29 (rovněž dostupné z <<http://www.iliteratura.cz/Clanek/26991/mulisch-harry-objeveni-nebe-3-in-ln>>.

Vitáčková, M. *Nebeské drama o čtyřech jednáních* [online]. Poslední revize 27.7.2010, cit. [27.6.2011]. Dostupné z <<http://www.iliteratura.cz/Clanek/26825/mulisch-harry-objeveni-nebe-1>>.

Zijlová, Annejet van der, *Sonny boy*

Bruin-Hüblová, M. de. *Meze literatury faktu* [online]. Poslední revize 2.11.2010 cit. [30.6.2011]. Dostupné z <<http://www.iliteratura.cz/Clanek/27287/zijl-annejet-van-der-sonny-boy>>.

Zijlová, A. (překlad Marková, P.) *Sonny Boy* [online]. Poslední revize 23.9.2010, cit. [28.7.2011]. Dostupné z <<http://www.iliteratura.cz/Clanek/27085/zijl-annejet-van-der-sonny-boy>>.

Verbeke, Annelies, *Spi!*

Bruin-Hüblová, M. de. *Spi!* [online]. Poslední revize 12.4.2010 cit. [30.6.2011]. Dostupné z <<http://www.iliteratura.cz/Clanek/26173/verbeke-annelies-spi>>.

Horáčková, A. *Poslechnout spisovatelku Verbeke se nevyplatí, její kniha se čte téměř sama* [online]. Poslední revize 28.5.2010 cit. [30.6.2011]. Dostupné z <<http://>>

kultura.idnes.cz/poslechnout-spisovatelku-verbeke-se-nevyplati-jeji-kniha-spi-se-cte-temer-sama-19y-/literatura.aspx?c=A100527_214411_literatura_jaz>.

Duhajská, P. *Annelies Verbeke – Spi!* [online]. Poslední revize 8.7.2010 cit. [30.6.2011].

Dostupné z <<http://www.nekultura.cz/literatura-recenze/annelies-verbeke-spi.html>>.

2011

Imschoot, T. Van. Jak byla vynalezena vlámská literatura. *Host*, 2011, roč. 27, č. 3, s. 78-83.

Bruin-Hüblová, M. de. Vlámové kontra Nizozemci. *Host*, 2011, roč. 27, č. 3, s. 103.

Abdolah, Kader, *Dům u mešity*

Vitáčková, M. *Íránské dějiny na dlani* [online]. Poslední revize 8.5.2011, cit. [2.7.2011].

Dostupné z <<http://www.iliteratura.cz/Clanek/28263/abdolah-kader-dum-u-mesity>>.

Hermans, Willem Frederik, *Už nikdy spánek*

Bruin-Hüblová, M. de. *Místo doslovu...* [online]. Poslední revize 8.4.2011, cit. [2.7.2011]. Dostupné z <<http://www.iliteratura.cz/Clanek/28117/hermans-willem-frederik-uz-nikdy-spanek>>.

Nezbeda, Ondřej. Život není experiment. *Respekt*. 2011, roč. 22, č. 13, s. 62 (rovněž dostupné z <<http://www.iliteratura.cz/Clanek/28115/hermans-willem-frederik-uz-nikdy-spanek-in-respekt>>)

Pilátová, Markéta. Koukni se pod vodu. *Právo, příl. Salon*. 31.3.2011. s. 3. (rovněž dostupné z <<http://www.iliteratura.cz/Clanek/28113/hermans-willem-frederik-uz-nikdy-spanek-in-salon>>)

Horák, Ondřej. Román W.F.Hermanse o mladém geologovi v Norsku. *Hospodářské noviny*. 7.4.2011, s. 10.

Maxová, Pavla. Když slunce nezapadá. *Reflex*. 2011. roč. 22, č.18 (5.5.2011), s. 63

Šilhan, Milan. Už nikdy spánek. *Knižní novinky*. 4.4.2011, s.29.

Varyš, Vojtěch. Už nikdy. *Týden*. Roč. 18, č. 16 (26.4.2011), s. 59

Holandská čítanka

Vitáčková, M. *A na zjeitra stejně předpovídají bezký počasí* [online]. Poslední revize 10.7.2011, cit. [15.7.2011]. Dostupné z <<http://www.iliteratura.cz/Clanek/28575/harmsel-havlikova-veronika-ter-ed-holandska-citanka>>.

Oberski, Jona

Procházka, M. Najednou mě poznávali i pumpaři. *Právo*, příl. *Salon*, 17.3.2011, s. 1,4.

Verhulst, Dimitri

Cinger, F. *Na Světu knihy představil Dimitri Verhulst román Úprdelný dny na úprdelný planetě* [online]. Poslední revize 17.5.2011, cit. [2.7.2011]. Dostupné z <<http://www.novinky.cz/kultura/233582-na-svetu-knihy-predstavil-dimitri-verhulst-roman-uprdelny-dny-na-uprdelny-planete.html>>.

Verhulst, Dimitri, Úprdelný dny na úprdelný planetě

Smolka Fruhwirtová, L. *Příliš neobvyklý svět Dimitri Verhulsta*. [online]. Poslední revize 30.6.2011, cit. [2.7.2011]. Dostupné z <<http://www.iliteratura.cz/Clanek/28535/verhulst-dimitri-uprdelny-dny-na-uprdelny-planete>>.

Winter, Leon de, Právo na návrat

Peňás, J. Právo na návrat a pravda arabských děloh. *Lidové noviny*, 23.2.2011, s. 8

Radváková, T. De Winterův román stojí na pomezí. *Právo*, příl. *Salon*, 3.3.2011, s. 3.

Smolka Fruhwirtová, L. *Víc než dobrá detektivka?* [online]. Poslední revize 20.1.2011 cit. [30.6.2011]. Dostupné z <<http://www.iliteratura.cz/Clanek/27735/winter-leon-de-pravo-na-navrat>>.

Širůček, M. Nepodařený návrat. *Host*, 2011, roč. 27, s. 57-58.

Vitvar, J. V. Právo na strach. *Respekt*. 2011, roč. 22, č. 9, s. 63.

Použité zdroje

Bibliografický katalog ČSR

Bibliografický katalog ČSSR

Databáze ANL – Články v českých novinách, časopisech a sbornících

www.iliteratura.cz

webové stránky nakladatelství Host, Argo

ANOTACE

Práce se zabývá recepcí nizozemské literatury českém literárním kontextu v letech 1945-2010. Pro utřídění souboru recepčních dat jsme zvolili tzv. instituční přístup, vycházející z polysystémové teorie Itamara Even-Zohara, kterou jsme na základě novějších recepčních studií Els Andringové a Franse Ruitera rozšířili o další vztahové komponenty tak, aby teorie byla využitelná pro empiricky orientovaný výzkumu. Disertační práce sleduje dva hlavní cíle. Prvním z nich je testování nového metodického přístupu v praxi, druhým pak vytvoření kompaktní přehledové studie o recepci nizozemské literatury v českém literárním prostředí v letech 1945-2010.

Stěžejní část práce tvoří část nazvaná Text a kontext, v níž čtenář nalezne rámcové informace o historickém kontextu, situaci v nakladatelském a vydavatelském sektoru, na knižním trhu a také informace o hlavních tendencích v ostatních překladových literaturách. Do tohoto kontextového rámce jsou zasazeny informace shromážděné o přeložených titulech, vztazích mezi oběma literaturami, činnosti překladatelů, nakladatelů, fondů a literární kritiky, na jejichž základě jsou načrtnuty tematické linie a je sledováno, jaký obraz byl o nizozemské literatuře vytvářen, kdo se na jeho utváření podílel a jakým způsobem vytvořený obraz ovlivňoval recepci nizozemské literatury v následujících obdobích. Tato část tedy zachycuje síť vztahů mezi textem, procesem jeho uvedení do cílové literatury a specifickou funkcí, jež je mu v cílové literatuře přisuzována.

Případová studie, věnovaná klasikovi nizozemské literatury Multatulimu, se detailně věnuje testování institučního přístupu v empiricky orientovaném výzkumu v praxi. Vedle teoretické problematiky se soustředí na otázku, zda docházelo v závislosti na proměně dobového společensko-politického kontextu ke změně recepce díla tohoto nizozemského klasika a jak se proměňoval poměr estetických a společensko-politických hodnotících kritérií aplikovaných na Multatuliovo dílo.

Práci doprovázejí také dvě přílohy, které jsou nedílnou součástí textu a v nichž čtenář nalezne kompletní bibliografické informace o knihách přeložených z nizozemštiny (včetně edic a výše nákladu) a recenzích a článků věnovaných

nizozemské literatuře v českých periodících a na literárním portálu *iLiteratura* v období let 1945-2010.

ANNOTATION

The topic of this research is the reception of Dutch literature in Czech literary context in the years 1945-2010. In order to sort the reception data the so-called institutional approach has been chosen, that departs from the poly-system theory of Itamar Even-Zohar. Based on the recent reception theories of Els Andringa and Frans Ruiter, this theory has been further broadened with other relationship components, so that it can be used for empirically oriented research. The dissertation research has two major aims. Firstly, it attempts to test a new methodological approach in practice. Secondly it strives to offer a compact overview study of the reception of Dutch literature in Czech literary field in the years 1945-2010.

In the main part of the text, named Text and Context, information can be found about historical context, the situation in the publishing world, at the book market and also information about main tendencies in other translated literatures. The gathered information about translated works, inter-connection between the two literatures, the work of translators and publishers, foundations and literary critique is put in the abovementioned context frame. Based on that the thematical lines are drawn and the development is being followed of the image of Dutch literature, including the influential aspects and the ways how this image has changes in the course of time. This part, thus, reflects the network of connections between a text, the process of introduction of it into the source literature and the specific function that is ascribed to this text.

A case study about Multatuli, the classic author of Dutch literature, pays detailed attention to testing an institutional approach within an empirically oriented research. Apart from this theoretical issue the case study concentrates on the question whether the reception of this classical author of Dutch literature has changed as a result of socio-political changes, and how the ratio of the applied esthetical and socio-political evaluation criteria has evolved.

The dissertation is accompanied by two enclosed documents that form an integral part of the text, namely the complete biographical information about books translated from Dutch (including reprints and edition sizes) and reviews and articles about Dutch literature in Czech periodicals and at the Czech internet portal for translated literature *iLiteratura* in the years 1945-2010.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

LITERÁRNÍ PŘÍRUČKY

- Anbeek, T. *Geschiedenis van de literatuur in Nederland 1885-1985*. 5.vyd. Amsterdam: De Arbeiderspers, 1999.
- Brems, H. *Altijd weer vogels die nesten beginnen. Geschiedenis van de Nederlandse literatuur 1945-2005*. 1.vyd. Amsterdam: Bert Bakker, 2006.
- Forst, V (ed.). *Lexikon české literatury. 1. díl, A-G*. 1. vyd. Praha: Academia, 1985.
- Janoušek, P. (ed.). *Dějiny české literatury 1945-1989 – 1. díl 1945-1948*. 1.vyd. Praha: Academia, 2007.
- Janoušek, P. (ed.). *Dějiny české literatury 1945-1989 – 2. díl 1948-1958*. 1.vyd. Praha: Academia, 2007.
- Janoušek, P. (ed.). *Dějiny české literatury 1945-1989 – 3. díl 1958-1969*. 1.vyd. Praha: Academia, 2008.
- Janoušek, P. (ed.). *Dějiny české literatury 1945-1989 – 4. díl 1969-1989*. 1.vyd. Praha: Academia, 2008.
- Janssens, M. *Met groter L. Van Couperus tot Claus*. 1.vyd. Leuven: Davidsfonds/Clauwaert, 1994.
- Halada, J. *Encyklopedie českých nakladatelství 1949-2006*. 1.vyd. Praha: Libri, 2007.
- Krijt, H. - Krijtová, O. *Průvodce dějinami nizozemské literatury*. 1.vyd. Praha: Panorama, 1990.
- Merhaut, L. (ed.). *Lexikon české literatury. 4. díl S-Ž, II. U-Ž, Dodatky A-Ř*. 1.vyd. Praha: Academia, 2008.
- Schenkeveld – van der Dussen, M.A. (ed.). *Nederlandse literatuur, een geschiedenis*. 2.vyd. Amsterdam-Antwerpen: Contact, 1998.

MONOGRAFIE

- Bauer, M. *Ideologie a paměť. Literatura a instituce na přelomu 40. a 50. let 20. století*. 1.vyd. Jinočany: H&H, 2003.
- Bourdieu, P. *Pravidla umění. Geneze a struktura literárního pole*. 1.vyd. Brno: Host, 2010.
- Dorleijn, G.J. – Rees, C.J. van. *De impact van literatuuropvattingen in het literaire veld. Aandachtsgebied literatuuropvattingen van de Stichting Literatuurwetenschap*. Interní publikace Stichting Literatuurwetenschap, 1991. 25s.
- Even-Zohar, I. *Papers in Culture Research*. 1.vyd. Tel Aviv: The Porter Chair of Semiotics, Tel Aviv University, 2005.
- Fokkema, D. – Ibsch, E. *Literatuurwetenschap & cultuuroverdracht*. 1.vyd. Muiderberg: Coutinho, 1992.
- Geest, D. de. *Literatuur als systeem, literatuur als vertoog. Bouwstenen voor een functionalistische benadering van literaire verschijnselen*. 1.vyd. Leuven/Parijs: Peeters, 1996.
- Halada, J. *Člověk a kniha. Úvod do nakladatelské specializace*. 1.vyd. Praha: Karolinum, 1993.
- Haman, A. *Literatura z pohledu čtenářů*. 1.vyd. Praha: Československý spisovatel, 1991.
- Hermans, T. *Translation in system. Descriptive and system oriented approaches explained*. 1.vyd. Manchester: St. Jerome Publishing, 1999.
- Hrdlička, M. *Literární překlad a komunikace*. 1.vyd. Praha: ISV nakladatelství, 2003.
- Janssen, S. *In het licht van kritiek. Variaties en patronen in de aandacht van de literatuurkritiek voor auteurs en hun werken*. 1.vyd. Hilversum: Verloren, 1994.
- Pistorius, V. *Jak se dělá kniha. Příručka pro nakladatele*. 2.vyd. Praha-Litomyšl: Paseka, 2005.
- Ruiter, F. *De receptie van het Amerikaanse postmodernisme in Duitsland en Nederland*. 1.vyd. Leuven/Apeldoorn: Garant, 1991.
- Sedmidubský, M., Červenka, M., Vízdalová, I. *Čtenář jako výzva. Výbor z prací kostnické školy recepční estetiky*. 1.vyd. Brno: 2001.
- Schmidt, S.J. *Foundations for the empirical study of literature. The components of a basic theory*. Z německého originálu *Grundriß der Empirischen Literaturwissenschaft* do agličtiny přeložil Robert de Beaugrande. 1.vyd. Hamburg: Helmut Buske Verlag, 1982.
- Šmejkalová, J. *Knihy. K teorii a praxi knižní kultury*. 1.vyd. Brno: Host, 2000.

- Trávníček, J. *Čtème? Obyvatelé české republiky a jejich vztah ke knize (2007)*. 1.vyd. Brno: Host, 2008.
- Toury, G. *Descriptive translation studies and beyond*. 1.vyd. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins, 1995.
- Vodička, F. *Struktura vývoje*. 2.vyd. Praha: Dauphin, 1998.

STUDIE, ODBORNÉ ČLÁNKY

- Alphen, Ernst van – Meijer, Maaijke. Inleiding. In *De canon onder vuur. Nederlandse canon tegendraads gelezen*. Alphen, Ernst van – Meijer, Maaijke. Amsterdam: Van Genep, 1991. s. 7-17.
- Andringa, Els. Penetrating the Dutch Polysystem: The Reception of Virginia Woolf, 1920-2000. *Poetics Today*. 2006, roč. 27, č. 3, s. 501-568.
- Bourdieu, P. Questions of method. In Ibsch, E. *Empirical studies of literature*. Amsterdam-Atlanta: Rodopi, 1991. s. 18-36.
- Bourdieu, P. The market of symbolic goods. *Poetics*, 1985, č. 14, s. 13-44.
- Bourdieu, P. The field of cultural production or the economic world reversed. *Poetics*, 1983, č. 12, s. 311-356.
- Bourdieu, P. The production of belief. Contribution to an economy of symbolic goods. *Media, culture and society*, 1980, roč. 2, č. 2, s. 261-293.
- Brink, R.E.M. van den. De twintigste eeuwse uitgeverij als cultuurproducent. In Kloek, J. J. – Mijnhardt, W. W. *Ballans en perspectief van de Nederlandse cultuurgeschiedenis. De productie, distributie en consumptie van cultuur*. Amsterdam – Atlanta: Rodopi. s. 117-126.
- Brožek, A. Pokus o analýzu knižního trhu po r. 1989. *Čtenář*. 1994, roč. 46, č. 12, s. 406-409.
- Code, Phillippe. Polysystem theory revisited. A new comparative introduction. *Poetics today*, 2003. roč. 24, č. 1, s. 91-125.
- Dijkstra, Katinka. Canonvorming in de literaire communicatie: Indicatoren voor de analyse van de literair-kritische canon. *Spectator*, 1989, roč. 18, č. 3, s. 159-168.

- Dijkstra, Katinka. Literary institutions: The application of literary theories and sociological concepts. In Ibsch, E. *Empirical studies of literature*. Amsterdam-Atlanta: Rodopi, 1991. s. 177-183.
- Engelbrecht, W. Zlaté ostruhy, kapitán Bontekoe, modré pondělky. K obrazu nizozemské literatury v Čechách. In Hrala, Milan – Šotolová, Jovanka (ed.). *Český překlad II (1945-2004). Sborník příspěvků z kolokvia, které se konalo v Ústavu translatologie FF UK v rámci výzkumného záměru Základy moderního světa v zrcadle literatury a filozofie (MSM 0021620824) v Praze 8. dubna 2005*. 1.vyd. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Filozofická fakulta, 2007. s. 227-245.
- Engelbrecht, W. Een strijder tegen het onrecht. De receptie van Multatuli in Tsjechië en Slowakije. *Over Multatuli*, 2011, roč. 33, č. 60, s. 2-41.
- Even-Zohar, I. Literature as goods, literature as tools. *Neohelicon*, 2002, roč. 1, s. 75-83.
- Even-Zohar, I. Polysystem studies. *Poetics today*, 1990, roč. 11, č. 1, s. 1-268.
- Even-Zohar, I. Polysystem theory. *Poetics today*, 1980, roč. 1, č. 1-2, s. 287-310.
- Even Zohar, I. The position of translated literature within the literary polysystem. In Holmes, J. S. – Lambéert, J. – Broeck, R. van der. *Literature and translation. New perspectives in literary studies with a basic biography of books on translation studies*. Leuven: Acco, 1978, s. 117-127.
- Glanc, T. Otázky k metodologii dějin literatury. Boční axiologie, nevolnický popis, tvářnost doby a (ztracená) politická prestiž literární vědy. In Housková, A. – Svatoň, V. *Srovnávací poetika v multikulturním světě*. Pardubice: Marie Mlejnková, 2004. s. 31-41.
- Halada, J. Čtenářský výzkum jako sonda současného knižního trhu. Část první. *Čtenář*, 1995, roč. 47, č. 10, s. 369-372.
- Halada, J. Čtenářský výzkum jako sonda současného knižního trhu. Část druhá. *Čtenář*, 1995, roč. 47, č. 11, s. 414-417.
- Havlíková, V. Nederlandstalige literatuur in Tsjechië sinds 1990 – receptie van de Nederlandse en Vlaamse literatuur na de val van de muur. *Neerlandica extra muros*, 2004, roč. 42, č. 3, s. 26-31.
- Janssen, S. Reviewing as a social practice. Institutional constraints on critics' attention for contemporary fiction. *Poetics*, 1997, č. 24, s. 275-297.

- Janssen, S. The modus operandi of literary reviewers. In Ibsch, E. *Empirical studies of literature*. Amsterdam-Atlanta: Rodopi, 1991. s. 185-193.
- Kloek, J. J. – Mijnhardt, W. W. De productie, distributie en consumptie van cultuur. In Kloek, J. J. – Mijnhardt, W. W. *Ballans en perspectief van de Nederlandse cultuurgeschiedenis. De productie, distributie en consumptie van cultuur*. Amsterdam – Atlanta: Rodopi. s. 5-11.
- Koch, J. Het Polen van de eeuwisseling in de spiegel van de vertalingen van Multatuli. *Spiegel der Letteren*, 1995, roč. 37, č. 2-3, s. 149-170.
- Koch, J. De invloed van de Duitse Multatuli receptie op de Poolse. In *Acta Universitatis Wratislaviensis. Neerlandica Wratislaviensis V*. Wrocław: Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, 1991. s. 164-192.
- Král, O. Teorie literatury a umění: hodnota srovnávací. In Housková, A. – Svatoň, V. *Srovnávací poetika v multikulturním světě*. Pardubice: Marie Mlejnková, 2004. s. 13-23.
- Krijtová, O. Het (zelf)beeld van de Nederlandse letterkunde in Tsjechië. In Hrnčířová, Z. (ed.). *Praagse perspectieven 2*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Filozofická fakulta, 2004, s. 91-94.
- Mukařovský, J. Estetická funkce, norma a hodnota jako sociální fakty. In Mukařovský, J. *Studie I*. Brno: Host, 2000. s. 81-156.
- Nooy, W. de. The uses of literary classifications. In Ibsch, E. *Empirical studies of literature*. Amsterdam-Atlanta: Rodopi, 1991. s. 211-221.
- Ostrower, F. The arts as cultural capital among elites. Bourdieu's theory reconsidered. *Poetics*, 1998, č. 28, s. 43-53.
- Rees, C. J. van. Advantages in empirical sociology of literature and the arts. The institutional approach. *Poetics*, 1983, č. 12, s. 285-310.
- Rees, C. J. van. How a literary work becomes a masterpiece. On the threefold selection practiced by literary criticism. *Poetics*, 1983, č. 12, s. 397-417.
- Rees, C. J. van. How reviewers reach consensus on the value of literary works. *Poetics*, 1987, roč. 16, č. 3, s. 275-294.
- Rosengren, K. E. Literary criticism: Future invented. *Poetics*, 1987, č. 16, s. 295-325.
- Rosengren, K. E. Time and literary fame. *Poetics*, 1985, č. 14, s. 157-172.

- Sapiro, G. The literary field between the state and the market. *Poetics*, 2003, č. 31, s. 441-464.
- Shavit, Z. Canonicity and literary institutions. In Ibsch, E. *Empirical studies of literature*. Amsterdam-Atlanta: Rodopi, 1991. s. 231-238.
- Schram, D.H. De canon vanuit empirisch pespectief. *Spiegel der Letteren*. 1992, roč. 34, č. 3-4, s. 245-265.
- Tilborghs, D. J. Publishing literature and romance. An inquiry into Bourdieu's thesis on differences in characteristics of producers of cultural goods. In Ibsch, E. *Empirical studies of literature*. Amsterdam-Atlanta: Rodopi, 1991. s. 223-229.
- Uffelen, H. van. Nederlandse literatuur in vertaling. In Heuvel, P. van den (ed.). *Interculturaliteit. Interculturele aspecten van de Neerlandistiek in Midden- en Oost-Europa*. Bratislava: Stimul, 2000. s. 88-97.
- Václavíková, I. Charakteristika českého knižního trhu po roce 1989. 1. část. *Čtenář*, 2004, roč. 56, č. 5, s. 167-169.
- Václavíková, I. Charakteristika českého knižního trhu po roce 1989. 2. část. *Čtenář*, 2004, roč. 56, č. 6, s. 203-205.
- Václavíková, I. Charakteristika českého knižního trhu po roce 1989. 3. část. *Čtenář*, 2004, roč. 56, č. 7-8, s. 262-264.
- Verdaasdonk, H. Social and economic factors in the attribution of literary quality. *Poetics*, 1983, č. 12, s. 383-395.
- Verdaasdonk, H. Effects of acquired readership and reviewers' attention on the sales of new literary works. *Poetics*, 1987, č. 16, s. 237-253.

ELEKTRONICKÉ ZDROJE

- Blažek, L. *Základní fakta o knižní produkci v ČR v roce 2010* [online]. Poslední revize 2011, cit. [27.7.2011]. Dostupné z <http://sckn.cz/index.php?p=fakta2010>>.
- Blažek, L. *Základní fakta o knižní produkci v ČR v roce 2009* [online]. Poslední revize 2010, cit. [27.7.2011]. Dostupné z <<http://sckn.cz/index.php?p=fakta2009>>.

- Blažek, L. *Základní fakta o knižní produkci v ČR v roce 2008* [online]. Poslední revize 2009, cit. [27.7.2011]. Dostupné z <<http://sckn.cz/index.php?p=fakta2008>>.
- Blažek, L. *Základní fakta o knižní produkci v ČR v roce 2007* [online]. Poslední revize 2009, cit. [27.7.2011]. Dostupné z <<http://sckn.cz/index.php?p=fakta2007>>.
- Blažek, L. *Základní fakta o knižní produkci v ČR v roce 2006* [online]. Poslední revize 2009, cit. [27.7.2011]. Dostupné z <<http://sckn.cz/index.php?p=fakta2006>>.
- Císař, J. *Základní fakta o knižní produkci v ČR v roce 2005* [online]. Poslední revize 2009, cit. [27.7.2011]. Dostupné z <<http://sckn.cz/index.php?p=fakta2005>>.
- Císař, J. *Základní fakta o knižní produkci v ČR v roce 2004* [online]. Poslední revize 2009, cit. [27.7.2011]. Dostupné z <<http://sckn.cz/index.php?p=fakta2004>>.
- Císař, J. *Knižní produkce v ČR v roce 2003 – základní fakta* [online]. Poslední revize 2009, cit. [27.7.2011]. Dostupné z <<http://sckn.cz/index.php?p=fakta2003>>.
- Císař, J. *Knižní produkce v ČR v roce 2002 – základní fakta* [online]. Poslední revize 2009, cit. [27.7.2011]. Dostupné z <<http://sckn.cz/index.php?p=fakta2002>>.
- Císař, J. *Základní fakta o knižní produkci v ČR v roce 2001* [online]. Poslední revize 2009, cit. [27.7.2011]. Dostupné z <<http://www.sckn.cz/index.php?p=fakta2001>>.
- Císař, J. *Knižní obor v českých zemích po 2. světové válce* [online]. Poslední revize 2009, cit. [27.7.2011]. Dostupné z <http://www.sckn.cz/index.php?p=ckt_historie>.

OSTATNÍ ZDROJE

Další zdroje k této práci tvoří doprovodné texty ke knihám (záložky, předmluvy, doslovy) a recenze a články o nizozemské literatuře. V průběhu let, co jsme se touto prací zabývali, nám všechny knihy, recenze i články uvedené v bibliografických přílohách postupně prošly rukama, proto jejich detailní soupis kvůli rozsahu znovu neuvádíme. Články, recenze a metatexty přeložených knih, které citujeme, nebo na ně odkazujeme, uvádíme v přímo v textu, v poznámce pod čarou.